

PRAE 2024/2.
KÖTETLENÜL

Horváth Florencia: Előlépések, új áramlatok. Előszó a <i>Kötetlenül</i> szerzőiből összeállított válogatáshoz	002	
Élő Csenge Enikő versei	004	
Kiszely Márk: Nagykeservesen (regényrészlet)	007	
Pásztor Andrea: Szívesen (elbeszélés)	010	
Szenderák Bence versei	014	
Vincze Bence: Határ (Részlet a <i>Megbocsátás</i> című regényből)	016	
Szabados Attila verse	019	
Bíró Zsombor Aurél: Egy másik férfi legszebb éjszakája (elbeszélés)	021	
Gáspár Sára: Elhagyott minket a másik nő (elbeszélés)	026	
Locker Dávid versei	030	
Kazsimér Soma verse	033	
Masri Mona Aicha verse	036	
Margetin István: Életút (elbeszélés)	042	
Kupihár Rebeka versei	047	
Nagy Boglárka: Televízió a diszfunkcionális nukleáris családban (<i>Simpsons – Mézga</i>) (tanulmány)	049	
Horváth Anna Flóra: A gólem-állapot mint poszthumán állapot? Poszthumanizmus Farkas Péter <i>Gólem</i> című hipertextjében (tanulmány)	074	
Devescovi Balázs: HB – újraolvasni II. (tanulmány)	085	
Louise Glück verse (Gerevich András fordítása)	100	
Németh Zoltán versei	102	
Fehér Renátó versei	104	
Katona Ágota versei	106	
Borsik Miklós versei	108	
Toroczky András verse	110	
Purosz Leonidasz verse	113	
Masri Mona Aicha: A szabad láb kisujja a súlyláb térdét érinti (elbeszélés)	116	
Vági János: Hanghordozó (regényrészlet)	120	
Szegő Márton: Anyósülésen (elbeszélés)	125	
Zsembery Borbála: Nyár (elbeszélés)	127	
Véssey Miklós versei	132	
Debreczeny György verse	134	
Tatár Sándor versei	136	
Ingo Schulze: Peter Holtz (részlet) (Nádori Lídia fordítása)	139	

Előlépések, új áramlatok

Előszó a *Kötetlenül* szerzőiből összeállított válogatáshoz

Generációm lehetőségeket keres, előképeket talál, generációm viszonyít, lázad és hasonul. Generációm bemutatkozik, publikál. Generációm szárnypróbálgatóból pályakezdő szerzővé, generációm elsőkötetes íróvá, költővé válik. Generációm irodalomtörténetileg meghatározó szerző lesz. Csak a korosztályom vagy mindenki, akikre a felsoroltak igazak, tartozik bele generációmba? Meddig tágítható a spektrum, hol kezdődik, és hol ér véget a pályára lépésig vezető út?

A *Kötetlenül* című beszélgetéssorozatot 2021 szeptemberében indítottam el, tulajdonképpen egy véletlen folytán. Úgy alakult, hogy a Kis Présház rendezvényszervezői felkértek, tartsak önálló estet a kávézó színpadán. Vincze Bencét hívtam el moderátorként a beszélgetéshez, aki régi barátom lévén ismerte nagyjából ekkor kezdődő szépírói tevékenységem. Az esemény sikeresen zárult, közben pedig elkezdett motoszkálni bennem az ötlet, akár több hasonló est is létrejöhetne, ami fiatal szerzők számára kínál teret. Tudtam, hogy én magam szívesen foglalkoznék vele, szeretek szervezni, felkészülni egy-egy interjúalanyból, de kérdéses volt, mégis mi alapján történjen a kiválasztás, mihez legyenek kötve a meghívások. Nem akartam könyvbemutatókat szervezni, nem akartam sokszor hallott életutak elmesélését megismételni, olyan koncepció szerint működő rendezvénysorozatot szerettem volna létrehozni, amire korábban nemigen volt példa. Első kötet előtt álló írók, költők, drámaírók kell, hogy a vendégeim legyenek, hogy a publikációik mellett személyes bemutatkozási és felolvasási lehetőséget is kapjanak. A címadás tükrözni igyekszik a programsorozat koncepcióját, illetve a laza hangulatú párbeszédese formát.

Az elmúlt három évben számos alkotó ült velem egy asztalhoz, akik mind egyediségükről és sokszínűségükről adtak tanúbizonyságot. Van, aki a szépírás mellett fordít, szerkeszt, tanít, van, aki újságíróként dolgozik. Sokféleképpen gondolkodnak a világról, és ezt nemcsak szövegviláguk, de személyiségük is tükrözi. Fontosnak tartom, hogy olyan interjúhelyzetek alakuljanak ki, amelyek lehetőséget teremtenek mind az alkotó egyén, mind az

alkotások megismerésére. Munkafolyamatok, elkészült művekhez fűződő viszonyulási módok tárulnak fel az estek során. Hiszek a személyes jelenlét erejében, abban, hogyha helyet foglal a színpadon egy olyan ember, aki a semmiből létrehoz valamit, aki az őt körülvevő világból merítve egy teljesen újat teremt, az inspiráló hatással lehet azokra, akik ott vannak körülötte, meghallgatják a küzdelmeit, az életét befolyásoló események történetét. Éppen ezért a *Kötetlenül* által olyan debütálás előtt álló szerzőknek szeretnék megszólalási lehetőséget teremteni, akikről azt gondolom, meghatározók a generációnkban.

Generációnk alatt nemcsak a huszonéves korosztályt értem, hanem mindenkit, akivel nagyjából egyidőben kezdtünk el megjelenni az irodalmi nyilvánosságban. A lapszám az elmúlt három év elképesztően sokféle irányzatából és esztétikájából válogat, hiszen azt gondolom, nem szabad hinni azoknak a kategorizálásoknak, amelyek azt szeretnék szemléltetni, mi foglalkoztat egy-egy nemzedéket. Nem hiszek abban, hogy az egyes poétikák születési évhez lennének köthetők. Abban hiszek, hogy vannak csoportulások, amelyek képviselhetnek elképzeléseket, vannak tendenciák, de a sorozat eddigi vendégei önálló, kialakult hanggal, kimunkált karakterességgel rendelkeznek. Az estek alkalmával vannak vissza-visszatérő kérdések, vannak olyanok, amiket eddig mindenkinek feltettem, és vannak, amelyek csak az adott vendég esetében merülhetnek fel. Hiszen akadnak különálló vízcseppek ebben az új hullámban, ami alig néhány éve tört be a folyóiratok világába, és akadnak erőteljesebb áramlatok is.

Nagy büszkeség volt számomra a lapszám *Kötetlenül*-blokkjának összeállítása, jó érzés a hozzám hasonló pályakezdő szerzőkkel dolgozni. Volt, akivel több környit, volt, akivel pár mondatnyit szövegeztünk. Számomra is tanulságos folyamat, igazi műhelymunka jött létre. Megismertem az alkotók újabb oldalát azáltal, hogy nemcsak munkájuk elismerőjeként és népszerűsítőjeként találkoztam velük, de hagyták, hogy javaslatokat is tegyek, apró módosításokat eszközöljek beküldött anyagaikon.

A *Kötetlenül* korábbi vendégei közül megjelent könyvet tudhat magáénak Veszprémi Szilveszter (*Helyek, ahol rám öröm vár*), Tóth Réka Ágnes (*Ultraibolya*), Vados Anna (*Nincs véna*), Kiss Dávid (*Medvék bolygója*), Mechiat Zina (*Álomból föl, vidékre le*), Sárkány Tímea (*Boszorkányok nyara*), Kovács Dominik és Kovács Viktor (*Lesz majd minden*), valamint Fehér Enikő (*Az analóg ember*). Ők emiatt kimaradtak a most közölt válogatásból, hiszen a szerkesztőség közös döntésének értelmében olyan szerzők kaptak itt helyet, akik még kötet nélküliek, vagy a lapszám megjelenésével egyidőben jelenik meg első önálló művük. Utóbbiak csoportjába tartozik Bíró Zsombor Aurél (*Visszatérő álmom, hogy apám vállán ébredek*), Élő Csenge Enikő (*Apám országa*) és Locker Dávid (*Beszédkényszer*).

Remélem, a többiek is hamarosan megörvendeztetik az olvasóközönséget a debütálással, a sorozatba pedig még többen ellátogatnak a friss hangok képviselői közül, hogy megmutassák magukat.

Horváth Florencia

Élő Csenge Enikő

Az első madarak

Apám, én ezt nem értem,
hiába a kifeszített csend,
átgondolt, hosszú hallgatásaim
félbevágnak.

Látod, fogyunk,
fogyunk és fakítunk,
rombolunk és szóunk és szóunk,
hallom vékony hangon a szélben,
tudom fehér, fáradt, éhes,
de nem, Apám, ez nem sirály,

én vagyok szelíd szemed előtt,
most állok, most térdelek,
bőrömet só marja,
karodba vágyom, karja helyett.

Látod, ébrednek az első madarak,
lágyság, pelyhesek, puhák,
szárnyukra halvány köd borul,
túl szépek, hogy én legyek,

mert a só vagyok,
a kifeszített csend,
de Apám,
ezt ki értené.

6/1

félek hogy megint sötét lesz
hogy lábamat csak a reszketés simogatja
hogy hosszú órák jönnek
szürke
mocskos napok
estig húzódó ébredések
aztán egyik reggel
csupasz fáimat zöldre festi
megint
kiszámíthatatlanul

félek hogy ez mindig így lesz
hogy ősszel ketreceket kovácsolok
minden porcikámnak
és csak lógok
a kiszáradt fű fölött
a hintaágy rudján
csak lógok
mint akire senki nem figyel többé
mint akiről tényleg megfeledkezett
mindenki
még azok is
akik segítették a ketreceket minél magasabbra tenni

és ha a nap majd újra éget
Ő leveri a zárat
porrá zúzza a vasat
visszafoglalja
feldarabolt részeimet
aztán csöndben leül
teázik
és megvárja
míg összeforrok

mindig megvárja
Ő ehhez ért
és kiváló benne

én például félni tudok a legjobban
mondjuk attól hogy ez már így marad
hogy lesz este és reggel
sötét és világos
fagyok és égető meleg
és látja
persze
látja hogy ez jó
de azt mindig elfelejti
hogy erről engem is megkérdezzen

Élő Csenge Enikő 1992-ben született Sopronban. Költő, író, kreatívírás-tanár, vallástörténész, bugris. Első verseskötete Apám országa címmel jelent meg 2024-ben a Scholar Kiadó gondozásában.

Kiszely Márk

Kiszely Márk

Nagykeservesen

(regényrészlet)

A kölcsönzős srác kívül-belül átvizsgálta az autót. Végigsimította a kalaptartó domború részeit, kirázta a gumiszőnyegeket. A kesztyűtartóba is benézett, azt mondta, érték már meglepetések. Miután mindent rendben talált, átnyújtotta a névjegykártyáját. Laminált, kék lapocska, a hátulján egy használhatatlanul kicsi naptárral. Tetszett, legalább tizenöt éve nem láttam ilyet.

A jegyemet már nem engedte átrakni a weboldal, de el akartam érní a korábbi vonat. Bízta az olasz kalauzok együttérzésében. Ha nagy a tömeg, majd állok a mosdónál, és egy kajütblakot lékelek a tájra, gondoltam. Szélcsend, az olajfaligetek lassú hömpölygése.

Haladtam a központ felé, és féltem, hogy a tempómmal megbántom a kapualjakban üldögélő helyieket. Egy turista, aki menekül, aki egy perccel sem akar tovább maradni. Hiába a hibátlan arancinik az üvegputok mögött. Hiába a bazsalikomot izzadó, vidéki nők. Elpárolgott a mágnesesség a tengerpartba futó, szűk utcákból.

Már látszott az állomás. A főtéren, rövid harangjáték után, megmozdult a templom alkarnyi bronzkilncse. Egy öreg hölgy lépett ki a kapun, a tartásából ítélve takarító. Tarkótól hátközépig terjedő, bevetetlen fennsík. Az égre nézett, próbálta szokni a fényt. A sűrű, madártoll szempillái egybefüggő boltíveket alkottak. A derekán szorosra húzott, Kappa övtáska. A biciklijéhez indult, a lépcsőre hullottak belőle a mécsesbetétek. Búcsúajándék. Egy gyenge nap legerősebb pillanata.

Plakátsere egy iskola kerítése fölött. Az alpinista egyedül dolgozott, létráról, nem igényelt kötelet a magasság. Spaklival kezdte kaparni az illesztéseket, már pár mozdulat után utolérte a hőség. Kibújt a pólójából, a nadrágjába gyűrte. Ott lógott az oldalán, mint a séfek zsírfoltos kéztörlője. A háta egy kapkodva bevetett ágy, különváló izomdomborzatok. A vádlóján az AC Milan címere, csíkok, csillagok, egy betűszóba tömörített hitvallás. Tudtam, hogy hamarosan le kell másznia, bekeverni az enyvet. Már elő volt készítve a vödör, ecset a farzsebben. Indokokat kerestem a maradásra, látni akartam az arcát. Szép fiú volt. Bajusznál megerősödő borosta, orrékszer, szigorú állkapocs. A felsőtestén pont annyi hús, amennyi szeretem, ha az én húsomhoz ér. „Senki sem tudná meg. Itt maradna a titok egy kislakás vizes falaiban.” Félttem, hogy észrevesz, hogy kívülről

is látszik az izgalomtól habzó vérem. Még arrébb toltam a lábammal egy elszemetelt kartondobozt, mintha keresnék valamit, aztán tovább mentem az állomás felé. Egyórás remegés következett a váróteremben. Nem hallottam a szívemtől a hangosbemondót, ismeretlen jeleket mutattak a kijelzők. A táskát ölbe kellett vennem, hogy elrejtse a me-revedésemet. Talán az éhség, a kialvatlanság miatt csak formákat dolgozott fel az agyam. Kerek végződéseket, vállat, lábikrát, részeket, amikbe körmöt lehet mélyeszteni. Eldön-töttem, hogy amikor legközelebb maszturbálok, rá fogok gondolni. Az ágyra lököm, összekulcsolom a karjait a feje fölött. Csókolózunk, aztán követem, amerre visz, és meg-figyelem az érzéseimet.

Nem szálltam fel a korábbi vonatra, visszamentem az iskolához. Be akartam mutat-kozni, hátha ő is elmondja a nevét. Legyen valamim az arc mellé, ha felidézem. A pla-káton az egyik csatorna közelgő tehetségkutatója. Ismeretlen zsűritagok egyedi tervezésű ruhákban. Csíkok, csillagok, a tervező monogramja. Egy internacionális szlogen. Szép munka volt, sima bőrű, mintha egyetlen lapra nyomtatták volna az egészset. Alatta, a fű-ben feküdtek a lekapt plakát összeseperhetetlen cafatjai.

Próbáltam a vasút ismerős vonásaira fókuszálni. Vaskarikás betonlapok, félrerakott, öreg sínek. A pénztáros egy pépesre taposott könyvet olvasott a peronon. Kezdett söté-tedni, bekapcsolta a homlokára szíjazott zseblámpát. A fülkében magányosan kattogó, csonka ventilátor. Honvágy, enyhe hűgyszag.

C vagon, negyvenhármas, a folyosó felöli. Végállomásig utaztam, nem kellett tar-tanom az elalvástól. Seholy lélek. Csábított, hogy feltegyem a lábamat a szemközti üléskarfára. A kaller csak biccentett, egy üres zsúrkocsit tolt maga előtt, meg sem nézte a jegyemet.

A következő szerdán temették Józsiát. Azt mondtam, nem engednek el munkából hétköznapiakon, lélekben lehetek csak ott. Gerda átküldte a gyászbeszéd végső verzióját. Nyomasztó volt olvasni a kispolgári sorokat, mégis minden este átfutottam őket. Úgy éreztem magam, mint egy premier előtti vetítésen. Otthonmaradt kritikusok, néma né-zők. Anyám képtelen volt maga kiválasztani a koszorút. Linkekből és kérdőjelekből álltak az üzenetei. A görög túl kicsi, az álló koszorúk feldíszített anarchia jelek. Nem egyezett bele a J. F. Cooper idézetbe. „Emlékedet megőrizzük. Fanni és Ákos”, fehér szalag, arany betűk, az elképzelhető legáltalánosabb kombináció. Nem most kell kitűnni, mondta, és igaza volt. Mindenki úgy gyászol, ahogy tud. Én egy sikeres randevút terveztem szerdá-ra a henteslánnyal. Aztán letelepedni a medencénél, felnézni az égre, mintha ott meg-láthatnám Józsiát, kacsintani egyet, „remélem nem figyeltél, öreg, de ha mégis, akkor tudom, hogy büszke vagy”. Mindenki úgy gyászol, ahogy tud.

A sokadik megállóban odaült hozzám egy idős faszi. Bántó, zöld inget viselt, kantáros nadrágot. A barátságtalanul sötét orrlyukain a lelkéig lehetett látni. Józan volt és társa-logni akart. Bízam benne, hogy hamar eltántorítja a tény, hogy egy szót sem beszélek olaszul. A testemmel is próbáltam jelezni, nem emeletem fel a tekintetem a telefonból,

olvastam tovább a Gerdától kapott emaileket. „Minden hely szabad, a faszomért, nem tud máshol fészket rakni? Gyászolok, ember! Vak vagy? Megkívántam ma egy férfit, te meg gagyogsz itt nekem, ki tudja, miről!” Ő mondta tovább fáradhatatlanul, aztán távoli, kivehetetlen foltokra kezdett mutogatni. Követtem az ujja irányát, de túl sötét volt, régen lement a nap. Csak egy raktár homlokzati lámpáját láttam, trapéz fényfoltot a hullámlemezeken. Ülve maradt, amikor beértünk. Last stop, finito – mondtam neki, csak legyintett rám és röhögött. Mint egy áttetsző fogvédő, a szájában csillogott a nyál.

Kiszely Márk 1991-ben született, Debrecenben nőtt fel. Zenészként végzett az Mztsz Köbbányai Zenei Stúdióban, jelenleg egy londoni tetoválószalont menedzsel. 2022-ben kezdett prózát írni, szövegei többek között a Jelenkor Online, a Műút és a Telex felületein jelentek meg.

Szívesen

– Egy, két, há', négy, egy, két, há', négy...! Te ott, a piros tornacipős csajszi, ne tiszteled már ennyire a ritmust, hogy nem akkor lépsz rá, amikor kellene! – ordítja a piperkőc tánctanár a 12.C utolsó szalagavatós próbáján a zellerzöldre festett, kamaszok izzadságától sűrű tornatermében.

Eszter a legfiatalabb az osztályban. Még van egy fiú – a hét közül –, aki vele egy napon született, de ő is megelőzte nyolc órával. Ez azonban egyáltalán nem látszik rajta, a negyedik a tornasorban a lányok között, az majdnem a fele. Hosszú, vékony lábai jól jönnek a kosárlabdánál, de a táncnál csak hátráltatják. Nem is csinálná, ha most nem lenne muszáj. Azért is csetlik-botlik, mert zavarja, hogy a táncpróbákat általában Zsoltbá is végignézi, aki tavaly óta tartja a tesit az osztálynak, mióta Enikő néni gyesre ment.

Evelin figyelő barátnője, Eszter megszégyenülését és gyorsan a segítségére siet azzal, hogy a jobb keze középső ujját magasra lendíti a tánctanár háta mögött. A csoportban kitör a röhögés és még Zsoltbá is cinkostársként mosolyodik el, mire a tánctanár megállítja a zenét és szemöldökét felhúзва, száját csücsörítve, mély hangon próbálkozva azt mondja:

– Ennyi. A próbának vége. Menthetetlenek vagytok!

Az osztály egy része – ami leginkább a fiúkból áll – röhögcsélve hagyja el a tornatermet, mások tüntetőleg a helyükön maradnak, vagy engesztelni próbálják a tánctanárt. Azonban a tanár már hajthatatlan, így az utolsó felkészülési lehetőségnek végleg lőttek.

Evelin és Eszter kisujjukat összekulcsolva, együtt mennek ki a teremről, de nem szólnak egymáshoz, csak mosolyognak, és ebben a mosolyban Zsoltbá is részesül. Amikor végre kilépnek az utcára, Eszter csak annyit mond, *“köszönöm”* és elindulnak az ő házuk felé, ahol ma együtt alszanak. Evelin anyukája szinte mindent megenged neki, akárhova elmehet, akárkinél aludhat, mióta elváltak a szülei. Eszter kizárólag fogadhatja a barátnőit, akik ott is aludhatnak nála, de az, hogy kimaradjon éjszakára, vagy ő aludjon valaki másnál, szóba sem jöhet.

Este az ágyban arról beszélgetnek, kinek melyik fiú tetszik. Végül arra jutnak, Eszternek szinte egyik sem igazán, Evelinnek meg majdnem mindegyik. Eszter is volt már egyszer szerelmes. Dávidnak hívták és vele csókolózott először. Dávid tizedikes volt, amikor ő a gimit kezdte. Egy kosárlabda versenyen találkoztak. Eszter úgy bele volt zúgva, hogy azt is el tudta képzelni, a fiú legyen az első, akivel lefekszik. Tervezgette egy ideig,

az előjátékig el is jutottak, de Eszterben végül sosem volt elég bátorság és Dávid egy idő után szakított vele. Esztert, bár frusztrálták a többiek élménybeszámolói szüzességük elvesztéséről, szexuális életükről, kalandjaikról, hiába érezte úgy, hogy lemarad valamiről, hiába félt attól, hogy a többiek kinézik emiatt, nem bírt egy fiúra sem *úgy* nézni.

– Hallod, van egy jó ötletem! – hozakodott elő Evelin, mélyen barátnője szemébe nézve.

– ...és mi lenne az? – kérdezte gyanúsán Eszter.

– Izééé... a Zsoltbá... szerintem bejövünk neki. Szerintem benne lenne... ha te is benne lennél...

– Miben?! Mi jutott az eszedbe, Evelin?!

– Hát, hogy te meg én... meg Zsoltbá... tök jó pasi, tesitanár... ki van gyúrva és tök fiatal... Gondolom, te is észrevetted, hogy bámul minket!?

– Hát igen... és téged ez nem zavar?

– Engem? Nekem bejön. Na, de benne lennél, hogy hármásban...?

– Nem is tudom, Evelin... ez azért nem gáz? Nem lesz ebből baj? Meg, hogy akarod ezt felvezetni neki? Egyszerűen csak megkérdezed? – próbált Eszter úgy kikecmeregni barátnője ötletéből, hogy rávilágít ennek az egésznek a veszélyeire.

– Az legyen az én dolgom. Ha benne vagy, mindent elintézek én. Neked csak annyit kell, hogy valahogy rábeszélj az őseidet arra, hogy másnál aludhass. Vagyis majd azt mondjuk, hogy nálam...

– Jaj, Evelin, nem tudom. Ez komoly dolog.

– Menj már! Nem olyan nagy cucc ez és jobb most már túlesni rajta.

– De hát te már túlestél.... én meg....

– ...te meg... éppen itt az ideje! – mosolygott pajkosan Evelin.

– ...hát, jó... mikor szeretnéd...?

Zsoltbá lakása az iskolájuktól két utcára volt. A pontos címet Evelin esemesezte le vele, így Eszternek csak követnie kellett őt. Az úton szinte alig szóltak egymáshoz. A lakótelep négyszintes házai közt, a sötétben haladtak a cél felé. Nem bukdácsoltak, pontosan kerülgették a kiálló beton-és vasdarabokat. Még a lakók virágágyásai közti kis kanyarokat is magabiztossággal vették be. Evelin ment elől, fogta Eszter kezét, és húzta maga után. Bár mindketten jól ismerték a környéket, Evelin olyan magabiztos lendülettel haladt, mintha betéve tudná az útvonalat. Aztán hirtelen megálltak. Evelin fejével felfelé biccentett egy harmadik emeleti lakás ablakára. Az egyetlen ablak volt, amin keresztül fény szűrődött ki. Evelin a kabátja zsebéből előhúzott egy fél literes kólás palackot, amibe az anyja készletéből ellopott néhány deci Unicumot öntötte át.

– ...hogy könnyebb legyen feloldódni – és Eszter felé nyújtotta az italt. Eszter összeszorította a szemeit, és a szájához emelte a palackot. Nem itta meg mindet, Evelin kivette a kezéből, és a maradékot egy húzásra magába öntötte. Köhintett néhányat,

miközben megnyomta a csengőt. Néhány másodperc múlva a kaputelefonból Zsoltbá hangját hallották, aki elmondta, melyik lakásba kell felmenniük.

Zsoltbá a nyitott ajtóban farmerben és pólóban, felzselézt hajjal és mosolyogva várta a lányokat. Beengedte és pezsgővel kínálta őket, koccintottak arra, hogy ma este ők itt tegeződnek. Az ultravékony Lifestyles-óvszerek, a pezsgősüveg és a gyertyák mellé voltak készítve, a lakást sejtelmes hangulat járta át.

Evelin nagyon laza volt, rengeteget beszélt, be sem állt a szája, a lakás minden szegletébe benézett, ami érdekelte, arról minden gátlásosság nélkül kérdezett. Zsoltbá meg minden szemérmesség nélkül válaszolt is. A tanár kedves volt, figyelmes és ettől Eszternek egyre szimpatikusabb lett, de ellazulni mégsem tudott. Nem bírta levenni a szemét az óvszeres dobozról. Látott már ilyet. A gumikból az egyik táborban a fiúk vízbombát gyártottak, azzal kergették a lányokat.

– Mit tudnak a szüleitek, hogy hol vagytok?

– Mindketten egymásnál alszunk – közölte nevetve Evelin –, Eszter ezt kérte a prűd szüleitől a születésnapjára.

– Hagyd már őket...csak féltenek – szólalt meg Eszter szülei védelmére kelve.

– Jó, jó! Bocs! Na, és hol lesz a szeánsz? – terelte a lényeg felé Evelin a szót.

– Én arra gondoltam, hogy az ágyban – élcelődött Zsoltbá a kérdésre reagálva és bekísérte a lányokat a hálószobájába, miközben az egyik doboz óvszert a zsebébe dugta.

A szobában előbb Evelint, aztán Esztert csókolta meg. Eszter a csók közben próbált elvonatkoztatni az alkohol ízétől, a borostától meg úgy az egész helyzettől. Magában azt mondogatta, *jó lesz, minden rendben lesz, itt az ideje, Zsoltbá vonzó férfi és kedves.*

Előbb Zsoltbá maga vetkőzött le, aztán levetkőztette a lányokat. Eszternek Evelin is segített.

– Veled kezdeném, Eszter, ha nem bánod, úgyis te vagy előbb a névsorban – szólalt meg a tanár mosolyogva.

Eszter ki tudott nyögni magából néhány hangot, ami valami beleegyezés-féle volt. Evelin az ágyra lökte barátnőjét, és saját mellei simogatásával ösztönözte, míg Zsoltbá felhúzta az óvszert. Eszter izmai megfeszültek, kézfejeit görcsös szorításban tartotta, hosszú körmei új vonalakat vájtak puha tenyerébe. Bátorítást várt. Hol Evelinre, hol Zsoltbára nézett, de ettől csak szédülni kezdett. Úgy érezte magát, mint aki részeg, pedig a pezsgőbe bele sem ivott. Ahogy az ágyon feküdt, a közeledő férfi hasát bámulta. Újra és újra megszámolta a kockákat rajta. Lejjebb nem mert nézni, félt, hogy meggon-
dolja magát.

Zsoltbá a feje mellé tenyerelt, de nem feküdt rá. Az első óvatos lökések nagyon kellemetlenek voltak. A férfi közben finoman nyaldosta és csókolgatta, ahol csak érte. Eszter érezte, ahogy a meleg nyál beteríti. Szemeit végig csukva tartotta és emiatt nem látta, hogy Evelin nincs már ott velük, hanem átült a fotelbe és onnan nézi a két embert.

– Próbálj meg elélvezni – szólalt meg a férfi –, mert nekem nincs sok hátra.

Eszter próbálta, próbálta, de nem tudta, hogyan kell, ezért túl sokáig tartott és a tanár végül átadta magát a mámornak.

Amikor vége lett, Eszter ki merte nyitni a szemét. Meglepődötten látta, hogy barát-nőjén már bugyi van, és a melltartóját éppen most próbálja becsatolni.

– Te nem? – kérdezte Zsoltbá Evelint.

– Talán majd máskor... – válaszolta a lány büszkén kelletve magát.

Eszter képtelen volt elhinni, ami történik. Nem hitt a fülének és a szemének sem. Nem találta a szavakat. Némán, szédelegve szedte fel magára a ruháit.

– Indulnunk kell – közölte Evelin.

A tanár kiengedte őket az ajtón, és úgy köszönt el, hogy felhívta a lányok figyelmét arra, ez csak az ő titkuk. Evelin bólintott, majd elindultak lefelé a lépcsőn, miközben egy szót sem szóltak egymáshoz. Végül Evelin szólalt meg, ahogy kiléptek a ház kapuján:

– Ez csak miattad volt. Szívesen.

Pásztor Andrea 1990-ben született Budapesten, Üllön nőtt fel. Pedagógus, verset és prózát ír. Szövegeit többek között az Élet és Irodalom, a Forrás, a Helikon és a Látó közölte.

Szenderák Bence

az akarás kudarca

a völgyben hosszan elnyúló
paneltömb fölött
a kacaj szárnycsapásai
felverik az utcaport,
rezgettik az ablaktáblákat.
kikaparta valaki a gittet?
vagy ez itt a rend?
a besüvöltő szél,
a sarokban rázkódó pókhálók,
a mosatlan ablaküveg?

a csend ijesztőbb ennél.
kora reggel a függönyrésen
át látni, hogy jön fel
a nap, hogy egyre ragyogóbb
vörös
a vakolat hullatta téglá.
és érezni, hogy
órák alatt peregnék a percek,
hogy nem úgy mozdul a kéz,
ahogy utasítva van, lassabb
és nyersebb,
idétlen.
ez a hely az akarás kudarca.
szobába zárt üres gyerek.

műszakváltás

a harangzúgás és az azt követő
vibráló dobhártya üzenete:
ne mondd. ne beszélj. felesleges.
lenyelt nyelvet, elhallgatás csomóját
köti torkomra a testemben
vándorló törött gyerekszív.
hogya a szilánkjai: körbenőtt
anyag – ki lettem, nem tudom.
kérdés.
aki jár, pöszén beszél, a sötétben
halkan, csak lábujjhegyen jár.
ez nem én vagyok. ez a hiányom, a
dadogva visszavont állítás. arany-
polgár. jól nevelt héj.

alatta fortyog a gyümölcshús, körbeégi
a fertőző töredéket.
fel-feltolul a homlok mögé.
míg a mélyben van, magmának
nevezik.
ezerfokával harap, amit ér.
helyrehozhatatlan visszanyelt tobzódás,
és zúgnak a harangok, és
fúj a vasgyár.

kérlek, engedd el.
ne húzd fel. megfulladok.

hadd legyen kifújtt tojás.

Szenderák Bence 1992-ben született Miskolcon. Jelenleg Budapesten él, költő, szerkesztő.

Vincze Bence

Határ

(Részlet a *Megbocsátás* című regényből)

Amikor néhány nap múlva kicsit jobban lettél, tényleg elmentünk a Herpenyőre horgászni, snecizni, ahogy mondtad reggel. Anya büszke volt rám, hogy ennyi helyre megyek már veled, de azért nagyon féltett és jött volna ő is, de amióta a cipőgyárba felvették, hétvégén még többet kellett dolgoznia otthon. Csigázós, taknyos idő volt, éjszaka rengeteget esett az eső, így gumicsizmát húztunk. A Herpenyőhöz a gáton át kell menni és még sétálni jó sokat a mezei utakon. A gátnak pont a mi utcánk végében volt egy alacsonyabb, zsilipes része, ahonnan út vezetett egészen a folyóig. Mivel ez a rét a hegyháti völgy legalja, a köd teljesen rátelepszik az őszi reggeleken.

Mindig csak pár lépésnyit láttunk előre, én már nem is tudtam, merre járunk, csak az éjszakai eső miatt fekvő fűvet meg a rajtuk mászó csigákat, egy-egy fa belógó lomját figyeltem a burokba, ami végig kísért minket az utunkon. Előttem sétáltál kicsivel, hátadon a két horgászbottal meg a nehéz táskával, de még így is rohannom kellett utánad, mert amint elbambultam, már csak a körvonalaiddat láttam a ködben. Melléd futottam és tátott szájjal kóstoltam a ködöt. Megkérdeztem, hogy neked milyen, kinyitottad a szádat, sétáltunk együtt, egymás mellett tátott szájjal, mint ahogy a pontyok úsznak a Tesco akváriumában, aztán mondtad, hogy szerinted jaffa íze van, én meg röhögtem, mert az biztos nem lehet, mert jaffa az csak a cigány mamáéknál van, és ott soha nincs köd a városban.

Odaértünk a Herpenyőhöz, ahhoz a részhez, ahol pont a falu határa van és elmesélted, hogy ez az egyetlen folyó az országban, aminek két neve van, mert elnevezték a kámiak Herpenyőnek, és a falutól egészen Sárvárig Herpenyőnek nevezik, az alsóújlakiak meg megintcsak elnevezték, ők meg Csörnőcnek, aztán így hívják egész Vasvárig. Én Herpenyőnek szerettem nevezni, az újlakiak a gáton túl laknak, azok fura emberek, nekik semmi sem jó és biztos azért nevezték csak el a Herpenyőt Csörnőcnek, hogy ebbe is bele tudjanak kötni. Szerinted a Herpenyő a Rába gyereke, abból jön és abba is torkollik, csak egy hosszú szakaszon külön jár tőle. Nagyon szerettem a Herpenyőt, és ha Papáék elmentünk sétálni végig a gáton, fel a Virághegyre, aztán le a mezőre, mindig a folyó, mit folyó, patak vonalán sétáltunk vissza, amit messziről nem is látni, legalábbis a vizet nem, de már messziről tudni lehet, hogy hol fut, mert kis oázisok kísérik végig. Ott

nem vágják ki mellette a galagonyabokrokat, szomorúfüzeket, meg tudnak bújni benne az állatok, és ha óvatosak vagyunk, lehet látni benne őzet meg vaddisznót. Odaértünk a partra, bementünk egy fűzfa lombjába és az olyan zárt volt, hogy oda még a köd sem tudott behatolni, mintha egy halászházba kerültünk volna. Arra a reggelre az egész világból csak ez a kicsi rész maradt, benne veled és velem, a Herpenyő vizével, meg a halakkal, ha széthúztam a fűzfaágak függönyét, kifele semmit sem láttam.

A Papa egyszer azt mesélte a kertészkerthben, hogy a kámi völgy meg a hegyhát a világ-mindenség szája, és amikor a világ úgy igazán felmelegszik, ez hűti le, itt fújja ki a világ magából a sok forráságot, és amikor lehűl a világ a nagy lélegzetvételtkor, akkor születik meg a köd. Minden köd, ami a világot járja, az innen, Kámból származik, ami egyesek szerint a világ közepe. Ezért van az, hogy itt van a legtöbb köd meg a legtöbb forrás. Ezt meg a szembeszomszéd Tónibácsi mesélte, aki tanító volt régen, ezért amit ő mondott, azt mindenki elhitte a faluban, hogy itt, a Jeliből fakad a legtöbb forrás, és van egy domb a malmok felé, amiről úgy folyik minden oldalról a víz, mintha szökőkút lenne.

Elképzeltem a dombot, amelyről csorog a víz, a mohák gyökereiből, a fatörzsekből, a földből folyamatosan vízfátyol ereszkedik a völgybe, és ahogy a víz feltör, jön vele a köd is, mint a mi ferde kéményünkből a füst, és elárasztja a világot. Ebből a dombból folyik minden víz, ez tölti fel a világot vízzel, a Rábát, a Rábán keresztül a Dunát, aztán végül a tengereket. És ahogy ezek a vizek folynak szerte a világba, viszik magukkal a ködöt is és a világon mindenütt hálások, hogy ezt az elképesztő dolgot, a ködöt láthatják, amikor a felhők nem az égből, hanem a föld alól bújnak elő. Papa szerint a felhők sem az égből jönnek létre, hanem mind felszálló köd a völgyekből, amik a nap fényébe szerelmesek lesznek, ezért felhőkké változnak és felszállnak az égbe. Ott meg aztán a nap mellé bújva jobban látják, mi történik a világban és lenéznek és röhögnek rajtunk, hogy milyen nevetséges az ember, leéli az életét egy folyó partján ugyanazokkal a korcs emberekkel, ahelyett, hogy ő is fölemelkedne látni a világot.

A köd olyan volt, mint a nagy paplanok otthon, teljesen körülvette a rögtönzött otthonunkat a fűzfa alatt, jó volt ott lenni. Valamiért mindig biztonságot adott az, ha érezhettem az engem körülvevő világ határait, a kicsi házat, a falut északról ölelő hegyet, a délről karoló gátat, a Mamáék udvarának a végén az erdőt, elején a betonkerítést. Ennyi a világ és nem több, és ami innen határ, az onnan is határ, jó tudni, meddig mehet el az ember és meddig tart az, amíg a hely az övé, és mikor lesz már másé. A rókák szabadságát ezért csodáltam, ezért lestem meg mindig őket a gáton, mert rájöttek, hogy mi az a két határ, amelyek között megtalálják a mindenséget: a világuk egyik fele a kotorék fala, az abba belógó pity-panggyökerek, az összegyűlt szőr és kavics az alján, a másik róka testmelege. A világuk másik határa meg a csillagos ég. Éjszaka, amikor sem gát, sem erdő, sem köd meg nem akadályozhatja őket abban, hogy övék legyen a világ megismerése.

Én csak a gátig merészkedtem egyedül, ahhoz is csak nappal, de pontosan tudtam, hogy egyszer mindannyiótoknál jobban meg fogom ismerni a világot, és abban se te, se

anya, se senki nem lehettek ellenem, enyém lesz a csillagos ég, a völgy, minden ködével, vizével, állatával, kotorékjával együtt. Tudtam, hogy több vagyok ebben a völgyben mindannyiótoknál, csak türelmesnek kell lennem, hogy eljussak azokra a helyekre a világban, ahova ebből a faluból a gólyákon, a ködön és a vízen kívül még senki.

Vincze Bence 1997-ben született Szombathelyen, kultúraszervező, riporter, író. Az f21.hu és a Nyolc Ág Kultúraközvetítő stúdió alapítója, a Nyolc Ág Művésztábor főszerzője. Jelenleg első, Megbocsátás című regényén dolgozik. 2021-ben a Maribori Testvérvárosi Irodalmi Ösztöndíjat, 2023-ban a Móricz-ösztöndíjat nyerte el.

Két portré

Barátok, kutyasétáltatás

Titokban, az olvadt hó utáni utcán,
az orvosi rendelő és a templom sarkához.
Minden elsiető alakra azt hittem, ő.
Karácsony elmúlt, hová igyekeznek?
Hazudtam valamit az otthoniaknak,
barátok, kutyasétáltatás. Egész végig
magam elé néztem, csak akkor fordultam
felé, mikor a terveiről beszélt, egy *leendő*
társról, akinek, az volt az érzésem,
pontosan látta körvonalait. *Reméljük*
hamarosan megismered a keresztanyámat,
mondta, mire, pánikból talán, elkezdtem
bevallani milyen vagyok valójában: önző
és kiszámíthatatlan. De szeretek főzni
másokra. Az előbbi miatt, láttam,
végképp megtörött. Búcsúzáskor csók.
Most leszek negyven – írta később.
Elköszönés gyanánt, azt hiszem.

Még hátha el

Mikor ajtót nyitott, azt akartam
mondani, *téves, elnézést kérek*, és
elindultam volna vissza, le a lépcsőn,
de az arcomat ismerte már, és azt
hittem, én is az övét. A félfa és
a küszöb közti térben mintha,
– gondoltam, csak a fény és az
árnyékok, sőt, a fáradtság miatt –
egy rosszul sikerült műtét nyomait
látnám. És invitált, beljebb kísért,
a cipőmet úgy vettem le, akár
porcelánt egy magas szekrényről,
még hátha el tudok menekülni.
Aztán mégis hozzászoktam,
tapogattam testén a húst,
szorítottam, mint a gyurmát.
Rostos, formázhatatlan. Az
arcához nem értem. Szeretkezés
után kinyitottam a hűtőt, megettem
egy egész üveg nagyszemű olívát,
és visszafeküdtem mellé.

Szabados Attila 1999-ben született Debrecenben, Budapesten él. Írásait többek közt az Alföld, az Élet és Irodalom, valamint a Jelenkor közölte. Első verseskötete 2024-ben jelenik meg.

Egy másik férfi legszebb éjszakája

Vajon mit csinálhatott vele az a Másik Nő, erre gondol, miközben nézi, ahogy görnyedten szerencsétlenkedek a lakáskulcsommal, meg arra, hogy szinte rám se lehet ismerni, annyira megváltoztam az elmúlt kilenc hónapban, mintha kifogytam volna a saját testemből, olyan vézna vagyok, és a körmöm is le van rágva tövig, ő egyáltalán nem így emlékezett rám, ez jár a fejében, ahogy belép utánam a lakásomba, ami kilenc hónappal ezelőtt még a lakásunk volt, de nem kérdez semmit, csak leül csendben a kanapéra, egyetlen mondat sem hagyja el a száját, mert tudja, hogy úgylis el fogom neki mesélni a történetet az elejétől a végéig, hiszen mi másért hívtam volna őt ide, ebbe a precízen kitakarított, dohszagú szuterénbe kedd éjszaka tizenegy harminckor, a születésnapomon, alig tíz perccel azután, hogy a Másik Nő hazajött Svédországból, és bejelentette nekem, hogy lefeküdt odakint egy Másik Féfival, az első adandó alkalommal megbaszatta magát a feketeöves ribanc, egész pontosan így fogalmazok a Nőnek, miközben leülök mellé a kanapéra, és ő nem szól rám, hogy ne mondjak ilyet, megértően bólogat, még helyesel is néha, mert nem is az én mondatomat hallja, ez egy pszichopata kurva, ismételvegetem neki, de az ő fülébe csak annyi jut el, hogy ezek szerint végre valahára én is belátom, nekünk kilenc hónappal ezelőtt nem szakítani, hanem összeházasodni kellett volna, pedig más-kor egy-egy ilyen komolyabb ribancozásért minimum kapnék tőle valami kis fejmosást, és hát most aztán tényleg nem fogom vissza magam, a legmagasabb fordulatszámon pörgetem a nőgyűlöletet, szinte én is megrémülök, olyan erővel fröcsög ki belőlem a férfibá-nat, három hetet se bírt ki, máris beütött neki a faszhiány, mondjuk nem tudom, mit vártam, anyám is megmondta, hogy fussak, amíg lehet, mert ez a picsa hosszútávú szeretetre alkalmatlan, olyan fajta ez, hogy megrágja a férfiakat, aztán kiköpi őket, egy kapcsolatot az ilyen csak megnyerni tud, vagy elveszíteni legfeljebb, de megőrizni, hát azt soha, ilyen monológokat hadarok most a Nőnek, azt viszont nem teszem hozzá a történethez, hogy róla mit mondott az anyám még annak idején, na, hát akkor ez legyen az, kisfiam, amelyikre vigyázol, mert ha én ezt kimondanám, akkor azt is be kellene ismernem, hogy a szakításunk kilenc hónappal ezelőtt tényleg életem legbeláthatóbb hibája volt, hiszen könyöröghettem volna, lehetett volna úgy is dönteni, hogy addig kiabálom a Nő nevét, amíg vissza nem jön hozzám, de én csak álltam a lakásom ajtajában, ami akkor még a lakásunk volt, és néztem, ahogy kilép az életemből a lépcsőház kapuján át, és ha ezt én

most mind beismerném, akkor ebből a beismerésből már logikusan következne, hogy a hosszútávú szeretetre én magam is alkalmatlan vagyok, úgyhogy inkább szídom tovább a Másik Nőt, és a Nő türelmesen hallgat engem, nem szól közbe, pedig arról a valakiről beszélek most neki, aki miatt néhány hónappal ezelőtt megpróbálta megölni magát, na jó, ez így azért túlzás, mert hát nem miatta, igazából nyilván nem miatta nyelte le azt a maréknyi altatót, és a bűntudatkeltő búcsúlevélbe se miatta kezdett bele, hanem azért, mert úgy néztem a Másik Nőre abban az Insta-sztoriban, hogy ő rögtön tudta, ez nemcsak valami futó kaland, amolyan búfelejtő, poszt-szakítás kúrogatás, nem, ez már egy másik történet kezdete, és ha az én életemben elkezdődött egy másik történet, abból logikusan következik, hogy a mi történetünk végérvényesen lezárult, felkerült a pont az utolsó mondatunkra, és az a pont már soha nem fog visszaváltozni vesszővé, hát ez az, amit a Nő abban a pillanatban kénytelen volt belátni, ezért kereste elő a lejárt altatókat, az pedig tényleg csak a szerencse kérdése, hogy a teraszra ült ki megírni azt a búcsúlevelet, így amikor eleredt az eső, eszébe jutott, hogy el fognak ázni a szárítón a ruhák, közöttük az a mély dekoltázsos, feszülő bosszúdressz is, amiben majd egyszer, úgy tervezte, véletlenül szembejön velünk az utcán, *azért azt még be kéne vigyem, mielőtt meghalok, nehogy vizes legyen*, erre gondolt akkor, és hirtelen felnevetett, mert megértette, hogy nem ér ennyit ez az egész, ez a Férfi meg ez a Másik Nő, szerelmi bánatból öngyilkosnak lenni amúgy is elég ciki, főleg, ha még azt is lehet tudni előre, hogy a haláloból soha nem lesz irodalom, hiszen egy novellát is alig tesz ki a történet, két mondatban összefoglalható az egész, van az egyik szereplő, a Férfi, és van a másik, a Nő, akivel öt éven át minden reggel egymás mellett ébredtünk egy budai szuterénben a zebracsíkos takaróba csavarodva, és van még rajtunk kívül a Másik Nő, akit később ugyanezzel a zebracsíkos huzattal takartam be esténként, igazából ennyi a sztori, egy kis hétköznapi fájdalom, egy kis közhelyes megalázottság, amit kizárólag úgy lehet megúszni, ha soha nem hagyja magát szerelemben esni az ember, csak hát a Nő ezt nem így érezte, amikor meglátta azt a bizonyos Insta-sztorit, a Másik Nő mosolyát, az átlátszó fogszabályzót az ínye alatt meg a tekintét, amit rajtam felejtett egy fotó erejéig, nem volt abban a fájdalomban semmi hétköznapi, elviselhetetlennek tűnt inkább, de annyira, hogy odaszögezte a testét az ágyhoz, megadta magát az összes végtagja, magzatpózban feküdt napokig a földre terített matracon, és újra meg újra megnyitotta azt a screenshotot, miközben azon gondolkozott, hogyan tudna engem visszabántani, hogyan tudná visszaadni nekem azt a szorító, semmihez se hasonlítható érzést, hogy nem vagy elég, és nemcsak, hogy soha nem is leszel, soha nem is voltál, hiszen akire lecseréltek, különlegesebb nálad, hát valami ilyesmire gondolt a Nő, amikor kiült a teraszra azzal a maréknyi altatóval, és izzadt a tenyere, miközben négyszer is újfogalmazta a búcsúlevelet, amit végül nem küldött el, ahogy nem küldött el aznap este semmi mást se, nem köszönt el tőlem valami sejtelmes félmondattal és nem hívott fel, hogy jöjtek, mentsem meg, *jövök, persze, hogy jövök*, mondta nekem a telefonba ma este, mert én viszont felhívtam őt, a Bartókon gyalogoltam, szörcsögött

a talpam alatt a barnás hólé, néztem a szembejövő férfiakat, és semmi másra nem tudtam gondolni, csak arra, hogy igen, ezek mind meg tudnák baszni a Másik Nőt, szakállas, ballonkabátos, ennek se mondana nemet, kopasz, alacsony, ennek is hagyná, hogy letérdeltesse, kövér, kordzakós, ennek is szerelmet vallana az első orgazmus után, és a telefonomat is csak azért vettem elő, hogy kiszakadjak végre a fejemből, de ott is a Másik Nőt láttam, az arcát a képernyő sarkán a Messenger-buborékban, *nem kell félni*, ez volt az utolsó üzenet, amit írtam neki, *nem fog lezuhanni a gép*, délután négykor küldtem el, aztán nekiláttam eltüntetni a háromhetes agglegénylét nyomait a lakásból, felhúztam a frissen mosott, zebracsíkos takaróhuzatot, elmosogattam a kedvenc bögréjét, csináltam helyet a szekrényben a ruháinak, majd megborotválkoztam, de a bajszeremet meghagytam a kedvéért, és végül elmentem a Sparba rizstejet venni, hogy ne kelljen feketén innia reggel a kávé, csak ezután indultam el abba a húsleveszagú, szentimrevárosi kocsmába, ahova megbeszéltük a születésnap randit, itt vártam a Másik Nőt, akit három héttel azelőtt láttam utoljára, és aki mégis úgy sétált be az ajtón, mintha éppen csak egy cigire lépett volna ki az életéből, búzasört rendeltünk, a hátunk mögött élőzene szólt, olyan hangosan játszott az a névtelen zenekar, hogy a Másik Nő kénytelen volt odahajolni az arcomhoz, a szeme néhány centire a szememtől, így tette meg a bejelentését, *lefeküdtem valakivel odakint*, mondta, én pedig próbáltam a következő kortyot is ugyanúgy lenyelni, mint az előzőt, mert tudtam, erre a mondatra most reakciót adni nem szabad, minden erőmmel koncentráltam, hogy a lehető legüresebb maradjon a tekintetem és a fejem is, hogy ne képzeljek magam elé semmit, főleg ne egy Másik Férfit, egy negyvenes, svéd cégvezetőt, aki különlegesebb nálam, csak hát nem bírtam megállítani a képeket, jöttek és jöttek, láttam a Másik Nőt, ahogy táncol a szórakozóhelyen, meg az átlátszó fogszabályzót az ínycsiklós alatt, ahogy mosolyogva húzza magával a kék fény közepére a Másik Férfit, és pontosan ugyanazt a nézést adja neki, miközben a csípőjét mozgatja a zenére, amit nekem is adott mindig, aztán felfelé menet a hotelszobába szándékosan megelőzi őt, hogy a lépcsőfordulóban hátrapillanthasson, és elkaphassa a Másik Férfi tekintetét a seggén, biztos az ő fülébe is belezihálta, hogy *a tied vagyok, azt csinálsz velem, amit akarsz*, és akkor, erre a gondolatra eltűnik a szentimrevárosi kocsmában, nincs élőzene, nincs búzasör, nincsen már semmi, csak az elhatározás, hogy nem maradok egyedül ezzel a fájdalommal, vissza fogom bántani a Másik Nőt, de nem is döntés kérdése ez igazából, mert nem én ülök már itt ezen a széken, egy rakás életöszön markolja a kezemmel a sörröskorsót, és ez a két lábon járó túlélési vágy helyettem is érti, hogy ezt a kapcsolatot megőrizni már nem lehet, itt egyetlen kérdés maradt, hogy ki fog győzni, *én is basztam egyet, ne aggódj*, majdnem kicsúszik a számon ez a mondat abban a három másodpercnyi csendben, ami a Másik Nő vallomása után elnyúlik köztünk, de még időben elkapom ezt a gyenge hazugságot, mert tudom, hogy ha az ember csak úgy baszik egyet, az bőven nem elég bántó azután, hogy vele már megtették ugyanezt, ide több kell, valami durvább, kegyetlenebb hazugság, nekem valaki konkrétat kell megbasznom, akinek

a megbaszása valódi tartalommal bír, egy ismerőst mondjuk, a közös történetünk egy szereplőjét, a szőke színésznőt, akire azt mondtam egyszer, hogy jó lenne vele dolgozni, vagy a göndör hajú forgatókönyvírólányt, akivel filmet fejlesztünk épp, és akire a Másik Nő mindig halálosan féltékeny volt, de nem, ezt az ötletet is elvettem abban a három másodpercnyi csendben, mert tudom, hogy a Másik Nő tudja, hogy igazából nem vonzódok ahhoz a forgatókönyvíró-lányhoz, ebből pedig logikusan következik, hogy a megbaszása valójában csak az ő bántásáról szólna, és ha a bántásnak kizárólag a bántás a célja, ha nincs mögötte semmi a vágyon kívül, hogy fájdalmat okozzunk, akkor már nem is igazi bántás, csak szálnalmas vergődés, *én is lefeküdtem valakivel*, szólalok meg végül, amikor kiérlelődik bennem a megfelelő hazugság, *vele*, kérdezi a Másik Nő hal-
kan, szinte suttogva, és nekem ettől a remegéstől megjön az erő a hangomba, *igen, vele*, viszem be a kegyelemdőfést, pedig nem olyan extrás hazugság ez se, de a győzelemhez éppen elég, a Másik Nő rámarkol az asztal szélére, mintha kapaszkodna, és megrándul a szemöldöke, *a döntéseink minket minősítenek, nem a másikat*, mondja nekem a Nő a te-
lefonba, amikor felhívom őt tíz perccel később a Bartókról, hogy zokogva elhadjam, meg lettem csálva, és ő nem rakja rám a telefont, türelmesen hallgatja a számból kiömlő szégyent, ottmarad velem a vonalban, pedig azt is beismerem neki, hogy a győzelem ér-
dekében felhasználtam a nevét a Másik Nő bántására, *ha nem hagyod abba a hisztit, le foglak tenni*, csak ennyit felel, meg hogy jön, persze, hogy jön, hogyne jönne, hiszen szeret, nem úgy, mint régen, nyilván nem, egy kicsit már máshogy, vagyis hát igazából lehet, hogy mégis úgy, mindenestre valahogy biztosan, bár nem nagyon világos, hogy mit jelenthet még ez a szó öt év, kilenc hónap és egy sikertelen öngyilkossági kísérlet után, de azt már nem teszi hozzá, hogy valójában miért jön, hogy igazából hónapok óta készül erre az éjszakára, mert tudta, hogy egyszer fel fogom még hívni, a férfiak min-
dig visszajönnek, az összes valamirevaló nő tisztában van ezzel, három nap, egy hét vagy tíz év, nem számít, előbb-utóbb megcsörren a telefon, és ott lesz a vonal végén egy meg-
repedt kőszikla, aki vissza akarja kapni, amit eldobott magától, mert megrágta, aztán kiköpte őt egy másik nő, és a Nő úgy képze-
li, hogy amikor majd befut ez a hívás, ő ép-
pen a lábát fogja borotválni egy másik férfi kedvéért, derékra csavart törölközővel, pa-
pucsban csattog ki a nappaliba a telefon rezgésére, és nem siet, mert tudja, hogy én hí-
vom, érzi valahol a gyomrában, ráérősen lép oda a mobilhoz, elégedetten nézi a nevem a képernyőn, hagyja még szólni négy-öt másodpercig, mielőtt beleköszön a vonalba, és valami boldogságfélét érez, ahogy határozottan nemet mond a könyörgésemre, ez lesz élete legszebb éjszakája, így képze-
li, csak hát amikor tényleg megjön a hívás, és ő tényleg meghallja a hangomat, valahogy mégis az jön ki a száján, hogy jön, persze, hogy jön, és most itt ül hajnali kettőkor az ágyam szélén, *figyelj, ha te most egy bosszúszextől jobban éreznéd magad, akkor persze, lehet róla szó*, mondja, és ahogy kiejti ezeket a szavakat, arra gondolok, talán itt van a pillanatunk, talán ebben a bosszúszexnek becézett szána-
lomdugásban megtörténik valami, amitől a közös történetünk végére kirakott pont

újra vesszővé változhat, csak hát ő nem erre gondol, az ő fejében egész más dolgok járnak, látom a tekintetén, hogy nem ébredünk mi már egymás mellett soha, mert boszúsúszexelni ő azzal a másik férfival akarna, aki az emlékeiben élt, de az a férfi nincs sehol, csak a maradványa ül most itt mellette az ágyon, és ezt a fiúcskát neki még bántani sincs szíve, na, hát itt van a történeted, te gyenge fasz, fut át az agyamon, miközben csukott szemmel beleeresztem magam ebbe a részvétszagú ölelésbe, néhány óra alatt végleg elveszíteni a Nőt és a Másik Nőt, ez már teljesítmény, ennek azért tényleg van sportértéke, és tudom, ő is erre gondol, amikor utoljára magához szorít, hogy ezt a sztorit muszáj lesz megírni, összeszedni minden papírra kívánczó mondatot, kikaparni belőlem meg a Másik Nőből az összes anyagot, de az is lehet, hogy mindez most eszébe se jut, talán nem gondol egyáltalán semmire, miközben belefúrja az arcát a nyakamba, legfeljebb arra, hogy ennek az éjszakának győztese nincsen.

Bíró Zsombor Aurél 1998-ban született Budapesten, próza-, film- és drámaírással foglalkozik. Jelenleg futó színdarabjai: Mit csináljak, hogy jobban érezd magad (TÁP Színház), Megrág, kiköp (Katona József Színház). Első regénye: Visszatérő álmom, hogy apám vállán ébredek (2024, Kalligram).

Gáspár Sára

Elhagyott minket a másik nő

Már akkor tudod, hogy ez lesz az a történet, ami soha nem lesz annyira érdekes, hogy megírd, amikor felveszed a telefont, tudod azt is, hogy ennek ellenére ez lesz az egyetlen történet, ami innentől érdekelni fog, amikor majd nem lesz mást megírnod, a villamosutat muszáj lesz a szövegben lecserélned, vagy ha benne hagyod, minimum nem nézhetsz ki annyiszor az ablakon, a Másik Nő haja nem lehet majd vörös, és hiába nem félted a történeted attól, hogy nyomtatásban közönséges lesz, azért a biztonság kedvéért ott inkább legyen reggel hat, mint éjfél előtt tíz perccel, bár igazából mindegy, irodalomként ez az éjszaka akkor sem lesz érdekes, ha mindent odaadsz magadból, ez az a történet lesz, aminél a barátaid már akkor sóhajtanak, amikor először kimondod benne a Férfi nevét, pedig nem tudod máshonnan kezdeni, mert ez a név jelent meg akkor a kijelzőn, és te felvetted, mert téged nem érdekelnek mások történetei, hiába mondta el mindenki, hogy miről szól az összes, te mégis inkább ezt hallgatod, mert ez legalább a tiéd, és nem másokéban, hanem a tiédben zokog valaki a vonal túlsó végén, és te annyit kérdezel, hogy bántott?, mire ő csak annyit mond, hogy nem tudnál-e átmenni, igen, most, vagy nem tudom, minél előbb, és te rögtön pakolni kezdesz, magad sem tudod, hogy azért sietsz, mert azonnal ott akarsz neki lenni, vagy azért, hogy ne jöjjön rá, ennyi idő alatt biztosan le is fürödtél, valamiért eszedbe jut a lista, amit egy videóból írtál ki, „mit vigyél magaddal a szülőszobára”, már akkor sem tudtad, miért jegyzetelted ki, hiszen amióta befestetted vörösre a hajad, pontosan tudod, hogy gyereked nem lesz soha, de egy másik nő azt mondta a videóban, ez a lista mindenkinek kell meg kell legyen, mert erre akármennyit készülsz, ott akkor, majd hirtelen nem fog eszedbe jutni semmi, járkálsz fel-alá a táskáddal, arra gondolsz, te pont ilyennek képzeled, amikor elfolyik a magzatvíz, valami telefonhívás, meg valami hálóing, a legfelső a polcodról, véletlenül pont a legszebb, címkés, csak a szülésre vetted, gyorsan bedobálsz még egy-két dolgot a listáról, nem tudod még, hogy ott alszol-e, szőlőcukor, ehhez valamiért felkiáltójelet tettél, aztán felveszed a kulcsot, félsz, a lakótársad az elfordítás ritmusából már tudja, hová mész, ezért gyorsan mondod is neki, hogy ne ítéljen el, csak ennyit, mert nem mentegőzhetsz azzal, hogy te is anyából vagy, mire ő azt mondja, csak akkor enged ki, ha válaszolsz egy kérdésre, a kérdés pedig az, hogy ugye tudod, hogy kihasznál, és amikor azt mondod, hogy persze, hogy tudod, ő azt mondja, akkor minden oké, a lakótársad nem

ítél el, mert őt érdeklik mások történetei, nyugtatásul még azt is mondja, hogy mindenki kilépne most ezen az ajtón, a villamosút helyett aztán a ház előtt várhat rád egy vázlatosan megírt kelet-európai taxisofőr, aki arról beszél, szerencséd, hogy most épp erre jár, mert ilyenkor lehet ám jókat szakítani az Üllőiről, ha érted, mire gondol, és hogyan értened, mert nagyon kacsint, és ha irodalmat szeretnél, a szövegben majd nem hánysz ki az ablakon, hanem empatizálsz a sofőrrel, mindig empatizálsz, mindenkivel, mert miközben bólogatsz, állítólag megérthetsz egy újabb réteget a világból, mert az, ha Taylor Swiftet hallgatsz a 47-es villamoson, az nem jelent eleget, de így legalább, hogy a szövegben a ház előtt tesz majd le a taxi, nem kell újra végigsétálnod azt az utat, amit régen mindig csendben tettetek meg, sietős léptekkel, hogy majd otthon mondjátok el azt, amitől a járókelőket megkímélnétek, de az is lehet, hogy a történet igazából itt kezdődik el, legalábbis a tied, mert tudod, hogy reggelig azon az ajtón túl még biztosan egy másik történet vége zajlik, amihez neked semmi közöd, csak annyiban, hogy most valamiért belelépsz te is, és hiába vagy már benne, te nem ölelheted meg rögtön, és nem tarthatod ki az ölelést tizenöt percig, akkor sem, ha a valóság most tényleg csak ilyen közönséges, és amikor körbenézel, nem sértődhetsz meg azon, hogy a fűszertartókról lekerültek a betűmatricákból kirakott feliratok, és nem rázhat ki a hideg a Másik Nő körmeinek a gondolatától, amivel a matricákat lekaparta róluk, nem tudok egy másik nő emlékével létezni ebben a lakásban, ezt mondta közben, vagy csak gondolta, és nem lehetsz szomorú amiatt, hogy amikor leveszed a cipőd és elmész mosdóba, már nem tudod, hogy kívül vagy belül van a kapcsoló, és amikor befekszel mellé az ágyba, és magadhoz szorítod a remegő testet, te még véletlenül sem arra gondolsz, hogy ki kellett volna újra festened a lábujjkörmöd, neked egy gyerekkori emléknek kell eszedbe jutnia, mert az írók szerint így működik az emlékezet, az írók szerint ez az a pillanat, amikor megjelenik előtted anyád a piacon, ahogy a ködben petrezselymet árul, ezt a képet még neked sem szabad teljesen értened, amit te egyszerűen fel tudsz fejteni, azt fel tudja fejteni más is, és neked nem szabad könnyen kaphatónak lenned, különben nem lesznek már rád kíváncsiak, és majd ha más beszél róla fogod teljesen megérteni, miért jutott eszedbe ez a szó, petrezselyem, és miért nem tudtál ellenállni neki, aztán fél évvel később, amikor a fogaid közé akad, még anyádék házasságát is megértheted, csak az írók azt nem tudják, hogy te nem vagy ilyen okos, ha látnál ekkora összefüggéseket, nem szálltál volna fel arra a villamosra és ha jobb író lennél, akkor ő sem hívott volna fel tíz perccel azután, hogy szakított vele a mézbarna hajú nő, és amikor végre megnyugszik a mellkasodon, te pedig simogatni kezded az arcát, nem kezdené el mondani egy másik történet végét, de elkezdi, és benned akkor végre megindulnak a fájások, és akkor itt következik a másik történet, amit valahogy megpróbálsz most befogadni a tiédbe, hiába ígérted meg magadnak, hogy a Férfiről a szakítás után csak E/3-ban írsz, most mégis tehetetlen vagy, mert nem írhatod meg ezt az éjszakát úgy, hogy meg sem említed, a Másik Nő ma egy olyan országból jött haza, ahol tíz fokkal hidegebb van, mint itt, és két órán keresztül háborúzott a Férfival,

és emlékezett rá, hogy a Férfinak ma van a születésnapja, hisz ajándékot is hozott, egy füzetet, amibe beleírhatja azt a sok fájdalmat, amit neki ezzel most okoz, már hogy azzal, hogy megcsalta, és hát erre a Férfi, mint meséli, nem akart elárulni téged, ő csak maga alatt akarta tudni a Másik Nőt, ezért mondta azt, hogy ő is megcsalta, veled, ne haragudj, teszi hozzá, miután nem mondasz erre semmit, és te nem haragszol rá, amiért már csak hazugságok megfogalmazásakor jut eszébe a neved, és nem tehet róla ő sem, hogy egyedül csak a te neveddel tudja bántani a Másik Nőt, nálam ebben az életben egy nő nem lehet kegyetlenebb, és te megígéred, a füzetet tele fogod írni azzal, hogy hogyan csaltátok meg a Másik Nőt, hogy milyen helyszíneken, időpontokban, és hogy mikor mennyi volt a testhőmérsékletetek, aztán arra gondolsz, még szerencse, hogy nem kell egy ilyen nő miatt gyerektartási díjat követelned a Férfitól, pedig azt kellene gondolnod, hogy szerencse, hogy nem kell egy ilyen férfi miatt gyerektartási díjból iskolatáskát vened, de ez most nem is számít, neked itt azt kellene megírnod, milyen volt az a kapcsolat, hogy miért fulladozol te is abban a lakásban, ahol ők sem hagytak egymásnak levegőt, és szégyelled magad, hogy te erről a történetről nem akarsz tudomást venni, pedig ez lenne a fontosabb történet, mert a Férfinak ez élete legszomorúbb napja, neked meg ez csak életed harmadik legszomorúbb napja, és még neked sem azért szomorú, mert arra gondolsz, mit csinálhatott vele az a Másik Nő, hogy úgy kell most látnod, ahogy öt év alatt nem láttad sosem, hanem mert a mai naptól kezdve már nem ugyanaz a legszomorúbb napotok, tehát, ha nem lenne világos, mi következik ebből, innentől már semmi közötök egymáshoz, de ha erre, ott, akkor rá is jössz, még akkor sem kezdheted el bántani azzal, hogyha van az embernek egy rendes barátnője, akkor arról szól egy születésnap, hogy két testet egy szocialista hangulatú épületben nyugtat a langyosvíz, és nem arról, hogy egy fél ember zokogva sír a villamoson és az összes utasra, férfiakra és nőkre mind gyanúval néz, vajon melyikkel csalhatták meg, és nem jutna arra, hogy az összessel, egyszerre, de hát van ilyen, akkor most helyette ez lett a születésnap, hogy hajnal kettőig olyan videókat néztek, amikben nyilvános lánykérésüket utasítanak el, mert ilyen kicsinyesek vagytok ti, akiket megcsalt a Másik Nő, de legalább tiétek lesz a győzelem, mert ti még most is csak a zoknitokat veszitek le, és te nyugodtan bevallhatod, legalább magadnak, te nem is tudnál már tovább vetkőzni, de azért, majd mikor egy kicsit elmúlnak a fájások, még megkérdezheted, hogy szerelmes volt-e, mire azt feleli majd, hogy igen, és ha nem fáj eléggé, még megkérdezheted azt is, te végülis akkor mit keresel most itt, de ez legyen az utolsó kérdésed, milyen lehet győztesnek lenni, ez fog eszedbe jutni, majd rögtön aztán életed második legszomorúbb napja, annak a másik történetnek a legeleje, amiben a Férfi összejött a nővel, akivé válni akarsz, és neked negyven fokos lett a lázad, a lázcsillapítón a kockázatok és mellékhatásokat negyvenöt percig olvastad, de szinte fel se fogtad, hogy beszélje meg kezelőorvosával, ha szoptat, vagy tervezi, hogy szoptatni fog, mi az egyáltalán, hogy tervezi, és lehet, hogy te sem hitted el, hogy a te történetednek ilyen könnyen vége lehet, de azért beírtad a keresőbe azt a kérdést, amire már az első

találat az volt, hogy a legrosszabb esetben is csak kihányod, mert így van ez kitalálva, hogy kihányod, de te nem hittél nekik, mert attól a naptól kezdve nem érdekelték mások története, és nem érdekelt az sem, hogy kegyetlenebb vagy, mint az a Másik Nő, akivé akkor még válni akartál, büntudatkeltő sms-eket fogalmaztál fejben, amiket még elküldhettél volna, mielőtt lelassul a szívverésed, de végül igaza lett mindenkinek, nem küldtél sms-eket, csak kihánytál mindent, és hányingered van most is, mert állítólag így működik az emlékezet, és a nők amúgy is mindig csak hánynak, nincs ebben semmi rendellenes, nyugodtan előveheted hát a szőlőcukrot, és persze, hogy elő is veszed, mert most már eszedbe sem jutna más opció, elég csak egyszer rájönni, hogy szerelmi bánatban meghalni nagyon kínos, megtanultad ezt már, és még emlékszel arra is, hogy a hányás után másnap annyival jobban lettél, hogy nem érdekelt az sem, érzelmileg ki vagy szolgáltatva egy algoritmusnak, ami eléd rakta a videót, amiben azt mondják, a legerősebb manifesztáció az, amikor orgazmus közben mondod ki háromszor, mit szeretnél, „O method”, így hívják, és ezt tényleg nem szabad mindenféle hülyeségre elpazarolni, csak arra, amire a legjobban vágysz, mert ez a legerősebb rezgés, és te onnantól kezdve három hónapig nem tudtál úgy önkielégíteni, hogy ne gondolj a végén arra, hogy a Férfi szakított a Másik Nővel, mert így kell ezt mondani, múlt időben, mintha már megtörtént volna, de az már nem jutott eszedbe, hogy egyszer tényleg itt fogsz feküdni, amikor már tényleg múlt idő lesz, és hogy amikor megölel, érezni fogod, hogy ez már nem az a Férfi, és ennek a Másik Férfinak egész éjszaka nem lesz erekciója, és te sem érzel iránta semennyi vágyat, csak büntudatot, tessék, ezt jól összemaszturbáltad magadnak, akkor örülsz, te pszichopata kurva, mert ez vagy, de a Férfi most épp összekever titeket, és a Másik Nőt hívja így, amire te nem mondatsz semmit, te azt a nőt csak a születési nevén hívhatod, és ha valahogyan ki akarsz lépni ebből a történetből, ami innen bentről mégsem annyira tetszik, mint amennyire a hideg parkettán fekvé képzelted hónapokig, nyugodtan eszedbe juthat, hogy anyád egyszer azt mondta, ő egyébként nagyon szeret szülni, szívesen szülne néhány havonta, ha nem járna vele gyerek, és amikor ezt mondja, mindig nevetni szokott, mert ez félig azért vicc, de azt, hogy biztosan nem tudna fiút szülni, komolyabban gondolta, mint bármit, amit valaha mondott, és igaza lett, állítólag így működnek az anyai ösztönök, akkor miért ne tudhatnád te is, hogy soha nem fogod más gyermekét megszülni, magadhoz szorítod hát a fejét, érzed rajta a Másik Nőt samponjának illatát, és pontosan tudod, hiába megpróbálni is, nem fogsz tudni elaludni reggelig sem, mert mások történeteiben, amiket nem hallgattál végig, mindenkinek, mindig igaza volt.

Gáspár Sára 1999-ben született Szegeden. Az ELTE irodalom- és kultúratudomány mester-szakjának hallgatója. Prózát és kritikát ír; szövegeit többek között az Élet és Irodalom, a Litera, a Kortárs, a Prae és a Könyves Magazin közölte. Jelenleg a Csímota Kiadó külsős szerkesztője.

Locker Dávid

Budapest

Suzukiban átszaunázott hivatalos utak,
a hátsó ülésen várva apát.

Az Erzsébet hídon hátraszűrődő szófoszlányok
parkolókról és pesti köcsögökről.

Később fekete-fehéren vakító Rákóczi út Esti Kornél szemével.
Hónalá csapott kiskörúti antikváriumok,
előkelőn zörgő szomorúságba csomagolva.

És a csalódás.

Az akciós jäger szenzációja.

Az agyatlan, szorongó rángatózások
turistákkal telített fapadok keresztútjében.

Az ébredés egy átlagosan novemberi kedd reggelen.

A relatíve végtelen, apanászolt idő
fiatalságnak hazudva.

Aztán a fiatalság, mégiscsak.

Szmogszagban felizzó esték a betonfalak között,
fröccsel a kézben.

Megfektésektől remegő kocsók az utolsó utáni pillanatban.

Eltévedések lemerült telefonnal,

ismeretlen éjszakai járatok nyomvonalát kutatva.

Átkómált elméleti szemináriumok a reggeli órák ködében.

Átaludt diákmelók.

Gépi kávé ízével a májusi ég.

Észrevenni hazafelé egy ismeretlen erkélydísz,

s közben hagyni, hogy megcsapja az orrot egy régi ős illata.

Hogy hirtelen idegenné nemesedjen minden, amit hátrahagyta.

És otthontalanságot szenvedni oda, ami,

emlékekké bolyhosodott utcák fonalával,

épp otthonná fűzi magát.

Korai visszatekintés

Láttam idegen fényeket.
Kapaszkodtam dolgokba, amik megtartottak,
míg azt nem hittem, egyedül is megy.
Játszottam dolgokat, amiket meguntam lassan.
Bújtam anyám ölébe a sötét elől.

Belerúgtam labdádba.
Néztem ahogy elgurulnak;
ahogy elveszi, aki jobban akarta.
Sírtam születésnapokon, mert nem figyeltek rám.
Máskor, mert hirtelen mindenki rám figyelt.

Olvastam könyveket,
míg azt sem tudtam végül,
mi maradt belőlem,
ami nem az övém.

Csókolóztam lányokkal parkolóknál.
Másokkal víkendházak mögött hemperegtem a szégyenig.
De a legtöbbre csak vágytam, vágytam nagyon,
elviselhetetlenül.

Néztem embereket a buszon.
Néztem filmeket is.
Bámultam ki ablakokon.
Ültem kocsmákban idegenekkel,
várva, hogy történjen valami.

Rácsodálkoztam pár dologra:
tengerparti kisvárosok ködére szezon után,
homlokzatokra a kétségbeesés közepén,
emberekre, akikkel átsétáltam betonmeleg éjszakákat,
megfeszülő tavaszokat –

és a fényre, leginkább a fényre ,
ami szétválasztja ezeket odakint,
de eggyé keveri legbelül.

Előttem még negyven,
jó esetben ötven év.
Meglátjuk, mennyi közhelyet élek még addig igazzá.

Locker Dávid 1998-ban született Szatmárnémetiben. Költő, kritikus, az ELTE BTK irodalomtudományi doktorandusza. Első kötete Beszédkényszer címmel jelent meg idén a Prae Kiadónál.

Kazsimér Soma

Kazsimér Soma

Kolibri Könyvek

Flórián Mária – Urai Erika: *Magyar népviseletek*

Évtizedes ragasztó, enyv
vagy valami ilyesmi:
nyomdászati cucc.
Ennek is, mint a többinek,
az alapszaga ugyanaz – és mégsem.

A figyelem – síkos hátú nutria –,
szétkapja az aromát. Meg akarja
érteni az eltérés okát. Analizál
és következtet az okos rágcsgáló.

Itt még van erőm mozdulni,
bár lenne min időzni:
mi a fene adja a sorozat illatát.
Kicsit rákeresni google-ön,
hagyni, hogy kéken csillogó
linkek féregjáratán utazzak
tér és idő nélkül helyről helyre.

Ezt most letiltom:
toporgás helyett lépni kell.

A lakkosan csillogó fedlap alatt
azonban már örvények nyílnak.
Figyelmem rajzolt céltáblái.

Szar metafora,
a nyíl nem az én kezemben.
És amúgy is inkább horog,
ezzel rántják magukhoz arcomat

zselés szemembe akaszkodva
a lapok kísértetalakjai.

Cifra satírok,
grafitvonalak öltöztetik
a csontfehér papírokat.
Kidogozott kelmék:
a rongyos képzelet helyett
szakértői precizitás –
de az ismeretterjesztő ábrák
unalmas pontossága
a jelmezek viselőivel
már nem tud mit kezdeni.

A részletgazdag szoknyák,
lajbik, menték felett
a figurák arcai
fehér ürességet tátognak.

Eleven halottak a magyar tájról.

És beléharapnak szivacsos
figyelmembe, kilépve magukból
féregmód ficáinkolnak nemlétező
nyelveikkel. Nyáluk ragacsos,
és jól köt. Elmocsarasodik
a délután, nincs lidércfény
mely kivezetne a szimbiózisnak
hazudott parazitizmusból.

Csak az arcok,
csak a látás nélküli tekintetek,
minél jobban mocorgok,
annál mélyebbre rántanak
a sosemélt népviseletes alakok.
Húzom magamat mélyebbre.

Basszameg, hogy nem bírok
elszakadni, bámulásra ítélnék
a falu lakói. Nincs kegyelem.

És nincs élet se
bennünk, minden pózuk görcs,
minden vágyuk a figyelem.

Legjobb alanyuk vagyok,
elszívnak, és mint a pók,
testükön kívül emésztene
mániás figyelemronccsa.

Kazsimér Soma 1997-ben született Miskolcon, költő. Irodalom- és színháztudományt tanult az ELTE-n. Az írás mellett multimediális és konceptuális kutatásalapú művészettel foglalkozik, performanszokat készít, tanít és szerkeszt. 2023-ban Ferencvárosi József Attila Irodalmi Támogatásban részesült.

A) Spontánul kellett volna odavetődnöm Jozefinához azon az ősivulkános konferencián

I.

Jozefínának szerdán 11:17-kor küldtem át a disszertációm, így kezdődött.

A feleségem szerint a kripli nők a gyengéim, volt a tolókcosis, a siketnéma és most Jozefina. Van ebben valami, talán a hiányok.

Múlt szerdán küldhettem át Jozefínának a disszertációm, igen, február második szerdája a Messenger szerint. Február 14-én az Ősi Vulkánok konferencián tali?, ezt írta utoljára.

Valentin-napon találkozunk, ez jel, addig ő elolvassa, véleményezi, vagy csak olvassa. Ezt telefonon beszéltük. Elolvassa, vagy olvassa. Beleolvas.

Amikor letettem, még tudtam, aztán megzavart az abanovák a falon, csak remélem, hogy azt mondta, elolvassa. Örültem a bolhapiacon, hogy hetvenezer, a szakértő még nem válaszolt, fotókat kért, kép előlről, kép hátulról, kép a szignóról, majd Jozefínára gondolva megrémültem, hogy valódi, hogy tényleg egy abanovák, rosszabbkor nem is jöhetett volna egy abanovák, mint amikor jött.

II.

Jozefina a csonkkal nyomja a termoszt Valentin-napon az Ősi Vulkánok konferencia büféjében, a kávé világosbarna, a csészébe csorog, és én beleszeretek.

Mert mi lesz, ha valódi, ha sokmilliót ér? Osztozni kell a feleségemmel? Ügyvédet kell fogadnom, és ki kell fizetnem az abanovákból, gondolom a konferencia büféasztalánál. És akkor hozzám és Jozefinához kerül az abanovák?

Nagyon érdekes, hogy az apró földpát kristályok andezitnél is látszanak, Jozefina ilyen általános mondatokkal szórakoztatja a hallgatóságát.

Kávétermosz, kosárban pogácsák,

Girella. Csokis metszőfogak, repedezett az ajka. Jozefina bal karja könyöktől hiányzik. De csak a bal. Úgy képzelem, autóbaleset.

Én találtam, én alkudtam kilencvenezerről
hetvenezerre, engem illet. Jozefina állna az ásványok között a közös nappalinkban, határozott ellenérzésekkel az abanovák miatt. A feleségedre emlékeztet, a feleséged kezére, hogy két keze van, ő fel tudja akasztani, meg tudja támasztani, hogy ne mozduljon el, amikor porolja, mondaná,
és ingerülten ide-oda rángatná vállból a csonkot.

III.

Február 13-án, tegnap, de lehet,
hogy 12-én, tegnapelőtt a kádban ültem, megnyugtat a hideg, falevelet sodort be a szél a nyitott
ablakon,
a vízfelszínen lebegett.
Elképzeltem a feleségem
temetését. Koporsón átvetve a nagyanyjától örökölt
teveszőr bundája, gyönyörű.

Fehér ravatalozó, lakkozott koporsó, benne a feleségem
bosszantóan tökéletes teste, rajta a neve aranybetűkkel.
Fehér szalag lebeg, örökké szeretlek, és az én nevem.

Cseréltem a borotva fejét, húzta a bőrt, és elképzeltem, hogy a feleségem öngyilkos lesz, amikor megtudja, hogy Jozefina meg én 14-én, Valentin-napon az Ősi Vulkánok konferencián a termosz felett visszafordíthatatlanul egymásba szeretünk.

Inkább mellrák, Kékgolyó utca, sárgászöld
hányás a kemotól. Szürke szöszök pontozzák a gyapjú mamuszát,
félholt test a karjaimban,
az ajtóknál sorfalat álló szomszédok,
emeletenként három, együttérző, elismerő pillantások.
Jozefinának megírnám, hogy már fel sem tud jönni, én hoztam karban a harmadikra,
most mi lesz?

IV.

Öngyilkos lett, súgnám oda Jozefinának a temetésen, zeng a tebennedbízunkéleltől fogva, főzök egy jó húslevest, feleli.

A temetés után átjön,
hagyd a cipődet, nem volt idő.
Kék láng, gőzölgő leves. A csontokra igazítja
a kockás konyharuhát, hogy a forró fazekat alul megtámassza, másik kezével a fülét markolja. Kanálon remegő zúza, pulykanyaka, a nyakból szívom
a velőt, a feleségem mindig is olyannak tűnt,
mint aki öngyilkos lesz, mondanám.
Bizonyos szempontból. A csontocskákat
a tányér szélére gyűjtjük.

Összehúzott lábujjak,
feszül a vádlim,
nem lépek oda Jozefinához ezen az Ősi Vulkánok konferencián, erre gondolok, amikor
a csont pontosan a termosz nyomógombjához illeszkedik, ránehezül.

B) D. felesége mindig abban a könnyű, türkizkék ruhában lebeg

Nem olvastam el D. disszertációját. Mondhatnám,
hogy nem volt rá időm,
hogy valami közbejött, pedig el akartam olvasni.

Sok volt a teendőm, mutogathatnék a fél karomra,
vagy a fél karommal, nem is kellene mutogatni, mindenki látja, hogy hiányzik a bal.
Tényleg el akartam olvasni, de sütött a nap, és azt éreztem, a mai napot nem tölthetem
D. disszertációjával. Egész héten, minden nap azt éreztem, hogy egy ilyen napot nem lehet
garzonlakásban, lábjegyzetek bogarászásával tölteni, inkább bokacsizmát vettem, és ki-
mentem a tóhoz.

Most itt az Ősi Vulkánok konferencia büféjében
D. ide fog jönni hozzám,
kérdezgetni fog a disszertációjáról.
Most itt ezen a konferencián tétován idejön, és megszólít, és el kell mondanom D-nek,
hogy nem olvastam.

Amikor besütött a nap az ágygá hajtogatható kanapémra mindig rápillantottam D. disszertációjára. A tó körül sétálva melegséget éreztem, elképzeltem, hogy milyen nagyívű visszajelzést adok D. disszertációjára. Elképzeltem, ahogy apróságokra hívom fel a figyelmet, ugyan, ezek gyorsan javíthatóak, és elképzeltem, ahogy itt állunk az Ősi Vulkánok konferencia büféjében, és csak mondom, és mondom, miközben a szám fölötti kis mélyedésbe illeszttem a mutatóujjam.

Csak a második körben, amikor másodszor sétáltam körül a tavat, hasított belém a felismerés, hogy D. disszertációjának a nagy szerkezeti egységén is változtatnék. Picit finomítanék. A tarkómat égette a februári nap, és elégedett voltam.

Hazafele az autóban biztos voltam benne, hogy elolvasom a disszertációt. Láttam, ahogy az íróasztalnál ülök, jegyzeteket készítek. D. egész okosnak tűnik, nem kiemelkedőnek, olyan átlagos jóképességűnek. A kollegáim szerint ő egy ígéretes doktorandusz.

A séta után nachost bontottam és a nácikról nézem dokufilmet.

Minden héten nézek valamit a nácikról, sosem emlékszem semmire, nehéz egyedül elaludni.

A náci doku közben elképzeltem, hogy D. milyen pornót néz. Nem tudom, hogy jött ez a nácikból. Vagy a tóból. D. feleségét egyszer láttam, könnyű anyagú türkíz ruhában állt az egyetem előtt, az alját lebegtette a szél, én nem tudtam kinyitni a vaskaput, ő azonnal segített, és azt mondta, hogy két kézzel is nehéz, nemhogy így.

A vietnámban dolgozó srác mesélte, amikor felcipelte a kanapém a magasföldszintre, majd kávéval kínáltam, hogy ő mindig elképzei, ki milyen pornót néz. Vagy a boltban vásárolt dolgokból következtetett, vagy az öltözködésből, máskor, hogy milyen fizetési módot választ az illető. Például a készpénzeseknek kell a történet, valami kis romantika. Én sosem fizetek készpénzzel, de nem a romantika miatt. Mi van, ha tényleg nem kell a romantika? Ha a kezem csak kifogás.

Azt hiszem, tetszett, hogy D. felesége természetesen vette, hogy nincs meg az egyik karom. Mindenki kínosan kerüli a témát, D. felesége odavetette, nemhogy így, és a karom hiánya felé biccentett. És gondoltam, hogy igen, hogy nemhogy így, és gondoltam, hogy D. szerencsés ember, hogy a felesége ennyire természetes, és arra gondoltam, hogy egy ilyen nővel mindent meg lehet beszélni, és hogy egy ilyen nő kendőzetlen, nem játszmázik. Aztán arra gondoltam, hogy D. házassága szörnyű lehet. Hogy D. biztosan olyan pornót néz, ahol kikötözik a nőket, golyót tesznek a szájukba, olyan pornót néz, gondoltam, pontosabban ezt csak most gondolom, ahol uralkodni tud.

Kétkedni kezdtem, talán nem kellene elolvasnom D. disszertációját.

A vietnámban dolgozó srác néha feljön hozzám, segít ebben, abban. Elfelejtettem a nevét, pedig többször is mondta, az ágyra hajtogatott kanapén feküdtünk és meg akartam jegyezni, legalábbis azt hiszem. Többször kimondattam vele, az ujjaival segített formálni a magánhangzókat, aztán elfelejtettem. Tegnap a tó körül egy pillanatra beugrott, megörültem neki, azt hiszem, jó volt, hogy beugrott. Aztán most nem jut eszembe.

D. feleségén nem lehet uralkodni, egy ilyen nőn nem lehet uralkodni. Egy ilyen nő mellett csak lenni lehet. Lenni, bénultan nézni, csodálni, félni a következő mondattól, a mellébeszélésnélküliségtől, és amint lehetőség nyílik, elmenekülni valami biztosba, mondjuk egy túlszabályos, túlarányos, tökéletes felépítésű disszertációba. Amikor erre gondoltam, undorodtam D-től.

D. egy gyűrött ötszázast simogat, fizet a büfénél és elindul felém. Ha most idejön, azt mondom neki, hogy elolvastam, és találjunk egy dátumot, amikor nyugodtabb körülmények között beszélünk róla, nyugodtabb körülmények, ez jó, ez tetszik. Aztán nem jelentkezem, tudom, hogy nem fogok jelentkezni, majd elsikkad, és D. nem olyan, mint a felesége, sosem hozza majd szóba.

Masri Mona Aicha 1993-ban született, író, református lelkipásztor. Szövegeit többek között az Alföld, az Élet és Irodalom és a Litera közölte.

Margetin István

Életút

Nem értek semmit. Becsukom a jegyzetet, úgysem megyek el vizsgázni. Még egyszer át kell néznem a kérvényt, mielőtt beadom. Név, lakcím, Neptun kód, méltányosságra okot adó rendkívüli körülmények részletezése. Inkább majd holnap. A könyvespolc alatt elengedett a tapéta, körömnnyi rés. Óvatosan, nehogy felszakadjon. Anya a lelkemre kötötte, amikor odaadta a kauciót, úgy vigyázzak a szobára, mintha vendégségben lennék, különben fizethetjük a felújítást. Kinyitom a jegyzetet, éhes nem vagyok, valamit muszáj csinálni.

Telefoncsörgés, összerándul a vállam. Ismeretlen szám. Elszámolok tízig, hátha.

Jó napot kívánok, mondja. Lassú, fojtott hang, ha podcast lenne, kétszeres sebességre állítanám. Tisztelettel érdeklődne, hogy alkalmas-e. Túlhangsúlyozott kezdőszótagok, feszül a nyakam. Az életúttal kapcsolatban lenne néhány kérdése, a búcsúztatóhoz.

Tomi hazament, Roland talán vizsgázik, üres az albi. Becsukom a szobám ajtaját. Név, lánykori név. Számok, dátumok, születés, halál. Minden választ megköszön. Eredmények. Tömören, tényszerűen válaszolok. Nagyon köszönöm. Értem, köszönöm. Érzések, vágyak, kapcsolatok. Gondolkodás közben a tapétát piszkálom, már befér az ujjbegyem. Visszakérdez. Megint. Elmaradnak a köszönömök, újra és újra visszakérdez, hadar, megakad a nyelve, ettől még ingerültebb lesz. Nem értem, mi történik. Éles a hangja, végre úgy beszél velem, mint egy normális emberrel, két normális, frusztrált ember, hiába kérdezi ugyanazt máshogy, nem tudok mást válaszolni, fáj a hátam, nem értem, mit nem ért, nem tudom, mit akar hallani, mit kell mondanom, hogy végre vége legyen.

Felszakadt a tapéta.

Ledőlök az ágyra, magamra húzom a paplant. Pörög a fejemben a beszélgetés, újra és újra, amíg végre leesik. Én voltam a hülye. Elrontottam. Igazat mondtam, ő pedig szépet akart hallani. Nem azt, hogy anya még felnőttként is félt az anyjától, hogy gyerekkorában az olvasásba menekült előle, hanem azt, hogy boldog gyerekkorra volt, szerető családban nőtt fel. Nem azt, hogy anya szomorú, keserű ember volt, hanem azt, hogy sugárzó személyisége beragyogta a szobát, a házat, az egész világot. Azt pedig főleg nem, hogy csak dachból kért pipacsot a sírjára, ha nem tudunk virágot vinni, el se menjünk a temetésére. Addig kellett volna szeretni, amíg élt.

Nemet kellett volna mondanom. Nem, most nem alkalmas. Ha megkérem, hogy küldje át emailben a kérdéseket, lett volna időm átgondolni. Leírom, hogy anya nem bírta a csöndet, másnap átfogalmazom, nagyon szeretett beszélgetni.

Két nappal később, este tízkor érkezik az email. Mellékelve küldöm az életút tervezetét. Ha változtatni szeretne, kérem nyugodtan tegye meg. Két melléklet, ugyanaz az anyag régi és új Word formátumban, a fájlnev anyaneve.

Férjezett név, amit anya daczból a válás után is megtartott, lánykori név, születés ideje, helye. Az évszám után hiányzik a pont. Testvérek száma, utolsó munkahely. Kedves ember volt, fejlett együttműködési készséggel rendelkezett. Összerándul a hátizmom, mit jelent az, hogy fejlett együttműködési készség? Döntéseit átgondolta, sosem volt hirtelen. Anya? Önzetlen, aki energiáit soha nem sajnálta másokért a közösségért bevetni. A munkahely meg én, ennyi közössége volt. Mi ez a hülyeség? Honnan szedte? És a veszsző luxus, bazdmeg?

Válása után, volt férjével, jó kapcsolatot ápolt. Nem. Vagy tíz éve nem álltak szóba egymással, és ezt a telefonban is elmondtam. Hamar nélkülözhetetlenné tudta tenni magát. Tökéletesen tisztában volt felelősségével. A családi életében is tisztességes megbízható partnerként élt. Milyen partner, kinek a partnere? Szívesen múltatta idejét a szabadban, szeretett kertészkedni. A hetediken?

Kinyitom az ablakot, görcsöl a nyakam. Kihajolok. Öt emelettel lejjebb üres játszótér, focipálya, a park szélén erőtlen, narancssárga fényű lámpák. Lemehetnék hintázní. Nappal úgysem lehet, az anyukák elzavarnak. Vagy levihetném a labdát, kicsit kapura dobálni. Három hete nem voltam otthon. Miután az orvos elment, felhívtam a telefonszámot, amit a halottvizsgálati bizonyítvány mellé kaptam, és kidobtam anyapapucsát. Két órát ültem a fotelban, az ágya előtt. Az oldalán feküdt, babapózban. Nem tűnt békésnek. Semmilyennek nem tűnt, üres volt. Nem mertem hozzáérni. A szállítók tiszta lepedőt kértek, a hátára fordították, egyikük óvatosan kiegyenesítette a lábát. Lassan nyomta le a vézna lábszárait, nehogy eltörjenek.

Nem úszom meg, át kell írnom az egészet.

Fázik az arcom és a karom, a combomat melegíti a radiátor. Jólesik fázní. Utáltam azt a papucsot, vastag talpú, szőrös mamusz, már előző karácsonykor lyukas volt, kilátszott a jobb nagylábujj körme.

Kedves László! Az ön által küldött tervezet használhatatlan. A fele hazugság, a másik fele hülyeség, semmi köze ahhoz, amit beszéltünk. Mennyi időm van kijavítani?

Nem küldöm el, a legelső félévben belénk verték, írott anyagnak idő kell, hogy letisztulhasson. Az első verzió csak jegyzet, a második csak vázlat. Ha jók vagyunk, a harmadik már hasonlíthat egy szövegre.

Beírom a nevét Facebookra, a hangja alapján Instája biztos nincs. Látni akarom, ki ez az idióta. Segíthetett volna. Mondhatta volna, hogy bocsánat, fiatalember, azt hiszem, félreértett. Nem dokumentumfilmet forgatunk, hanem búcsúztatót próbálunk írni. Keressünk néhány kegyes hazugságot, amiben kiegyezhetünk. Gépelés közben megjelenik néhány javaslat, ismerősök, lájkolt oldalak. Négy betű után már csak random tippeket kapok, László nincs a listán. Vissza is hívhatott volna. Elnézést, fiatalember, összezavarodtam. Jól értem,

hogy ön évekkel a szülei válása után született? Mintha azt mondta volna, nem tartották a kapcsolatot. Végigírom a nevét. Nem nyomok rá a keresésre, bezárom az oldalt. Vagy bevallhatta volna, hogy nem tudja megcsinálni. Küldök egy sablont, beírtam az édesanyja adatait, kérem, töltsse ki a hiányzó részeket. Döntéseit átgondolta / nem gondolta át. Hirtelen ember volt / sosem volt hirtelen, nem kívánt törlendő.

Lehet, hogy a pipacsból lett a kertészkedés?

Átmasszírozom a trapézizmom felső részét, egész a lapockáig.

Kedves László! Köszönöm, hogy átküldte a tervezetet. Sajnos nagyon sok hiba van benne, félreértések, illetve olyan feltételezések, amikre nem kérdezett rá és nem is igazak. Meddig kell kijavítanom?

Éjfél előtt válaszol. Nem volt könnyű dolgom a jegyzetekkel. Jobb lett volna, ha átküldöm a kérdéseket és saját szavaival megfogalmazza, belátom. Kérem hogyha ír, akkor holnap estig küldje át nekem.

Holnap estig. Logikus, holnapután temetés. Ma éjjel össze kell raknom, hogy küldés előtt még egyszer át tudjam nézni. Sárgára állítom a szöveg hátterét, kirakom a pontot a születés éve után, az első bekezdést visszafehéritek. Végigmegyek, hátha van még olyan, amin nem kell változtatni. Csak a befejezés, három bekezdés onnan, hogy búcsúznak szerettei. Javítom a vesszőket, fehéritek.

3-an voltak testvérek. Iskolai tanulmányait befejezve, munkába állt. Üzletvezetőként látta el az élet által rárótt feladatokat, amíg egészsége engedte. Steril mondatok, mint egy rendőrségi jelentés. Igazak, de semmi közülük anyához.

Kiírom betűvel a hármast.

Kimegyek a konyhába, iszom egy pohár vizet. Nyílik Roland ajtaja, tudtad, hogy nagy országokban a hamvasztás, kicsikben a temetés drágább, kérdezi. A hamvasztás energiaigénye kábé fix, de a földterület nagysága, meglátja az arcom, lefagy. Bazdmeg, de hülye vagyok, motyogja, bocs. Megvonom a vállam. Szigorlat, kérdezem. Megvan, laza volt. Gratula. Kösz. Lecsavarja a legutóbbi kocsmakvízen nyert whisky kupakját, kérsz? Nem, kösz. Tanácstalanul áll, magának sem mer tölteni. Teleengedem a poharam. Végre iszik, leül az asztalhoz. Szuggerálom, mondj valamit. Beszélj, Roland, beszélj! Bármiről. Hogy miért hívják Toyota-háborúnak a Csád meg akárki közti kilencvenvalahányas háborút. Hogy hogyan változott a FIFA stadionokban elvárt női- és férfi vécék aránya. Csend. Benézek a hűtőbe, üres a polcom. Csak egy kis sajtot kért anya, amikor próbáltam rábeszélni, hogy egyen valamit. Az utolsó nap már azt sem fogadta el. Bocs, Roland, mondom, megyek, be kell fejeznem valamit.

Hárman voltak testvérek, három lány. Családjában Szöszinek hívták. Beceneve munkahelyein is megmaradt, legtöbbször egész életében így szólították.

Szöke kislány egy barna családban. Nem hasonlított az anyjára. A nővérére, húgára, és persze az apjukra sem. Nem csoda, de ezt nem lehet beleírni. Felsorolom a munkahelyeit.

Kimozgatom a nyakam, lenyújtom a vállam, hajolgotok.

Kedves ember volt, fejlett együttműködési készséggel rendelkezett. Törlés. Mégse, valamit mondani kell róla. Lecsapom a laptop tetejét, mi a picsáért kell nekem ezzel foglalkoznom?

Kibámulok az ablakon, nézem a sötétet.

Picsa. Anyám káromkodása, anyám hangja. Nem is hallottam mástól. Mi a picsáért kell neked vidékre menned egyetemre? Mi a picsáért nem jó neked itthon?

Befizetem Neptunban a különjárási díjat, kinyomtatom az igazolást. Átfogalmazom a kérvény indoklását, több tény, kevesebb magyarázkodás. Utolsó stádium, ápolás, halál dátuma, temetés dátuma. A fenti okok alapján kérem a Tisztelt Dékán Asszonyt, hogy részemre kedvezményt, mentességet szíveskedjen adni. Kinyomtatom ezt is, harmadik verzió, jó lesz. Majd jövő héten leadom.

Átpörgetem a fotókat a telefonomon, olyat keresek, amin látszik anya arca, szeme. A huszadik születésnapom, még Flórával. Még nem tudtuk, hogy anya beteg. Ballal Flórát ölelem, anya a jobb oldalamon áll. Halvány, furcsa mosoly, utálta, ha fényképezik. Nem érünk egymáshoz. Sokáig azt hittem, zavarja az érintés, undorodott azoktól, akik folyton simogatják, puszilgatják a gyerekeiket. Aznap este, részegen tudta először kimondani, hogy szeretné, ha megölelném. Amikor látszani kezdett anyán a pia, megkértem Flórát, hogy menjen haza a szüleivel. Ültünk a konyhában, anya bort ivott, én a kezében égő, ügyetlenül tekert cigi füstjét bámultam. Egyre kásásabb hangon panaszkodott, ő mindenkit meghallgat, de vele nem foglalkozik senki, én is itthagytam egyedül, őt nem szereti senki, a saját fia sem ölelte meg soha. Megpróbáltam. Próbáltam elképzelni, hogy felállok, és átölelem. Az izmaimból kiszaladt az erő. Elképzelni sem sikerült, egy részeg anyát nem lehet megölelni.

Kedves, érdeklődő ember volt, nagyon szeretett beszélgetni. Családtagjai, kollégái tudták, hogy bármikor megkereshetik problémáikkal, számíthatnak együttérző figyelmére, segítségére.

Elkezdem a régi kézis bemelegítő nyújtást, lépegetés belső talpélen, szerencsére a testem emlékszik a gyakorlatsorra, automatikusan követik egymást a mozdulatok.

Energiaja legjavát, munkája mellett gyermekére áldozta, melegen szerető szülőként, nem tudta volna elviselni, hogy fia hiányt szenvedjen, amit csak tudott és, amire lehetősége volt, megadott és biztosított számára. Vesszőjavítás. Amúgy stimmel.

Csak ültem az ágya szélén csendben, és fogtam a kezét. Akkor sem tudtam, mit kellene mondanom, pedig láttam a szemében a várakozást.

Ha kész vagyok, tényleg lemegyek hintázni.

Stimmel, ez is az ő szava. Egy ötvenes nő hangján gondolkodom. Negyvenkilenc és fél.

Rákeresek, mikor nyílik a pipacs, miért esnek le a szirmai, ha leszakítják. Nemesítés, őshonos magyar növények. Amíg ereje engedte, szívesen sétált a patakparton, kedvenc

pipacsaiban gyönyörködve. Csád-Líbia, ezerkilencszáznyolcvanhét. Csíkos könyvek sorozat, hatvankettőtől kilencvenkilencig, Móra Kiadó, harminchárom ajánlat a Vaterán. Gyerekkorában sokat olvasott, képes volt a külvilágot teljesen kizárva elmerülni könyveiben. Tegyük egy darab tapétát a hibára (azonos mintájú részt keressünk), majd tapétavágó késsel egyszerre vágjunk ki mindkét réteg tapétából egy darabot. Ne nyomkodjuk, egészen óvatosan hengerezzük, vagy simítsuk át. Fiatalon kötött házassága hamar véget ért. Családszerető ember volt, a karácsonyi, születésnap vacsorák állandó házigazdája. Minimum elvárások hatvanöt százalék férfi, harmincöt százalék női látogatóaránnyal számolva, a VIP és VVIP zónákban a mosdók számát növelni kell. Két évvel ezelőtt súlyos betegséget diagnosztizáltak nála, állapota fokozatosan romlott. Szerettei voltak mellette, és tettek meg mindent, hogy helyzetén enyhítsenek. Szerető szíve január negyedikén szűnt meg dobogni.

Fél egykor ébredek, mindenem fáj, mint a két hónapos ficamszünetet követő első edzés után. Megnyitom a búcsúztatót, nincs erőm átnézni. Estig vissza kell küldenem. Mit jelent az este, hat óra vagy éjfél? Pakolás, vonat, nem lesz rá idő. Kedves László! Mellékelve küldöm a javított szöveget. Bármilyen gond van, kérem, keressen.

A vonaton is, otthon is rendszeresen csekkolom a leveleim, nincs válasz. Tudom, hogy reménytelen, de hajnalban megint ráírok. Kedves László! Nem kaptam visszajelzést. Megkapta az átírt szöveget? Sikerült időben eljuttatnia annak, aki a beszédet mondja majd?

Hatvanas, nagy hasú férfi. Erős basszus, mintha kiöregedett operaénekes lenne. Lassan, méltóságteljesen olvas, orrán szemüveg, a mappa a derekánál. Tagmondatonként megáll, szünetet tart. Férjezett név, szünet, lánykori név, szünet, születés ideje, szünet, helye. Hárman voltak testvérek. Szünet. Három lány. Na végre. Ez az én verzióm.

Most ez az egyetlen és utolsó cselekedet, amit érte megtehetünk, hogy gondolatainkat rá irányítva szívünket kitárjuk, azért, hogy hálával és szeretettel búcsút vegyünk tőle. A temetőszolgák lassan az urnához lépnek, kiviszik az autóba. Amíg összeszedik a virágokat, koszorúkat, odajön anya húga. Ezt te írtad, ugye, kérdezi. Bólintok. Tudtam. Köszönöm, hogy beleírtad a pipacsot.

Margetin István 1979-ben született Budapesten. Író, Budapesten és Belo Horizonte-ban (Brazília) él. 2019 óta publikál, novellái többek között a Jelenkorban, az Élet és Irodalomban és a Műútban jelentek meg. Jelenleg első kötetén dolgozik.

Kupihár Rebeka

Kupihár Rebeka

családi találkozó

ez az összejövetel is ide futott ki:
ülünk a vacsoránk felett,
már csak ketten, biztonságban.
a gyomrunk lassan lazul el.
felváltva sírunk azon,
ami megmásíthatatlan.

mikor lefekszünk,
sokáig figyellek.
végignézem az összes arcod,
egyesével,
amíg megérkezik az érzés,
hogymég csak azt, aki
mindennek ellenére lettél,
hanem a múltad teljes fesztávolságát,
az összes embert,
aki valaha voltál,
szerettem.

az utolsó doboz tampon

napok óta várom, hogy szavaim legyenek,
elég erősek a fájdalomhoz,
amitől csak tátogni
tudok és öklendezni.

ezt még együtt bontottuk fel.
a ciklusunk innentől távolodik,
nem lesz, aki a tiédet számontartsa.

zsebeidben, táskakosszal keveredve
viszed magaddal
közös tulajdonunk
rád eső részét.
kívánom, hogy már ne legyen rá szükséged,
a szavatossági idő lejártáig.

Kupihár Rebeka 1999-ben született Egerben. Pszichológus, irodalomterapeuta. A heterók istennéhez című kéziratával tavaly Petri-díjat nyert, első kötete 2024 őszén jelenik meg a Magvető Kiadónál.

Televízió a diszfunkcionális nukleáris családban

*Simpsons – Mézga*¹

Az elmúlt években gyarapodó, a hidegháború, valamint a modernitás nyugatközpontú meghatározását újraértékelő irodalom, illetve jelen, *A Simpson családot* és *Mézga családot* összehasonlító esettanulmány mellett érvel, hogy a megközelítés, miszerint az európai szocialista országok izolált politikai tömböt alkottak, kulturális értelemben nem teljes mértékben helytálló. A szocialista modernitás alternatívájában megfigyelhető a nyugati tömegkultúrával közös trendek, koncepciók jelenléte, a két tömb kulturális közegének elzártságáról alkotott elképzelés pedig kizárja ezek egymásra hatását, a modern kultúrák összefonódásainak jelentőségét. Ugyanezen régiós sztereotípiáknak és a hagyományfolytonosság hiányának eredményeként figyelhető meg a televíziós kutatások megkérdőjelezhetősége. Dolgozatomban a két családi rajzfilmszerű televíziós metanarratívájának összehasonlítását alkalmazom példaként arra, hogy a populáris televízió egyes sajátosságai nemcsak a kapitalista televíziózás kontextusában jelentek meg, hanem a hidegháború ellentétes tömbjeinek médiakultúrája helyet adhatott csaknem ugyanazon alapötletnek.

Bevezetés

Az amerikai Springfield, valamint a budapesti Kökörccsin utca kultikus családjai, a Simpson és Mézga család az elképzelt hidegháborús frontvonal két oldalán ugyanúgy indítják epizódjaikat: *A Simpson család* (*The Simpsons*) kezdő képsoraiban Bart minden részben újabb leckével írja tele a táblát. Innen gördeszakázik haza, szembetalálkozva a hasadó anyaggal, amelytől apja, Homer igyekszik megszabadulni a munkaidő végeztével, hazafelé tartva az atomerőműből. Lisa szólót játszik a zenekari próbán, majd hazacipeli

¹ A tanulmány korábbi változata az Eötvös Loránd Tudomány Egyetem Bölcsészettudományi Karának Kommunikáció- és Médiatudomány alapszakán 2024-ben leadott szakdolgozat.

a kerékpárján tornyosuló, teendőihez szükséges könyvkupacot, Marge pedig, háziasszonyi rutinjához híven, Maggie-vel bevásárlásból érkezik haza. A család ezt követően a televízió előtt találkozik.

1. kép – „A Simpson család főcíme”, Matt Groening, *The Simpsons*, 1989.

Az Üzenet a jövőből – A Mészga család különös kalandjai főcímében a rajzfilm első évadának kezdő képsorai megelőlegezik az azt követő 13 epizód fontosabb narratív egységeit, dramaturgiai pontjait, felsorakoztatják a sorozat tér- és időbeli síkjait, előreutalva a család űr- és időutazására. A címszereplő Mészga család a főcímbe az égből szintén a televízió elé zuhan, még hozzá a kéményen keresztül.

A két rajzfilm a reprezentatív amerikai kertvárosi és a magyar, Kádár-kori nukleáris családkép szatírája. Előbbi a Reagan-korszak végén, az Egyesült Államok hidegháborús győzelmének évében, 1989-ben került képernyőre, utóbbi a kádári konszolidáció felszállóágának végpontján, 1970-ben. *A Simpson család* minden idők leghosszabban futó amerikai rajzfilmsorozata, világhírű popkulturális termék. A *Mészga család* három évada ugyancsak nem vesztett ismertségből, tényező a kortárs tömegkultúrában is, évtizedek óta meghatározó popkulturális referencia.

A két sorozat összehasonlítása a hidegháborút átértékelő paradigmából és az ehhez kapcsolódó, az utóbbi évtizedben gyarapodó, magyarul általában kelet-európai televíziós tudományoknak nevezett részdiszciplína (Eastern European Television Studies)

2. kép – „A Mészga család főcíme”, Nepp József, *Üzenet a Jövőből*
– *A Mészga család különös kalandjai*, 1970.

irodalmából² indul ki. A korábbi, a hidegháború alatt és rendszerváltásokat követően érvényben lévő hidegháborús értelmezés a két szuperhatalom összeütközésén, a két-pólusú világ rendjén és Winston Churchill 1946-os fultoni beszédének³ elhíresült, a hidegháború kulcsszimbólumává vált vasfüggöny metaforáján alapszik. Eszerint a két izolált politikai tömb konfrontációja és a kettő közti hatalmi egyensúly megőrzése révén értelmezhető a nyugat és kelet közötti viszony. A hidegháborús ütközetben a nyugati demokrácia győzelmet aratott, leomlott a vasfüggöny, Kelet-Európának pedig „fel kell zárkóznia” a nyugati modernitás mércéjéhez. A hidegháborút követően egy-másfél évtized elteltével ezen kétpólusú világrendről alkotott narratívát árnyalják

² Paulina BREN, *The greengrocer and his TV. The culture of communism after the 1968 Prague Spring*, Cornell University Press, Ithaca, 2010; Kirsten BÖNKER – Julia OBERTREIS – Sven GRAMPP (szerk.), *Television beyond and across the iron curtain*, Cambridge Scholars Publishing, Cambridge, 2016; Christine E. EVANS, *Between truth and time. A history of soviet central television*, Yale University Press, New Haven, 2016; IMRE Anikó, *TV Socialism*, Duke University Press, Durham, 2016; IMRE Anikó – Timothy HAVENS – Katalin LUSTYIK (szerk.), *Popular television in Eastern Europe during and since socialism*, Routledge, London 2013; Sabina MIHELJ – Simon HUXTABLE, *From media systems to media cultures. Understanding socialist television*, Cambridge University Press, New York, 2018.

³ A beszédet a második világháború lezárultával Churchill már magánemberként adta elő. Az Egyesült Államok helyszíne szimbolikus, mivel jelzi az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok hidegháborús szövetségét. Ilyen kontextusban figyelemzettetett a beszéd a Szovjetunió fenyegető, expanzív külpolitikájára.

a hidegháborút újraértelmező társadalomtudományos megközelítések, amelyek a hidegháborús kultúrák kapcsolódásaira, közös metszeteire világítanak rá.⁴ A vasfüggönyt helyettesítő, Péteri Györgytől származó „nejlonfüggöny” metaforikus terminus célja ezen összetett kapcsolatrendszer szemléltetése, amely természetesen nem *politikai*, hanem elsősorban *kulturális* értelemben áteresztő: a hidegháborús kultúra közegében a politikai és gazdasági megosztottság ellenére számos olyan interakció létrejöhetett, amelyhez elsősorban az államszocialista pólusnak fűződött hatalmi érdeke: az államszocialista hatalom a permanens forradalom jegyében a világ többi részére ideológiai értelemben a leendő kommunista világrend részeként tekint, amely feltételezte a szocialista kultúra exportját, azon keresztül pedig az ideológia nemcsak a szovjet hatalmi szférán belüli, de a kapitalista országokra való kiterjesztését is. Emellett nem zárkoztak el egyértelműen a berendezkedések a nyugati kulturális importtól vagy akadémiai ismeretcsereitől sem, azt a szocialista projekt végrehajtásában építőnek ítélték meg.⁵

A dolgozat további tágabb elméleti kontextusa ehhez kapcsolódóan az összefonódott modernitások elmélete,⁶ amely szerint a nyugat-európai felvilágosodásból eredeztethető modernitásnak nem egy, hanem több alternatívája alakul ki, amelyeknek a nyugati liberalizmus ugyanúgy része, mint a szocializmus, és amelyek aztán konvergálnak, egymás fejlődésére hatással vannak. A szocializmus a nyugati liberalizmussal azonos gyökerekkel rendelkezik: a felvilágosodásban meghatározott jogokból indul ki. Bár autoriter keretek között, de gyakorlatai és hozadékai – mint például a munkához, oktatáshoz, egészségügyi ellátáshoz való jog – megfeleltethetőek a nyugati liberalizmus modernitásesszméjének.⁷ A modernitás így nem lehet kizárólag rokonértelmű a nyugati liberalizmussal, és annak változatai nem is értelmezhetőek az egymással való kapcsolódásaik nélkül.

A hidegháborúban a modernitás ezen eltérő alternatíváinak legitimálásáért folyt a verseny, amelynek összetevője a fogyasztói és tömegkultúra eltérő változatainak kialakítása. A szocialista fogyasztás, popkultúra és szórakoztató televíziózás fogalmai paradoxnak tűnhetnek, de a berendezkedések stabilizálása és a szocialista modernitás működőképeségének bizonyítása érdekében szükséges volt a viszonylagos jólét biztosítása. A sztálinizmust követő évtizedekben az államszocialista berendezkedéseket eltérő mértékű hatalmi enyhülés, konszolidáció jellemzi. Ennek kiemelendő esete Magyarországon az 1968-ban bevezetett új gazdasági mechanizmus reformszocialista politikája, amely során, hasonlóan a csehszlovák „emberarcú szocializmus” irányzatához, piacgazdasági elemek kerültek a gazdaságpolitikába, emellett enyhültek a cenzúra intézményei. Ezek a berendezkedések

⁴ Sári AUTIO-SARASMO – MIKLÓSSY Katalin (szerk.), *Reassessing Cold War Europe*, Routledge, New York, 2011; PÉTERI György, *Nylon curtain. Transnational and transsystemic tendencies in the cultural life of state-socialist Russia and East-central Europe*, Slavonica 2004/2, 113–123.

⁵ Az izoláltság mértéke természetesen államonként eltérő. Ez például sokkal inkább igaz Magyarországra vagy Csehszlovákiára, mint Romániára vagy a Szovjetunióra.

⁶ Arif DIRLIK, *Global modernity? Modernity in an age of global capitalism*, European Journal of Social Theory 2003/6, 275–292; Shmuel N. EISENSTADT, *Multiple modernities*, Daedalus 2000/1, 1–29.

⁷ MIHELJ – HUXTABLE, 2018, I. m., 98.

így felvették a versenyt a nyugati fogyasztói kultúrával, bár fenntarthatatlanul, a szocialista gazdaság későbbi összeomlásának árán. Az államszocialista, nyugatra exportált magaskultúrából ezzel szemben sztereotip, borús, a mindennapok teljes átpolitizáltságáról alkotott kép rajzolódik ki a kelet-európaiság általános tapasztalatáról. Ebből a hierarchikus ábrázolásból az értelmiség kovácsolt magának tőkét azzal, hogy a nyugati hidegháborús képzeletnek megfelelő képet alkották meg az államszocialista Kelet-Európáról.⁸ Ezen sztereotip kép viszont hiányos: feltételezi a nyugati modernitás felszabadító hatását és a rendszerváltások húzta éles határvonalat autokrácia és demokrácia között, ami a szocializmus társadalmi mechanizmusainak érezhető kontinuitása, valamint a régió kulturális globalizációjának már a rendszerváltások előtt megkezdődő folyamata révén nem állja meg a helyét.⁹

A kelet-európai kontextus átfogóbb megértését szolgálja többek között a tömegkultúra kutatása, ezen belül a televízióé, amely az utóbbi évtizedben nyert lendületet. Korábbi tudományos mellőzöttségéhez részben a hidegháború kétpólusú összeütközésén, a vasfüggöny metaforán alapuló, korábban uralkodó társadalomtudományos interpretációja, illetve a nyugatközpontú modernitásfogalom járult hozzá. A médiarendszer-alapú értelmezés, azaz a médiának a társadalmi-gazdasági berendezkedés, valamint a politikai irányultság függvényében való vizsgálata a nemzetállamok médiarendszerének korlátozó keretein belül további visszatartó tényező volt.¹⁰ A szocialista média elemzése így legtöbbször a nem szórakoztató, „komoly” műfajokra korlátozódott, mint például a hírműfajok, amelyek az ideológiai háttérrel tükrözték.¹¹ A szocialista televíziós kultúra értelmezéséhez azonban nem elegendő az autoriter normák mentén működő, átpolitizált médiarendszer értelmezése, mivel az a nyugati variánshoz hasonló trendekből, társadalmi konstrukciókból inspirálódott: elsősorban a modernitásbeli televízió egy altípusa volt, és másodsorban a szocialista ideológiával átítatott, megcsonkított nyilvánosságban működő médium.

A rendszerközpontú elemzés hiányossága továbbá, hogy kevesebb mozgásteret enged a transznacionális metszéspontok, mintázatok felderítésére: a hidegháborús televízió nemzetközi dimenzióit hangsúlyozó paradigma alapján televíziós transznacionalitás alatt értendők a nemzeteken átívelő technológiai gyakorlatok, a tartalmak nemzetközi importja és exportja, a nemzetközi médiaesemények és trendek, akár a hidegháborús pólusok két oldalán belül, akár az eltérő oldalak országai között.¹²

A szocialista televízióknak szüksége volt a nyugati technológiai és tartalmi inspirációra: részben, hogy a nyugati modernitás televíziója mellett versenyképes maradjon, részben

⁸ IMRE, 2016, I. m., 4.

⁹ Mitja VELIKONJA, *Lost in transition. Nostalgia for socialism in post-socialist countries*, East European Politics and Societies 2009/4, 536.

¹⁰ MIHELJ – HUXTABLE, 2018, I. m., 4–8.

¹¹ Dana MUSTATA, *Television in the age of (post)communism. The case of Romania = Popular television in Eastern Europe during and since socialism*, 47–48.

¹² Alexander BADENOCH – Andreas FICKERS – Christian HENRICH-FRANKE, *Introduction* = UÖK (szerk.), *Airy Curtains in the European Ether - Broadcasting and the Cold War*, Baden-Baden, Nomos, 11–20.

pedig – több állam esetében – a második csatorna létrehozására és az így megnövekedett műsoridőre és tartalomra való igény miatt. Másrészt a tartalmak beszivárgását nem lehetett megakadályozni, különösen az olyan területeken, ahol fogható volt nyugati jel (mint Magyarországon az osztrák vagy Jugoszláviában az olasz). A két Németország esete a legszemléletesebb, ahol a közös kulturális háttér, a nyelvi akadály hiánya a keleti televízió azon felismeréséhez vezetett, hogy a nyugati tartalmak beszivárgását képtelenség kizárni a médiakultúra képletéből, és hatalmi érdek fűződik az alternatíva biztosításához, illetve az együttműködéshez a nyugatnémet tartalomgyártással.¹³ A hatalomra nézve a nyugati műsorok sugárzásával járó kockázatot, nevezetesen, hogy azok elvágyódást váltanak ki, felülírták a szórakoztatással járó előnyök. A nyugati tartalmak inkább hipnotikus hatást váltottak ki, mintsem elvágyódásra ösztönöztek.¹⁴

A (poszt)szocialista népszerűség ambivalenciája: miért nincs midcult, ha van?

Magyarországon a konszolidáció gazdasági fejlődésével, politikai és kulturális enyhülésével párhuzamos a televízió mint jóléti cikk gyors elterjedése: a modernitás termékeként a televízió magában hordozta az életszínvonal fejlődésének üzenetét. Az indulást követő első évben, 1958-ban körülbelül 16 ezer volt a televízióra előfizetők száma, amely 1970-re ennek több mint százszorosára nőtt: meghaladta az 1 millió 700 ezret. Az 1980-as évek végére az arány további 1 millióval növekedett, amely már megközelítette a kéyszülékek általános jelenlétét a magyar háztartásokban.¹⁵ Az 1950-es évek végétől így az államszocialista kultúrpolitika feladatává vált a televíziót szocialista keretek között, a Szovjetunió kulturális mércéjének megfelelő médiumra adaptálni.

A kísérlet, hogy a televízió ennek megfelelően propagandisztikus tömegmédiumként szolgáljon, azonban akadályokba ütközött: a televízió államszocialista berendezkedésen belüli meghatározása, részben annak magánszférával való asszociatív viszonyának és szükségszerűen nemzeteken átívelő sajátosságának köszönhetően zavar tárgyát képezte. Az államszocializmus olyan kultúrpolitikai normákkal rendelkezett, amelyekkel a tömegkultúrával, piacgazdasággal azonosított nyugati televízió csak elmentmondásos módon volt közös nevezőre hozható.¹⁶ Ilyen volt az edukatív és propagandisztikus célkitűzés és a magaskultúra normativitása a televízió képviselte öncélú szórakoztatásával szemben.

¹³ Thomas BEUTELSCHMIDT – Richard OEHMIG, *Connected enemies? Programming transfer between East and West during the Cold War and the example of East German television*, VIEW Journal of European Television History and Culture 2014/5, 66–67.

¹⁴ MIHELJ – HUXTABLE, 2018, I. m., 198–200.

¹⁵ NEMES EITZSÉBET – BÁRDOSI MÓNika, *Könyvtárak és olvasási, könyvtárhasználati szokások 50 év távlatában, a Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján*, Könyvtári Figyelő 2007/2, 222.

¹⁶ IMRE, 2016, I. m., 7.

Bár a szocialista kultúrpolitika hasonló célkitűzéseit figyelembe véve magától értetődőnek tűnik, hogy a televízió az agitáció eszközeként működött, az erre tett kísérletek nem egyértelműen sikeresek. A televízió a klasszikus „folyam” meghatározás értelmében,¹⁷ repetitív vonása révén a szocialista projekt hirdetésében és a forradalmi érzelmek átadásában – ami az államszocialista politika kultúrával szembeni elvárása – nehézségekbe ütközik: a televízió meghatározó tulajdonsága a jelen eseményeinek élő mediatizálása és exportálása a privátszférába, amelyek ilyen módon a napi rutinok részévé válnak. A szocialista utópia jövőorientált, az ezt hirdető tartalmak viszont beolvadnak a mindennapok körforgásába, ami elveszi az agitációs tartalmak forradalmi lendületét. Azonban a nézők szórakoztatásában és ezzel az autoriter berendezkedés gyakorlatainak passzív átadásában és elmélyítésében kiemelkedő szerepe volt a televíziózásnak és kifejezetten a populáris, szórakoztató műfajoknak.¹⁸

A televízió ezen ambivalens státuszával összefüggésben kelet-európai kontextusban nem történt meg az angol-amerikai televíziós tudományokban az 1970-es években bekövetkezett fordulat, amely során a televízió alacsony kulturális pozícióját újraértékeltek, így a társadalomra és kultúrára gyakorolt befolyása a kultúratudományok tárgyává vált.¹⁹ A *Mézga család* és *A Simpson család* az úgynevezett midcult fogalmával leírható termékek, amely a minőségi, néhol a magaskultúra elemeit hordozó, de tömegkulturális pozícióját megőrző tartalmat jelent. A tömegmédia fogalmának megjelenésével párhuzamosan válik égetővé az elkülönítése, kulturabeli jogosultságát pedig hosszas kultúratudományos vita övezi kialakult pejoratív státuszának köszönhetően, melynek hátterében a magaskultúra lealacsonyításának „fenyegetése”, valamint nem utolsósorban a midcult társadalmi nemi (gender) aspektusa, annak női közönséggel való asszociatív viszonya áll.²⁰

A *Mézga család*hoz hasonlóan, a (poszt)szocialista televíziózás a midcult számos esetét sorakoztatta fel, amelyek ezen hagyományfolytonosság hiányának köszönhetően nem lehettek megengedetten populáris minőséggel rendelkező tartalmak, és az ilyen aspektusukat hangsúlyozó kultúratudományos megközelítés hiányos maradt. Ezen adottságaik relevánsak a jelen regionális, erős posztszocialista nosztalgiával átítatott kulturális közegének értelmezésében. A nosztalgia az alacsonyabb életszínvonallal párosult, ugyanakkor az általános szociális és anyagi biztonság elvesztése, valamint a térség felgyorsult (gazdasági és kulturális értelemben vett) globalizálódása

¹⁷ Raymond WILLIAMS, *Television. Technology and cultural form*, Routledge, New York, [1974] 2007.

¹⁸ Sabina MIHELJ – Simon HUXTABLE, *The challenge of flow. State socialist television between revolutionary time and everyday time*, Media, Culture & Society 2016/3, 332–348.

¹⁹ IMRE Anikó, *Minőség és televízió*, Apertura 2018/3.

²⁰ Erica BROWN – Mary GROVER, *Introduction* = UóK (szerk.), *Middlebrow literary cultures. The battle of the brows, 1920–1960*, Palgrave Macmillan, London, 2012, 10.

okozta sokkhatás következménye,²¹ amelyből a jelenben üzleti és populista politikai tőke kovácsolható.²²

A televízió a nosztalgia és a nemzeti identitás kulcseleme,²³ a tömegek mindennapjaiban meghatározó elem, amely lehetővé tette a közösségi szféra személyes emlékezettel való szoros kötelékeinek kialakulását, így alkalmas a társadalmi nosztalgia vizsgálatára. A televízió körüli, tágabb kontextusban a globális hidegháborús nosztalgia trendjéből profitáló kelet-európai televíziós termékek az emlékezetpolitikát nélkülöző térségben a képlékeny szocialista emlékezet egyéni helyettesítésének igényét szolgálják ki.²⁴

Jelen tanulmány a két rajzfilm összehasonlító elemzésével a hidegháborús televíziós kultúrák összefonódásait szemlélteti: a *Mézga család* és *A Simpson család* esetei annak, hogy a modernitás két eltérő változatában, két hidegháborús pólus eltérő médiarendszerében megszülethetett egymástól függetlenül csaknem ugyanaz az ötlet. Mindkét rajzfilm széles társadalmi spektrumot lefedő midcult tartalom, amely a szatirikus, szövegközi referenciákat tartalmazó humor rétegeit vegyíti a sokszor a gyerekkorosztálynak szóló szórakoztatással.

A Simpson családot és a *Mézga családot*, bár a két rajzfilm képernyőre kerülése közötti időbeli eltérés majdnem harminc év, a hidegháborús nukleáris család szatirikus megközelítése és a televízió metanarratív ábrázolása köti össze. A nukleáris családot mint a modernitás társadalmi alapegységét mindkét hidegháborús póluson politikai érdeklődés övezte, és tömegkultúrabeli reprezentációja hidegháborús fegyverként, demonstrációként működött. Az alábbiakban felvázolom a nukleáris család televíziós kultúrában betöltött reprezentációját és az attól nem függetleníthető társadalmi kontextust mindkét kultúra esetében, illetve az egyes rajzfilmek televíziós metanarratívájának ezen formulákhoz való alapvető viszonyulását.

Simpsonék és Waltonék: a hidegháborús nukleáris család szatírája

A Simpson család szatirikus célpontja az 1950-60-as évekbeli hidegháborús Egyesült Államok új, nemzeti egységként bevetett társadalmi konstrukciója, a kertvárosi nukleáris család,²⁵ és a formula korai hidegháborús reprezentációjának olyan aspektusai, mint

²¹ Kristen GHODSEE – Mitchell A. ORENSTEIN, *Introduction. Transition from Communism – Qualified Success or Utter Catastrophe?* = Uők (szerk.), *Taking stock of the shock: Social consequences of the 1989 revolutions*, Oxford University Press, New York, 2021, 1–17.

²² Lásd például a magyar miniszterelnök egyik beszédében felbukkanó utalást a *Mézga család* főcímére (*Demográfiai Csúcs*, 2023. 09. 14.)

<https://www.youtube.com/watch?v=tYO9flsrpc&pp=ygUh3Jiw6FuIHZpa3RvcBkZW1vZ3LD0WZpYWkgY>

²³ IMRE – HAVENS – LUSTYIK, *Introduction = Popular television in Eastern Europe*, 3.

²⁴ Sabina MIHELJ, *Memory, post-socialism and the media. Nostalgia and beyond*, *European Journal of Cultural Studies* 2017/3, 243–246.

²⁵ Paul A. CANTOR, *The Simpsons. Atomistic politics and the nuclear family*, *Political Theory* 1999/6, 737.

a patriarchális családdinamika, normatív fehérség és heteroszexualitás. A séma a karizmatikus, jóképű, családfő édesapából, az odaadó háztartásbeli édesanyából, gyerekekből és háziállatokból áll. A nukleáris család a sokszínű amerikai társadalmon átívelő kohéziós erő, a WASP (középosztálybeli, fehér, angolszász, protestáns) kultúra része, az olvasztótégelyként értelmezett amerikai társadalom homogén profilja. Reprezentációja a második világháborút követő, robbanásszerű népességnövekedés és fejlődő életszínvonal hidegháborús demonstrációját szolgálta a kommunizmus ellen folytatott harc kulturális fegyvereként,²⁶ és az olyan szituációs komédiákban valósult meg, mint a *The Donna Reed Show* (1958–66), a *Leave it to Beaver* (1957–63) vagy a *Father Knows Best* (1954–58). A családformula rendkívül sematikus reprezentáció, amely így feszültséget képez kirekesztett, társadalmilag sérülékeny (például nem fehér, nem heteroszexuális) csoportok társadalmi valóságával. Ezért az 1960-70-es évek mozgalmainak (a polgárjogi és feminista mozgalom második hulláma), illetve ezekkel kölcsönhatásban a média- és televíziós tanulmányok kialakulásának köszönhetően megkérdőjelezhetőnek bizonyul az alapvetése. A *Simpson család* kontextusához hozzátartozik a Reagan-korszak ezt követő, 1980-as évekbeli konzervatívabb légköre, amely során a televíziós kultúrában a nukleáris család formulája újra felelevenedik: a példák közé tartozik a *The Cosby Show* (1984–92), a *Family Ties* (1982–89) vagy a *Growing Pains* (1985–92).

A Simpson család feje – az eredeti szitkom-formula intelligens, gondoskodó és sikeres családapájához képest – a karizmatlan, lusta, túlsúlyos és üresfejű Homer. Felesége, Marge karakterében a 1950-60-as évek háztartásbeli nőkarakterének harmonikus reprezentációja és a patriarchális családdinamika adta elégedetlenség közti feszültség összpontosul: Marge a középiskolában, akkor még „melltartó-égető feministaként” találkozik Homerral²⁷ tehetséges, számos potenciált rejtő fiatal lányként, ám hamarosan teherbe esik Barttal, ettől kezdve háziasszonyi teendőinek él. Homer szándéka, hogy felelősségteljes kenyérkeresővé váljon: állást keres az atomerőműben, azonban megbukik a családapa szerepében, alkoholproblémákkal küzd. A családnak állandó anyagi gondjai vannak, az öngondoskodás elvárását nem teljesíti. Lisa az egyetlen, valóban társadalmilag érzékeny családtag, aki középső gyermekként és lányként nem kap elismerést és figyelmet bátyja, Bart iskolai botrányainak árnyékában. Simpsonék ellenpólusai a rajzfilmben a szomszéd család, Flandersék. Ők testesítik meg azt a „keresztény” értékek mentén elő, sablonszerű családot, amelynek *A Simpson család* a szatírája.

A rajzfilmet korai időszakában többek között a hagyományos családi értékek kiforgatásáért érte negatív kritika: bírálói szerint rossz példát mutat a követendő amerikai családképről. A Reagan–Bush-korszak érzékeny pontja a nukleáris család mítoszába vett hit és nosztalgia próbára tétele, amelyet a nukleáris család provokatív, szatirikus

²⁶ Stephanie COONTZ, „Leave It to ‘Beaver’ and ‘Ozzie and Harriet’”. *American Families in the 1950s = The way we never were. American families and the nostalgia trap*, Basic Books, New York, [1992] 2000, 53–54.

²⁷ 2. évad 12. rész: *The Way we were*.

megközelítésű tartalmainak ellentmondásos fogadtatása is jelez: ezt példázza *A Simpson családon* kívül a *Married... with children* (1987–1997) (*Egy rém rendes család*) című szituációs komédia. Az időszakban a „család-krízis” narratívája szerint a feminizmus második hullámát követően a karrierista, gyereket nem vállaló nő felelőssége a tradicionális család fenyegető széthullása és a házasság intézményének elpusztulása, amely norma reprodukciójában nem elhanyagolható szerepet vállalt a nukleáris család 1950–60-as évekbeli, mindig is valótlan ideálon nyugvó és a korábbi tradícióval nem rendelkező televíziós reprezentációja.²⁸ *A Simpson család* kritikusai között volt George H. W. Bush, aki beszédében a *The Waltons* (1972–81) (*A farm, ahol élünk*), azaz az idealizált, válság idején is tisztességes és összetartó család ábrázolását hozta fel ellenpéldaként mint helyes reprezentációt.²⁹

A poszt-hidegháborús Egyesült Államokkal egyidős *Simpson család* televíziós metanarratíváját a hidegháborús tömegkultúra toposzai, szimbolikus alakjai, kultikus popkulturális termékeinek utalásai szövik át: alapkoncepciója a korai hidegháború „tradicionális” családképének és a diszfunkcionális család hagyománnyal szembemenő ábrázolásának ütköztetése.³⁰ Ilyen nukleáris családhoz tartozó figurák az 1950-es évek drámairodalmából ismert bukott, sikeres, individualista, a kenyérkereső szerepét be nem töltő férfi³¹ és mellette a boldogtalan háziasszony alakja,³² illetve ilyen toposz a hidegháborús Egyesült Államok társadalmi képzeletéhez rendelt helyszín, az amerikai kertváros. E tömegkulturális sémák a kortárs popkultúrában – folytonosságukra az amerikai társadalom áthallásos kritikájaként rávilágítva – ezzel egyidőben nosztalgikus minőségben tűnnek fel. Ilyen kortárs példák a *The Americans* (2013–2018) (*Foglalkozásuk: amerikai*) vagy a *Stranger Things* (2016–), amelyek a védelmező kertváros mítosza és a nukleáris fenyegetettség közti feszültséggel operálnak.

A Simpson családon átívelő hidegháborús motívum a nukleáris energia. Springfield, az amerikai társadalom kisvárosba sűrített modellje, atomenergiával működik, az erőmű-tulajdonos Montgomery Burns milliárdostól való függésben él, és ki van szolgáltatva az ezzel járó állandó kockázatoknak: előfordul, hogy majdnem nukleáris katasztrófa következik be,³³ hogy Bart háromszemű mutáns halat fog a tóból,³⁴ illetve hogy Burns eltakarja a napot a város felett, hogy a lakosok több áramot fogyasszanak.³⁵ Itt dolgozik Homer Simpson, aki a hidegháborús gépezet kisszerű fogaskerekeként nem is érti, hogy pontosan mivel foglalkozik. Springfield népszerű

²⁸ COONTZ, *The Way We Wish We Were. Defining the Family Crisis = The way we never were*, 46–60.

²⁹ Matthew A. HENRY, *The Simpsons, satire, and American culture*, Palgrave Macmillan, New York, 2012, 6.

³⁰ CANTOR, *I. m.*, 737.

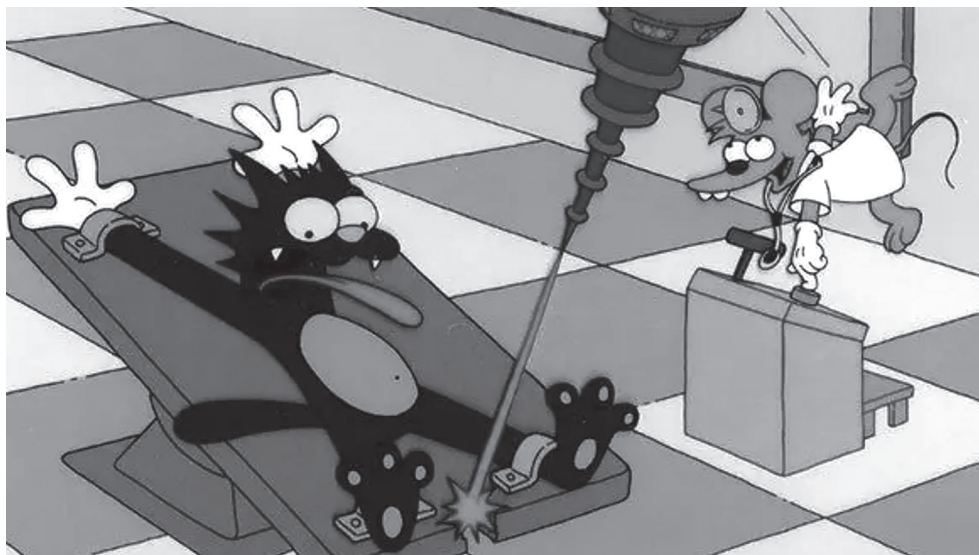
³¹ Például: Arthur Miller, *Death of a Salesman* (*Az ügynök halála*, 1949): Willy Loman; Edward Albee, *Who's afraid of Virginia Woolf?* (*Nem félünk a farkastól*, 1962): George.

³² *Death of a Salesman*: Linda Loman; *Delicate Balance* (*Kényes egyensúly*, 1966): Agnes

³³ 3. évad 5. rész: *Homer Defined*.

³⁴ 2. évad 4. rész: *Two Cars in Every Garage and Three Eyes on Every Fish*.

³⁵ 6. évad 25. rész: *Who Shot Mr. Burns (Part 1)*.

3. kép „The Itchy & Scratchy Show”, Matt Groening,
The Simpsons, Itchy & Scratchy & Marge 1990.

képregényhőse *Radioactive Man*: a szuperhős az amerikai hidegháborús fegyverkezés megtestesítője, szuperereje a sugárzás.

A springfieldi média önfenntartó és teljes önálló konglomerátumokkal rendelkező médiakultúra. Egyik jelentősebb szereplője Krusty, a bohóc, aki köré egy, a Disney-hez leginkább hasonlító médiabirodalom épül, melynek fő terméke az *Itchy & Scratchy Show*, a *Tom és Jerry*-re utaló, parodisztikusan erőszakos rajzfilm. (3. kép) Fontos szereplő még Kent Brockman újságíró, akihez a *Watchdog* tényfeltáró műsor, a *My two Cents* politikai véleményműsor és az *Eye on Springfield* közéleti magazin tartozik. Állandó szereplő még McBain akcióhős karaktere, aki egyszemélyben a kor akciófilmsztárjainak (Bruce Willis, Arnold Schwarzenegger, Clint Eastwood) keveréke, továbbá visszatérő springfieldi műsor a *Search for the Sun* című női szappanopera. Gyakoriak a kortárs műsorokra, trendekre tett szövegekőzi utalások, például a *Knightboatra*,³⁶ amely a *Knight Rider* (1982–86) és a *Baywatch* (1989–2001) kitalált keveréke, a *MacGyverre* (1985–1992)³⁷ vagy a *The X-Files*re (1993–2002) (*X-akták*).³⁸

³⁶ 6. évad 16. rész: *Bart vs Australia*.

³⁷ Például: 3. évad 21. rész: *Black Widower*.

³⁸ 8. évad 1. rész: *Treehouse of Horror VII*.

A magyar diszfunkcionális család: a felemás polgár

A kádárizmus modernizációs törekvései, mivel a berendezkedés nem demokratikus normák szerint működött, a polgári társadalom pusztán látszatszintű megközelítésével párosultak: az államszocialista Magyarország magán viselte a polgári társadalom elsősorban kulturális attribútumait, valamint megközelítette az ehhez szükséges életszínvonalat, viszont az időszakot az ehhez szükséges jóléti cikkek egyenlőtlen eloszlása jellemzi, amilyen például a televízió vagy az autó, felváltva a korábbi élelmiszerhiányt. Ez a „felemás” jólét, az életszínvonal növekedése az egypártrendszer megszilárdításának érdekében volt politikai prioritás,³⁹ és a korrupció szabályrendszere alapján működő társadalommal és az államszocializmus paternalizmusával párosult. Ezen látszatpolgárosodáshoz tartozik a nukleáris család és a magánszféra körüli politikai érdeklődés is. A nukleáris család egysége szocialista kontextusban, mivel az a központosíthatatlan, egyéni szerveződés forrása és a nehezen felügyelhető privátszférához tartozik, ellentmondásos konstrukció. Fontos azonban, hogy a kádárizmus nem kísérelte meg a személyes tér teljes lebontását, és bár a magánszférát a tágabb, szocialista közösségi misszió függvényében értelmezte, annak biztosítása a konszolidáció politikai érdeke volt elsősorban a demográfiai és az életszínvonal növekedésének szemszögéből. A kádárizmusnak a Ratkó-korszak születés-propagálásához képest liberális családpolitikája, melynek például fontos intézkedése volt a korábbi tiltást felváltó, megengedőbb abortuszszabályozás, a Rákosi-korszak drasztikus népességsökkenésére és az alacsony életszínvonal körüli feszültségre adott válasz volt.⁴⁰

A *Mézga család* 1970-ben kerül képernyőre. A címszereplő budapesti, 7. kerületi család tagjai a papucsférj Géza, a „házisárkányként” beállított feleség, Paula, a kamaszlány Kriszta, a fiatal zseni, Aladár, valamint Maffia és Blöki. A Mézga család tagjai diszharmonikus kapcsolatban élnek, a szülők házassága boldogtalan, a testvérek nem kedvelik egymást. A család diszfunkcionalitása mellett a szocialista berendezkedés működésképtelensége szövi át a sorozatot az elromló háztartási eszközök, jóléti cikkek körüli családi kálváriákon keresztül. Az első évadban minden rész alapkonfliktusa, hogy a modernitás vívmányai, státuszszimbólumai, jóléti cikkei, mint a televízió, az autó, a lakás vagy a nyaralás, csak látszat formájában elérhetőek a család számára, azok vagy elromlanak, vagy szerencsésebbek, jobb összeköttetésekkel rendelkezők birtokolják. A család a hónap végén jellemzően anyagi gondokkal küzd, amelyet részben Géza túlórájával, részben Máris szomszéd kölcsöneivel próbálnak orvosolni.

A Simpson családdal ellentétben itt nem a háziasszony, hanem a családapa „nyakán van a csacsika család”, a női perspektíva pedig hiányzik. A szocialista, dolgozó háziasszony helyzete a munkavállalás és az otthoni láthatatlan munka kettős terhében, a kény-

³⁹ VALUCH Tibor, *Magyar hétköznapiak. Fejezetek a mindennapi élet történetéből a második világháborútól az ezredfordulóig*, Napvilág Kiadó, Budapest, 2013, 66–70.

⁴⁰ BÓDY Zsombor, *A Népességtudományi Kutatóintézet története és a népesedéspolitikai a Kádár-rendszerben*, Demográfia 2016/4, 268–269.

szerített, felszínes emancipációs folyamatban, az egyenlőség erőltetett látszatában tér el az 1950-60-as évek amerikai főállású háziasszonyától,⁴¹ amely látens egyenlőtlenség a *Mézga családban* reflektálatlanul marad. Paula kétségkívül a rajzfilm legnegatívabb alakja, míg *A Simpson család* azonosulható karakterei kifejezetten a család nőtagjai. Géza, Homer Simpsonhoz hasonlóan, bukott családfő, Paula mellett képtelen érvényesíteni az akaratát: „nem fél semmitől, csak a feleségétől.”⁴² Az ő vállára nehezedik a diszfunkcionális család összetartásának felelőssége, ezért a zugivás szokásába menekül: felesége elől a virágcserepben rejtegeti a pálinkát.⁴³ A konfliktusok forrása, hogy Paula nem képes felmérni a berendezkedés társadalmi valóságát, a család életkörülményeit a polgári eszményhez hasonlítja, amelynek hiányáért Gézát teszi felelőssé.

A család ellenpólusa itt is egy bizonyos szempontból ideált megtestesítő szomszéd: Máris szomszéd karakterén keresztül, bár figurája a burzsoázia gőgös, öncélú, opportunista karikatúrája az ideológiai elváráshoz híven, a magyar polgárság el nem ismert érdemei kerülnek szemléltetésre, amelyekkel szemben a rezsim a korrupció találékony-ságát díjazta. Máris szomszéd régészdoktor, aki ért a zenéhez, több idegen nyelven beszél, tudatosan kezeli a pénzügyeit. A család 30. századbeli leszármazottja, Öcsi a szerencsésebb, Kádár-korszakbeli családok nyugati rokonának helyettesítője, akitől azonban a modern, nyugati fogyasztási cikkek helyett értelmezhetetlen jövőbeli vívmányok érkeznek. A család másik külhoni kapcsolata a sikeresnek hitt „ausztrál milliomos” Pisti, akiről a néző persze feltételezi, hogy ’56-ban hagyta el az országot. Amíg a harmadik, *Vakáción a Mézga család* (1980) című évadig ki nem derül, hogy valójában szélhámós (az ideológiai nyomás alatt nem lett volna megengedhető kedvező fényben feltüntetni egy disszidentet a szocialista televízióban), és a távoli, nyugati élet ideáljaként árnyékolja be a család mindennapjait. A gyerekek mindeközben úgy tesznek, mintha iskolába járnának. Kriszta a sztereotip serdülő lány, karakterén keresztül megjelenik az 1960-as évek szocialista ifjúsági kultúrája: beatzenekarban játszik, és érdeklődést mutat a hippy kultúra iránt.⁴⁴ Aladár az első évadban felveszi a kapcsolatot Öcsivel, majd hálóingben beutazza a világot a sorozat második, *Mézga Aladár különös kalandjai* (1973) című évadában.

Magyar kontextusban a diszfunkcionális család toposza a szerethető, balszerencsés, nem különösebben boldog, de legalább biztonságos életet élő kispolgári családot jelenti. A két világháború közötti magyar film népszerű formulája, ilyen sémának felel meg például a *Hyppolit, a lakáj* (1931) nagypolgári látszatot imitáló, úrgazdag családja. A Kádár-korszakban való visszatérésének klasszikus példája a *Mézga család* mellett *A szeleburdi család* című ifjúsági regény (1968) és filmváltozata (1981). A magyar „találékony” kispolgári család sztereotípiájának későbbi esetei közé tartoznak a *Zimmer Feri*-filmek (1997, 2010).

⁴¹ Yvonne GALLIGAN – Sara CLAVERO – Marina CALLONI, *Introduction* = UőK (szerk.), *Gender politics and democracy in post-socialist Europe*, Barbara Budrich, Opladen, 2007, 11–12.

⁴² 1. évad 11. rész: *Láthatatlanok*.

⁴³ 1. évad 6. rész: *Im-Bolygó*.

⁴⁴ 1. évad 12. rész: *Alfa-beat-a*.

Bevallottan a *Mézga család*, azon belül a harmadik évad vakációjának képletét használja a 2022-ben megjelent, de az 1980-as évek közepén játszódó *Nyugati nyaralás* című film is: a főszereplő nukleáris család vakációra indul, útlevél híján nyugat helyett a Balatonra. A család egy ismeretlen emigráns karakter miatt keveredik bajba, mint Mézgakék a vakációjuk alatt Hufnágel miatt. A *Nyugati nyaralás* a kortárs posztszocialista nosztalgia precedense: a *Mézga család* nosztalgikus kvalitásaiból profitál, amilyen például az ismert főcímdal, amely elhangzik a filmben. A posztszocialista nosztalgia ironikus, és kiemelten a szocializmus után született társadalmi csoportok rajongását jellemző változatának⁴⁵ mémkultúrabeli esete a 2024 januárjától már nem aktív *Mézga Géza Apokalipszis Szekta* oldala,⁴⁶ amely a *Mézga család*ot használta ennek matériájaként. A rajzfilm ilyen kortárs variánsai a tömegkultúra erős identitásképző hatását és a szocialista televízió kulturális referenciáinak kortárs befolyását alátámasztó esetek. Ezenkívül lehetőséget nyújtanak a hidegháborús nosztalgia kelet-európai kontextuson belüli vizsgálatára, amely nosztalgia – ahogyan azt a korábbi amerikai televíziós kultúra példái is szemléltetik – nem regionális sajátosság, hanem egy globális, általános trend variációja.

Alexei Yurchak nyomán⁴⁷ a „befagyott jelen” metaforájával jellemezhető a szocialista társadalmak 1970-80-as évekbeli, kiábrándult, relatív anyagi és szociális biztonságon nyugvó jelene, amely az államszocializmust megelőző korszak nosztalgiája és a soha véget nem érő szocialista jövő között ragadt, mivel a berendezkedések bukásával ekkor még nem számoltak a térség társadalmi. A rajzfilm televíziós metanarratívája ezen társadalomtudományos metafora révén elemezhető. A *Mézga család* az 1960-as évek Horthy-korszak iránti nosztalgiájának, popkultúrában megjelenő polgári reneszánszának precedense, amely jelenséghez hozzátartozott többek között az 1960-as években és a világháború előtti népszerű műfajok, mint a kabaré vagy az operett visszatérése a népszerű kultúrában. A korszak tömegkultúrájának toposzait és szimbolikus alakjait ültette át a *Mézga család* kortárs kontextusba, ahogyan *A Simpson család* szatírája is ilyen formulákra reflektál, azok anakronisztikus felhasználásával operál. A rajzfilm a Kabos-filmek sémáját használja,⁴⁸ Mézga Géza ugyanazon kövérkés, kopaszodó, szerethető kispolgár, Paula pedig az elnyomó feleség, csakúgy, mint a már említett *Hyppolit, a lakáj* szereplői. A korszak tömegkultúrája például olyan intertextuális referenciákban elevenedik meg, mint Paulának a harmadik évad első epizódjában a *Meseautó* című filmre (1934) utaló felkiáltása: „Az a két meseautó ránk vár!” Géza a család jobb életszínvonalát a jövőből érkező segítséggel próbálja megteremteni, de az Őcsitől érkező cikkek végül még kiábrándítóbbnak bizonyulnak. A rajzfilm ideje ezen két idősík között mozdulatlan,

⁴⁵ VELIKONJA, I. m., 539–545.

⁴⁶ Mézga Géza Apokalipszis Szekta. [Instagram oldal] Instagram, 2024. április 29., <https://www.instagram.com/mezgagezaapokalipszisszekta/>

⁴⁷ ALEXEI YURCHAK, *Everything was forever until it was no more. The last soviet generation*, Princeton University Press, Princeton NJ, 2005.

⁴⁸ SZILVÁSSY Orsolya, *Üzenet a múltból és a jövőből. Irónia és intertextualitás A Mézga családban*, Médiakutató 2012/4.

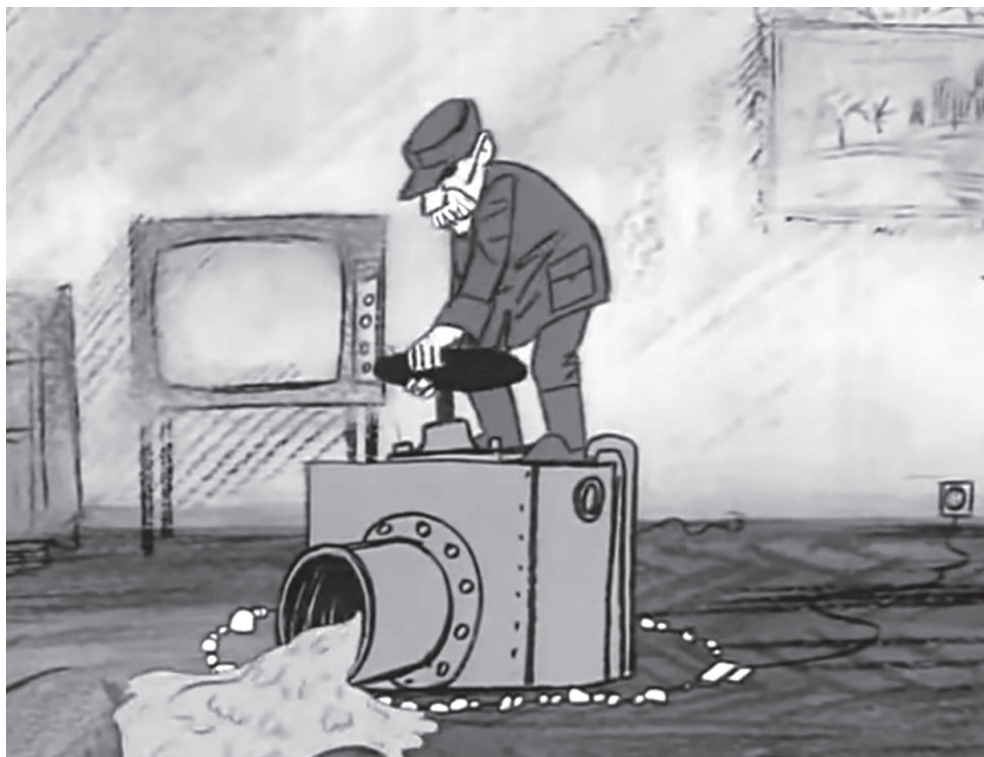

4. kép. „Táncdal”, Nepp József, Üzenet a Jövőből
– A Mézga család különös kalandjai, A Táv Szerviz, 1970.

viszont a tér dimenziójában, a fantázia helyszínei között függetlenül mozog. A család Budapestről a világűrbe utazik, illetve a *Vakáción a Mézga családban* a realitástól elrugaszkodva a vasfüggöny mögül bejárja az egész világot. A főcím „Kapcsolatunk titkos is és misztikus. Kicsit utópisztikus” sora cinikus reflektálásként értelmezhető a szocialista utópia be nem váltott ígéretére, a jelen és a jövő kilátástalanságára.⁴⁹

A *Mézga család* televízió-fogyasztási magatartását a legelső, *A Táv Szerviz* című epizód példáival illusztrálom. Az epizód a szocialista televíziózás széles spektrumát fedi le a nyugati játékfilmtől a popzenén át az agitációs propagandáig, szemléletes képet nyújtva az ezekhez társított jellemző nézői percepcióról is. *A Táv Szerviz* az elromlott televízió körüli családi felfordulást járja körül: a technikai nehézségek megzavarják a családot a nyugati, *Üveges Tyúkszemek* című krimi megtekintésében, amely nyomós indok arra, hogy Mézgák átkezdjenek Máris szomszédhoz megnézni a filmet, akinél azonban már tömeg gyülekezik. Géza nem fér be a nappaliba, televíziózás helyett kénytelen

⁴⁹ PANKA Dániel, 'Mystic and a little utopistic'. *The Mézga family as cynical utopia*, Science Fiction Film and Television 2020/3, 349.

5. kép. „Riportfilm”, Nepp József, Üzenet a Jövőből
– A Mézga család különös kalandjai, A Táv Szerviz, 1970.

hazamenni rádiózni. Aladárral így közösen megismerkednek Öcsivel, aki új televíziót küld: ennek különlegessége, hogy hologramszerűen, életnagyságban vetíti a nappaliba a műsort. Géza visszahívja Paulát és Krisztát, hogy eldicsekedjen a „megjavított” televízióval, a továbbiakban pedig Czinke Panni táncdalénekesnő énekel. (4. kép) Ezt követi a „perenyevackori Új Garázda TSZ” kiváló társadalmi munkájáról készült riportfilm, amely során a nappalit elárasztja a TSZ öntözőberendezéséből származó víz. (5. kép) Paula csalódottan lezárja az epizódot a később megszokottá vált fordulattal: „Lehet, hogy mégiscsak Hufnágel Pistihez kellett volna férjhez mennem?” Ahogyan a család a televízió előtt foglal helyet a főcímben, úgy az epizód végi képsorban az álmos család visszamászik a készülékbe. Géza szembefordul a nézővel, önironikusan rámutat a televízióra, utat mutatva családjának.

A *Simpson család* és a *Mézga család* televíziós metanarratívájának összehasonlításához Sabina Mihelj és Simon Huxtable *From Media Systems to Media Cultures* című könyvének módszertani alapját használom. A könyv a rendszerközpontú médiaelemzés kritikája, amely helyett a médiakultúra egysége mellett érvel, és ehhez az államszocialista médiát esetként használja. A médiakultúra fogalmát két fő dimenzió révén határozza

meg, amelyeket az elemzés szempontjaiként is alkalmaz, ezek a tér és idő. A tér a televízió közösségi- és magánszféráját, illetve transznacionalizmusra való nyitottságát foglalja magába. Az idő a televízió múlt-, jelen- és jövőorientációját tartalmazza, dimenziói a mindennapok televíziója, a történelem és a szocialista televízió rendhagyó ideje. A médiakultúra egységének és dimenzióinak használata arra világít rá, hogy a médiarendszer megközelítésén belül számos olyan aspektus reflektálatlanul maradna, amely árnyalja a szocialista televízióról alkotott képet mint átpolitizált, a vasfüggöny határai mögött izolált, kizárólag propagandamédium. Bár az összehasonlítás olyan szempontokat villant fel, amelyből nemcsak a szocialista, de az Egyesült Államok televíziós kultúrájának összetettebb képe rajzolódhat ki, annak újdonsága nem az amerikai, hanem a szocialista televíziós kultúra ilyen módon való feltérképezése. Így a *Mézga* család fogyasztási attitűdjét részesítem előnyben az elemzésben, és *A Simpson család* példáit inkább viszonyítási pontként alkalmazom. Az összehasonlítás a két nukleáris család alapvetően hasonló televízió fogyasztási magatartására, televízióról alkotott definíciójára világít rá, emellett pedig olyan, a különböző kontextusból, néhol az időbeli eltérésből, és néhol a kelet-európai televíziós tudományok hagyományfolytonosságának hiányából adódó különbségeket mutat fel, amelyek szintén releváns következtetések.

A tér dimenziója: közösségi szféra

A szocialista, autoriter keretek között működő nyilvánosság alárendelt az állam totalitárius felügyeletének és a cenzúra hivatalos vagy nem hivatalos intézményeinek. A *Mézga* család televízió-fogyasztása és a szocialista televíziós kultúra egészének feltérképezése szempontjából viszont lényeges szempont, hogy ezen megcsonkított nyilvánosság nem eredményezte a berendezkedés alkalmasságát megkérdőjelező üzenetek teljes kizárását, és a szocialista média nem pusztán a propaganda csatornájaként működött. Sokkal inkább olyan mechanizmusoknak engedett teret, amelyek az állam felügyeletének megkerülését szolgálták, mint a disszidens csatornák létrejötte, a szamizdat, valamint a kettős beszéd és öncenzúra gyakorlata.⁵⁰

A berendezkedésre vonatkozó kritika kifejezése nem lehetett explicit: a *Mézga család* televíziós metanarratívája pont azt a célt szolgálja, hogy a néző kiábrándult társadalmi hangulatához a negyedik falat megtörve, a nézővel „összekacsintva” kapcsolódjon. Az államszocialista televíziós kultúrában – az amerikaival ellentétben – a szitkom azért nem tudott meghonosodni a szatirikus humor formáival párhuzamosan, mivel az egyenes, egyértelműen dekodolható, mindennapi szituációk humorforrásaiból táplálkozik, feltételezi, hogy a közönség

⁵⁰ Matt KILLINGSWORTH, *Opposition and dissent in soviet type regimes. Civil society and its limitations*, Journal of Civil Society 2007/1, 69–75.

a reprezentált valósággal egységesen azonosulni tud. A szocialista humor forrása, a relativizált valóság abszurditása nem lehetett felszabadult, nyílt nevetés forrása.⁵¹ A nukleáris család átpolitizált konstrukciójának kritikus megközelítése, valamint az első évad ködös utalásai az emigráns Pistire vagy Aladár látogatása több idegen, autokratikus berendezkedésű bolygóra⁵² mind öncenzúrával finomítandó tartalmi elemek. Ezeket a készítőik az irónia és a metanarratíva rétegei mögé bújtatták. A nézők ebből következő tanult olvasási gyakorlata a műsorok azon éber szűrése, amit a Mészga család is tanúsít fogyasztói magatartásában: a család kiemelt figyelmet fordít a populáris műfajokra, mint a krimire és a táncdalra, a kellemetlenséget, a nappali tönkretételét pedig pont a propagandisztikus riportfilm okozza.

Az Egyesült Államok és Springfield médiakultúrájában fellelhetők az említett demokratikus médiarendszert jellemző funkciók, viszont Simpsonék elsősorban a nyilvánosság egyoldalú fogyasztói, és közösségi teret alakító minőségében ritkán nyilvánulnak meg. A család egyik tagja – még a leginkább szociálisan érzékeny Lisa – sem priorizálja az olyan közéleti tartalmakat, mint Kent Brockman műsorai, Lisa és Marge például a *Search for the Sun* rajongói, a gyerekek pedig Krusty tartalmait fogyasztják. A közösségi szféra magánszférába való behatolása mindkét család esetében azonos kényelmetlenség. A *Mészga család A Táv Szerviz* című epizódjában a forradalmiság, az államszocialista nyilvánosság üzenetei a szó szoros értelmében elárasztják a család privát terét. A *Simpson család* 5. évadának 15. epizódjában (*Deep Space Homer*) a NASA közvetítéseitől, a szintén átpolitizált hidegháborús űrversenytől való hasonló nézői távolságtartás magatartása tűnik fel, ahol a rutin megszakításának nézői fogadtatásán túl (lásd lentebb: Rendhagyó idő) a magán- és közösségi szféra ütközetének határhelyzetéről kapunk képet. Az epizódban az Egyesült Államok űrben folytatott terjeszkedése áthatol a biztonságos képernyőn, ami csak azután kelti fel a család érdeklődését, miután az kapcsolódni tud a magánszférájához: Homer lesz ugyanis az újgenerációs, átlag amerikai asztronauta, akinek – Buzz Aldrin asztronauta kíséretében – veszélybe kerül az élete az út során, mivel teljesen alkalmatlan a pozícióra. Az izguló család a televízióban nézi Homert, a többiek aggodalmaira válaszul a nagypapa így nyugtatja őket: „Of course he'll make it. It's TV.” (Persze, hogy túléli. A TV-ben van). A két határhelyzet esete azt szemlélteti, hogy mindkét család elsősorban a privátszférához kapcsolódó, és nem közéleti funkcióval rendelkező médiumként azonosítja a televíziót.

Magánszféra

A Simpson és Mészga család nappalijának, ahogyan a szocialista és a nyugati modernitások lakberendezési trendjeinek is, közös tulajdonsága a televízió azonos elhelyezése, a nappali centrális pontján. Ahogyan az amerikai kontextusban, Magyarországon is

⁵¹ IMRE, 2016, I. m., 230–231.

⁵² PANKA, I. m., 357.

a lakáskultúra és magánszféra jelképes tárgya. Kelet-Európában az Egyesült Államokhoz képest későbbi elterjedésének és státusszimbólum jellegének köszönhetően tovább őrzi meg eseményyszerűségét és újdonságát, ami megnyilvánul azon konvencióban is, hogy a szomszédság, mivel annak jelentős része a televíziózás kezdeti időszakában nem jutott készülékhez, gyakran összegyűlt televíziózni, ahogyan Máris szomszédnál is egy teljes tömeg teszi látogatását.

Az Egyesült Államok televíziója széleskörűen reprezentálta az otthoni, családi környezetet, amely az individuumba és nukleáris családra fektetett hangsúly és a jóléti, fogyasztói társadalom demonstrációjának funkcióját látta el. Ez a szándék a magánszféra és nukleáris család paradox státusza ellenére az államszocialista változattól sem hiányzott. A szocialista televíziótól, ahogyan azt a *Mézga család* esete is mutatja, nem állt távol a személyes térre vonatkoztatott társadalmi problémák megjelenítése: a rajzfilm tárgyát képezi számos olyan szociális, a nukleáris családot érintő kihívás, amelyet *A Simpson család* is körüljár. Többek között mindkét családpár alkoholproblémákkal küzd, hiányzik a nevelésbeli tudatosság magatartása, és gyakori téma a két házaspár kapcsolati nehézségei. A két családnál állandóak az anyagi nehézségek és az adósság, mindketten, bár a kontextustól függően eltérő jelentésben, de (alsó) középosztálybeliek és az alkalmazotti réteghez tartoznak, csak Aladár és Lisa a törekvő (leendő) értelmiségiek.

Fontos, a kultúratudományok és a televíziós kultúrák állapotát is tükröző eltérés, hogy nem osztozik a két rajzfilm a társadalmi nemekhez kapcsolódó problémákat illető tudatosságban, amely esszenciális *A Simpson család* szatírájában. A szocialista televíziós kultúrák a munkában helytálló nő széles körű reprezentációja révén – ha fel is sorakoztattak modern női szerepkörökben kompetens karaktereket és elismerték a kettős teher nehézségeit – legitimálták a tradicionális és modern női feladatok, társadalmi elvárások konvergenciáját, az ebben helytálló, nehéz körülményekkel szemben türelmes nőket pedig idealizálták.⁵³ Paula ezen szocialista nőideál ellentéte. A *Mézga család*, annak ellenére, hogy hasonlóan öntudatos szatírája a nukleáris családnak – részben, mivel csaknem 30 évvel korábban készült, mint *A Simpson család*, részben a szocializmus felemás női emancipációjának köszönhetően, amely a televíziós kultúrában is felszínre kerül –, nem fogalmaz meg kritikát a „szocialista nő” helyzetével szemben. A *Mézga család* nemcsak érzéketlen a társadalmi nemi problémákat illetően, de mint a magyar televíziós kultúra máig egyik legnézettebb rajzfilmje, nem elhanyagolható a szerepe a „házisárkány” sztereotípiájának megerősítésében sem.

Az az ív, amelyet az angol-amerikai televíziózás leírt a gender studies (társadalmi nemi tanulmányok), illetve a média- és televíziós tudományok diskurzusainak hatására – és amely alapján a televízió alacsony kulturális státuszának gender-aspektusa

⁵³ BREN, I. m., 165.

átértékelésre került ⁵⁴ –, hiányzik a kelet-európai televíziós kultúrából.⁵⁵ *A Simpson családban* találkozunk női közönséget célzó tartalommal, ennek visszatérő precedense a *Search for the Sun*, a háziasszonyoknak szóló, lebutított szappanopera paródiája, amely női nézőjét nem veszi komolyan. Az Egyesült Államok televíziós kultúrájában, azon belül *A Simpson családban* ez azért lehetett humor forrása, mert a populáris kultúrával összefüggésben a női szórakoztatás korábban lesajnált státusza már a kultúra-tudományok tárgyát képezte. Ilyen széles körű diskurzus a populáris kultúra és a társadalmi nemek kapcsolatáról azóta sincs jelen a magyar nyilvánosságban.

A két család hasonló televízió-olvasatához kapcsolódva, a médium családdinamikában betöltött funkciója is megegyezik: a televízió a felejtés és békítés szerepét tölti be, azonban a hiánya mindkét rajzfilmben a családi egyensúly felborulásához vezet. *A Simpson család* esetében az első évad 4. epizódjában (*There's No Disgrace Like Home*) történik meg a baj: Homer, főnökének való megfelelési vágyból, eladja a készüléket, hogy annak árát családterápiára költse. Rosszallással tapasztalja ugyanis, hogy Flanderséktől elmaradva ők a készülék előtt vacsoráznak, nem beszélgetnek egymással, még csak áldást sem mondanak az ételért. A kísérlet sikertelen, Simpsonék a terápiában is a diszfunkcionális családként szerepelnek, viszont amint az epizód végén új, a korábbinál is drágább televíziót vásárolnak, a megszokott erőviszonyok helyreállnak – újra képesek televíziózással kitölteni a minőségi együttlétre szánt időt. Hasonló konfliktust okoz, hogy Géza nem tudja megszerelni a televíziót, ami ismételten felszínre hozza Paula elégedetlenségét.

Transznacionalizmus

A szocialista televízió érdeke fűződött a nyugati variánssal való bizonyos interakcióhoz, esetenként importhoz. Ennek köszönhetően nemzetközileg nyitottabb volt, a nézői pedig a modernitás több variánsáról kaphattak képet a képernyőn keresztül, mint a nyugati változat esetében, amely televíziós kultúrákra ez fordítva nem volt jellemző.⁵⁶ Az Egyesült Államok médiakultúrája, akár a Szovjetunióé, képes volt az önfenntartásra, és nem szorult külföldi televíziós termékek importjára. A springfieldi televíziós kultúra is független: a Simpson család nem fogyaszt egyéb tartalmat a hazai műsorokon kívül. A *Mézga család* televíziója csupán *A Táv Szerviz* epizód alapján nyitottabb a nemzetközi termékek felé, mint az Egyesült Államok és Springfield televíziós kultúrája. A Mézga család nyugati krimihez társított, izgatott nézői attitűdje

⁵⁴ Michael KACKMAN, *Quality television, melodrama, and cultural complexity*, Flow, 2008 (Október 31.) <https://www.flowjournal.org/2008/10/quality-television-melodrama-and-cultural-complexity%C2%A0michael-kackman%C2%A0%C2%A0university-of-texas-austin%C2%A0%C2%A0/>

⁵⁵ IMRE Anikó, *Television for socialist women*, Screen 2013/2, 250.

⁵⁶ MIHELJ – HUXTABLE, *I. m.*, 187.

6. kép: „A rendőrpáros”, Nepp József, Ternovszky Béla,
Vakáció a Mészga család, Egymillió Dollár, 1980.

szemlélteti, hogy ezen tartalmak kiemelten nézett és hangsúlyos elemei voltak a szocialista televízió kínálatának, és a közönség jelentős érdeklődése övezte a nyugati popkultúra termékeit.

A transznacionális popkulturális trendek általános jelenléte egyébként megfigyelhető a *Mészga család*-ban: a leginkább szembetűnő ilyen mintázat az úrutazás hidegháborús kultúrákon átívelő témája. A hidegháborús űrversenyt, melyben a televízió mindkét oldalon a hidegháborús csatatér szerepét tölti be annak transznacionális eseményei révén,⁵⁷ mindkét médiakultúrában tömegkulturális érdeklődés övezi, ahogyan a szóban forgó rajzfilmekben is érzékelhető. Ilyen vonás ezenkívül Kriszta beatzenekara és a hippy kultúra iránti érdeklődése. További példa a *Vakáció a Mészga család* Egyesült Államokban játszódó, *Egymillió dollár* című epizódja: a család egy westernfilm forgatásába keveredik, ahol Paula és Kriszta kíséretként feltűnik az 1970-80-as évek bűnügyi filmjeinek, sorozatainak⁵⁸ kedélyesen élcelődő, baráti, egy fekete és egy fehér járőr alkotta rendőrpárosa (6. kép), amely felállítás volt annyira ismert – és közhelyes – a kelet-európai popkultúra közegében, hogy a *Mészga család* kifigurázhatta azt.

⁵⁷ Lars LUNDGREN, *Live from Moscow. The celebration of Yuri Gagarin and transnational television in Europe*, VIEW Journal of European Television History and Culture 2012/2, 45–55.; Lars LUNDGREN – Christine E. EVANS, *Producing Global Media Memories. Media Events and the Power Dynamics of Transnational Television History*, European Journal of Cultural Studies 2017/3, 252–270.

⁵⁸ Például: *Miami Vice* (1984-89); *48 Hrs* (48 óra, 1982).

Az idő: televízió a mindennapokban

A szocialista televízió körüli tanácstalanság forrása volt a médium repetitív attribútuma, amelynek következtében a permanens forradalom megkísérelt mediatizálása is triviálissá és rutinszerűvé vált. Zavar tárgya volt a műsorszerkezet beosztása, illetve, hogy hogyan érhető el mégis a lehető legszélesebb közönség agitációs és edukatív tartalmakkal, ami életre hívta azt a szovjet államokban elterjedt gyakorlatot, hogy a nézői igényeknek engedve, a főműsoridőbe helyezett népszerű szórakoztató tartalmakhoz időzítették a rövidebb propagandablokkot.⁵⁹ A fő profil a szórakoztatás volt, mint a nyugati variánsnál, ellenkező esetben a szocialista televízió elidegenítette volna a közönségét a forradalmi hangvételű tartalmakkal. Ezt példázza maga a *Mézga család* is, amely főműsoridős, szórakoztató tartalom volt. A szocialista televíziós kultúrák a műsor munkaidőhöz való igazításában is osztoztak a nyugati televízióval: a műsor a munkás napi rutinjához illeszkedett, a kiemelt sávot a munkán kívüli, otthon töltött szakaszokra, valamint vasárnapra időzítették, ilyen módon a főműsoridős, a szocialista projekttel problémásan összeegyeztethető, passzív kikapcsolódást a munkás kiérdemelt, de azért mégis kulturált pihenéseként igazolták.⁶⁰

A szocialista televíziós kultúrák, dacolva a médium agitációs lendületet eltompító, szeriális tulajdonságával, a műsorfolyam tudatos megakasztásával, a tematikus egységek éles elválasztásával, például a bemondók adások közti ismertetőivel igyekeztek megőrizni a közvetítés eseményszerűségét. A televízió mostoha kultúrpolitikai helyzete párosult a nézőknek a televízió képviselte alacsony kultúrától való, internalizált ódzkodásával, a médium okozta addikcióval, így ezen eseményszerűséget, az időbeosztás egyéni tudatosságát a közönség is adaptálta a fogyasztói attitűdjében. Az éberebb magatartás oka nemcsak a magaskulturális normák elsajátítása volt, hanem a fogyasztó bizalmatlansága a megcsonkított nyilvánossággal szemben, aminek következménye volt, hogy a közönség aktívabb magatartást mutatott a műsorfolyam szűrésében, a kettős beszéd olvasásában, és céltudatosan nézett bizonyos műsorokat.⁶¹

A Simpson család nézői attitűdje az államszocialista magatartáshoz képest kevésbé fegyelmezett és eseményszerű: a televízió többször háttérzajként működik, a család előtte étkezik. Bár itt fontos megjegyezni a két rajzfilm közötti időbeli különbséget, az Egyesült Államokban a televízió hamarabb, már az 1960-as évekre magától értetődő háztartási eszközzé és szélesebb műsorkínálattal rendelkező médiummá vált a magyar televíziós kultúrához képest. A Mézga család pontosan a krimi kezdete előtt már a kanapén ül. Elmulasztani azt komoly érvágás, a főműsoridő minden perce értékes, amelyben a krimi, majd a táncdal van kitüntetett helyen, csak később, az esti sáv végén játsszák a ri-

⁵⁹ EVANS, *Programmaia Politika. Audience research and the creation of the channel 1 schedule = Between truth and time*, 79–81.

⁶⁰ MIHELJ – HUXTABLE, 2016, I. m., 8.

⁶¹ Uo.

portfilmet. A bemondó feltűnése a propagandisztikus tartalom előtt (7. kép) az a műsort megszakító, kötelező búcsú-emlékeztető a forradalomra, amely kiszakítja a közönséget a szórakoztató folyam veszélyes hipnózisából. Paula ezt a figyelmeztett fogyasztói magatartást képviseli, amikor a család az *Im-Bolygó* című epizódban az űrbe utazik az Öcsitől kölcsönzött űrhajóval. Paula indulás előtt így figyelmezteti Gézát: „Azt remélem, tudod, hogy holnap 20 óra 20-kor kezdődik a krimi a TV-ben.” A családot űrlények támadják meg az idegen bolygón, mire megmenekülnek és hazatérnek, a Földön 50 év telik el. Paula csalódottan megállapítja: „Ezek szerint a TV-műsort is lekéstük.” A Mész család tudatos attitűdje és feszített, a televízióhoz köthető napirendje a szocialista médiafogyasztó vonása, szemben az amerikaival, aki számára a piacgazdaság körülményei között természetesen az igényeihez mért szórakoztatás, míg a szocialista közönség ugyanezen popkultúra iránt mutatott érdeklődését éber jelenléttel tudja kielégíteni.

A múlt (történelem)

A televízió előkelő szerepe a történelem adaptálásában és ennek robbanásszerű felkapottsága a 20. század végéhez közeledve látványos, modernitásbeli transznacionális

7. kép „Bemondó”, Nepp József, Üzenet a Jövőből
– A Mész család különös kalandjai, A Táv Szerviz, 1970.

trend, amely mintázat az évezred lezárultának feltehető tüneteként a nyugati és keleti televíziós kultúrákban is kirajzolódik, és a televíziós tudományok általános érdeklődése övezi.⁶² A szocialista változatban a történelem feldolgozása – és kiemelten a történelmi kalandfilm és -sorozat műfaja – iránti népszerűség az aktualitás tabusított, ingoványos területével, valamint a szocialista jelen és jövő bizonytalanságával magyarázható, amely helyett a televíziós kultúrák a múltat preferálták.⁶³

A magyar szocialista televíziós kultúra azon stratégiájának, hogy a korábban ismeretett „befagyott jelen” társadalmi hangulatában törekedett az aktualitás kerülésére, és semleges vagy éppen nosztalgikus történelmi kontextust használt az öncenzúra eszközeként, a *Mézga család* is precedense. A család független mozgása az idősíkok között, amely például az 1. évad 8., *Időkibővítő* című epizódjában is feltűnik, amikor a család visszaautazik az időben a 13. századba, továbbá az utópiát övező irónia a rajzfilmben lefedik a magyar szocialista televíziós kultúra időbeli orientációját, a közönség televízió adta élményét. A két rajzfilm osztozik a médiakultúra korszakain átívelő, ám elavult nukleáriscsalád-dinamika szatirizálásában, ami *A Simpson család* esetében a hidegháborús kertvárosi család, a *Mézga család* esetében a „szeleburdi család” formulája. *A Simpson család* élvezettel teszi próbára a nukleáris család mítoszt, rávetíti azt a kortárs társadalmi körülményekre, aktualitásokkal foglalkozik az állandósult, hidegháborús családképet segítségül hívva. A *Mézga család* ezzel szemben arra használja a Horthy-korszak filmjét idéző család képletét, hogy a szocialista, megcsonkított nyilvánosság útvesztőiben igazodni tudjon. *A Simpson család* azért időtlen, mert a hidegháborús konvenciók által reflektált a jelenre, a *Mézga család* pedig azért, mert el akarja kerülni azt.

Rendhagyó idő

Rendhagyó időként értelmezhető a műsor nyújtotta rutin zavaró vagy ünnepi megszakítása. Az ilyen zavaró határhelyzetek eseteit mindkét rajzfilm bemutatja; a rutin megszakítása, az adás valóságtartalmának átszűrődése a képernyőn a bizonytalanság vagy kényelmetlenség érzetét ébreszti. Ilyen példa Homer ürbe tett utazása, illetve a perenyevackori TSZ betolakodása Mézgaék nappalijába, amelyek összehasonlításában a két család hasonló, televízióhoz kötődő rutinja, a médium nyújtotta kikapcsolódás megegyező elvárása a szembeütnő.

Másféle értelmezés szerint a rendhagyó idő a televízió ünnepi idejére és különleges műsorszerkesztési módjára utal. A szocialista média a nyugati televíziós kultúrákkal azonos ünnepi ciklust követte. A nemzetközi vallásos és nem vallásos ünnepek – a szekularizáció,

⁶² ANN GRAY, *Televised Remembering* = EMILY KEIGHTLEY – MICHAEL PICKERING (szerk.), *Research Methods for Memory Studies*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2013, 80.

⁶³ MIHELJ – HUXTABLE, 2018, *I. m.*, 243–245.

a vallásgyakorlás korlátozásának eltérő mértékétől függően – és az ünnepi programok tekintetében a hónapokkal korábbi tervezés gyakorlatában, sőt az ünnepi műsorszámok jellegében is osztozott a kelet-európai és nyugati televízió.⁶⁴ Megfigyelhető a korábbi mintázat, miszerint minél kevésbé volt kommunista a médiaünnep, illetve minél hatékonyabban járult hozzá a magánszféra intim, ünnepi rituáléihoz, annál nagyobb népszerűséget produkált. Az ünnepi műsorokat jellemzően hangsúlyos mértékű családi és gyerek tartalom, a játékfilm, szilveszterkor pedig több helyen, például a magyar televíziós kultúrában a kabaré és a rendhagyó, ilyenkor engedélyezett politikai humor, továbbá a popzenei összeállítás jellemezte.

A Mészáros család fogyasztói magatartása rávilágít arra, hogy a nyugati játékfilm, illetve a popzenei tartalom nem mindennapi műsoresemény, a család hozzájuk társított attitűdjét nemcsak a kiemelt érdeklődés, de a várakozás is jellemzi. A szocializmus alatt népszerű, nem állami médiaünnepnek sikeressége abban rejlett, hogy biztosította a más-kor korlátozott, „szégyentelen” szórakoztatást, amely a közönségben a rendhagyó idő érzetét ébresztette fel. *A Simpson család* azokat az ünnepeket dolgozza fel elsősorban különkiadás formájában, amelyek a televíziós kultúrán keresztül bensőségesen kapcsolódnak a családi ünnepi rutinokhoz: ilyenek a karácsonyi epizódok. *A Simpson család* karácsonyi „különkiadással” indul 1989-ben, ami az ünnep családi konnotációjának köszönhetően a családi tartalom melletti állásfoglalásként is interpretálható. A Simpson család fogyasztotta ünnepi műsorban szintén a családi tartalom számottevő aránya tűnik fel. A 15. évad 7. epizódjában (*'Tis the Fifteenth Season*) már hálaadáskor maga Krusty és műsorának állandó szereplői nyitják meg a springfieldi ünnepi szezon a közönség azon felszólításával, hogy vásároljanak a Krusty merchandise-ből minél többet a karácsony közeledtével. Kiemelendő tehát mindkét televíziós kultúra esetében a televízió magától értetődő részvétele az ünnepi rituáléban, és annak hasonló műsorszerkesztési stratégiája a családiasság légkörének megteremtése érdekében.

⁶⁴ SIMON HUXTABLE – SABINA MIHELJ – ALICE BARDAN – SYLWIA SZOSTAK, *Festive television in the socialist world. From media events to media holidays*, The Journal of Popular Television 2017/1, 49–67.

Horváth Anna Flóra

A gólem-állapot mint poszthumán állapot?

Poszthumanizmus Farkas Péter
Gólem című hipertextjében

Bevezetés

A gólem legendája az agyagfigura történetét meséli el, akit a rabbi gyúrt két kezével, majd az 'emeth' szó segítségével lehelt belé életet. Az 'emeth' igazságot és életet jelent: a különböző történetvariánsok egyike szerint a rabbi a gólem homlokára írta, más változatokban pedig a szájába helyezett varázserejű papírra véste fel a szót. A gólem elaltatása, „kikapcsolása” az első betű, az alef letörlésével lehetséges: így a 'meth', azaz halál szó marad csak az 'emeth'-ből. A gólem-történetnek számos változata és számos befejezése él; hol a rabbi öli meg a gólemet, hol a lény a rabbit. A korai modernitástól kezdve a gólemparafrázisok jelentésrétegeinek gazdagsága exponenciálisan nő. A gólem a blaszfém teremtésről, hübriszről és hatalomvágyról, elfojtásokról, a humán és nonhumán határai-ról, a hasonmásproblémáról, a minoritásról, a kívül-belül, az én–Másik dichotómiákról beszél. A kortárs diskurzusban különösen izgalmas, ahogyan a mitologéma a kulturális idegenség, illetve a gép–ember viszony problémakörét megszólaltatni képes.¹ Irodalmi szempontból érdekes továbbá, hogy a szóval való teremtés mint központi motívum révén milyen gyakoriak a metanarratív és autopoetikus megoldások a gólemparafrázisokban.

Farkas Péter 1997-ben publikálta *Gólem* című hipertext szövegét az interneten, mely kizárólag az online térben olvasható, mégpedig úgy, hogy a befogadó a különböző „lexiák” között ugrál. A hozzáférés nem lineáris: ez egyfelől számos szövegvariánst hoz létre, másfelől kibillentő hatást és zavart olvasói élményt indukál. A művet a szerző 2004-ig még változtatásokkal és bővítésekkel látta el, ezzel is kihasználva a hipertext médiumában rejlő nyitottságot. Farkas 2004-ben a Magvetőnél jelentette meg

¹ Vö. Cathy S. GELBIN, *The Golem Returns. From German Romantic Literature to Global Jewish Culture, 1808–2008*, University of Michigan Press, Ann Arbor, 2011.

a *Törlesztés – Kivezetés a Gólemből* címre keresztelt print regényt, melynek szövege egyúttal a honlap aloldalaként is szerepel.²

A hipertext *Gólem*ben a szerző radikális újszerűséggel nyúl a gólem gazdag és már számos parafrázist megélt motívumához, és egészen sajátos módon kelti életre a mitikus lényt. A hipertext-feldolgozás lehetőséget ad mind az eredeti történet mítoszi jellemzőinek kortárs színrevitelére, mind a gondolkodás és a nyelv hálószerűségének és asszociatív jellegének ábrázolására. Farkas hipertextje nagymértékben épít a médium adta lehetőségekre, és egy sajátos kísérleti műfajt alkot. A szöveg központi problémája és szervezőelve az elbeszélő írásfétis és az ebből fakadó frusztráció; ezzel párhuzamban a mű erős diszkomfortérzetet kelt az olvasóban. A gólemtörténet Farkasnál egyfajta nyelvi paranoia megjelenítésévé válik, amelyben a lény (a szöveg) a pókháló, a mandala, a rizómagyökér szerkezetével is leírható.³

Az előbbieket mellett szintén nagyon meghatározó a gépi szimbolika, a gép–ember problémaköre. Az emberi gondolkodás (részben) poszthumán módon kereteződik, a szöveg irodalmi gépezetté alakul; ugyanakkor a mű visszanyúl a mitológiai tradíció és az oralitás alapjellegzetességeihez is. A szöveg és az azt alkotó anyag szélsőséges összefonódása a mitológiáéval⁴ rokonítja a *Gólem* működését. A műben az új médium és az ősi toposz találkozása, folyamatos ütköztetése kelti életre a gólemt. Mindemellett a hipertext *Gólem* újraakertezi a mitológéma számos toposzát, köztük az alkotással összefüggő, metafikciós és a (poszt)humanizmussal kapcsolatos kérdéseket is. Farkas feltárja a különös rokonságot ember és gólem között, illetve tanulságos és izgalmas választ ad arra a kérdésre, mit jelenthet ma, a kortárs kulturális-mediális-társadalmi kondíciók között számunkra a gólem. A következőkben a poszthumanizmus keretrendszerében vizsgálom a *Gólemt*.

A poszthumán gólem

Bármely gólemtörténet interpretációjához adekvát értelmezési keretet adhat a poszthumanizmus elmélete és esztétikája. A mitikus alak eleve a humán egzisztencia peremét, határvidékét képviseli. A gólem nem ember, de az ember teremtménye (utódja!), akinek teste és arca van, és akár korlátozott nyelvi képességekkel is rendelkezik. Teste ugyanakkor nem organizmusszerűen rendezett, hanem homogén agyagtömeg; továbbá szellemi, illetve nyelvi képességei is korlátozottabbak a teremtőjénél. Számos szövegváltozatban

² A két szöveg összehasonlításáról itt írok bővebben: *Szöveg a hálóban: az irodalmi szöveg és az olvasói stratégia változása a hipertextben. Digitális Gólem és print Törlesztés Farkas Péternél* = NYERGES Csaba – SZABADHEGYI Anna – TARNAI Csillag (szerk.), *Közelítések a szöveghez*, Eötvös József Collegium, Budapest, várható megjelenés 2024-ben.

³ A hipertextualitás és a gólemtörténet összefüggéseiről itt írok bővebben: *Agyag és háló. Hipertextualitás Farkas Péter Gólem című művében*, Alföld, várható megjelenés 2024-ben.

⁴ Vö. KERÉNYI Károly: *Mi a mitológia?* = Uő, *Halhatatlanság és Apollón-vallás*, Magvető, Budapest, 1984, 352–369.

a gólem emberré akar válni; peremléte előbb-utóbb egzisztenciális válságba sodorja őt. A gólem figurájának lényege a közöttségben, a megelőzöttség, az utód-lét valóságában, illetve az állandó metamorfózisban ragadható meg. „A héber galmi (gólem) szó először a Zsoltárokból, később a Midrásban jelenik meg. Ott a galmi a befejezetlen és megformálatlan, a lélek megszerzése *előtti* emberi alakra utal.”⁵ A gólem (a humanista tradíció olvasatában) prehúmán létező, mert lélek előtti. Ugyanakkor a szó szoros értelmében is poszthumán: mivel teremtője az ember, születése feltételezi az emberi jelenlétet. A poszt-humán gólem egyúttal az emberi jelenlét válságáról beszél, és a humán fogalmának új-rakereztetésére hív fel.

A poszthumanizmus kikezdi azt a humanista hierarchiát, amelyben az ember felsőbbrendű létező, és kibillentti azt a nézőpontot, amely a világot és a világ lényeit az emberi pillantás felől rendezi el. Elveti a fejlődés- és haladáselvet, amit a „nagy elbeszélések” lebontásával már a posztmodern is kezdett leépíteni. A poszthumanizmus a deidentifikációból „dehumanizálási stratégia”⁶ lesz – nem feltétlenül mindenfajta humán, de mindenképpen a humanizmus hátrahagyásának értelmében.

A kritikai poszthumanizmus a humanizmus radikális átdolgozásaként túl akar jutni a gondolkodás hagyományos humanista módján, amely az autonóm, önközpontú individuális emberre alapozódott. Erre a meghaladásra azért van szükség, hogy az embert olyan elrendeződésként vehesse számba, ami együtt fejlődik más életformákkal, és egybeolvad a környezetével és a technológiával.⁷

Nemes Z. Márió Halberstamot idézve írja, hogy a poszthumanizmust az emberi struktúra nem-esszencialista kritikai elméleteként kell felfogni, mely „a differencia és identitás újraelosztásához járul hozzá, vagyis nem redukálja a nem emberit az emberitől való különözésre, hanem a két tényező közti rezonancia és interferencia játékában szórja szét a különböző identitásformákat”.⁸

A gólemértelmezés és Farkas szövege szempontjából is releváns, ahogy a poszthumanizmus az emberi állapotot rögzítetlennek és változóknak⁹ írja le; hogy antihierarchikus és középpont nélküli világképet rajzol meg; valamint új viszonyt alakít ki mind az anyaggal, mind a testtel, mind a technével. Fontos, hogy a poszthumán nem jelent szükségszerűen ember utánit az *ember nélkül lévő* értelmében: az emberközponúság utáni jelentését is felveszi a terminus. (Jelen tanulmányban elsősorban ebben az értelemben fogom használni a poszthumán és a poszthumanizmus fogalmát.)

A gólem perspektívája nonhumán perspektíva, amely éppen ezért rá tud arra mutatni, hogy mi az, amit az ember önmagán kívülre helyez, amit a társadalom kivet magából.

⁵ Maya BARZILAI, *Golem. Modern Wars and Their Monsters*, New York University Press, New York, 2016, 3. Kiem. tölem: H. A. F.

⁶ NEMES Z. Márió, *Ember, embertelen és ember utáni* = Helikon 2018/4, 375–393, 375.

⁷ Pramod K. NAYAR, *Posthumanism*, Polity Press, Cambridge, Malden, 2014, 4.

⁸ NEMES Z., *I. m.*, 386–387.

⁹ Francesca FERRANDO, *Poszthumanizmus, transzhumanizmus, antihumanizmus, metahumanizmus és az új materializmusok: különözések és viszonylatok*, ford. Lovász Ádám, Helikon 2018/4, 394–404, 394.

Judith Halberstam szerint „a szörnyek jelentésgépek”.¹⁰ A gólemre lehet gondolkodó és tanuló gépként, vagy háború-gépként is tekinteni;¹¹ a deleuze-guattari-i értelmezés felől közelítve pedig irodalmi gépként¹² is megszólaltatható a legenda. A szörny mindig olyan fiktív lény, olyan jelentő, amelyet mindaz alkot, amit az ember magából kivet. „[A] szörnyek teste számos különböző kategóriát képviselnek, és így hozzászólnak a gender, az osztály, a faj, a nemzetiség és a szexualitás konstrukcióihoz. Szörnyűségük abból származik, hogy képesek »összesűríteni annyi félelemkeltő vonást egyetlen testbe, amennyit csak lehetséges«”.¹³

A poszthumanizmus számára éppen ezért fontos a szörny (és a szörny számára a poszt-humanizmus): mert a posztantropocentrikus világképnek az ember új definíciójára van szüksége. A szörny az elfojtás és a tagadás alakzata: a gólem folyamatos alakulásban létezése a negáció dinamikus mozgásával is összefüggésben áll. Ezt a mozgást képezi le Farakas Péter *Góleme* is, amely önmaga folyamatos pontosításával, tagadásával dolgozik – így hoz létre egy hálószerűen szétterülő, rizómatikus szöveget.

A poszthumanizmus a hierarchikus elrendeződések és a bináris oppozíciók helyett a „lapos ontológiát”, illetve – a hipertexttel még szorosabb összefüggésben – a hálózatos-ságot hirdeti.¹⁴ „A hangsúly itt az ember és a technológia megváltozott viszonyán van. A természet/kultúra dualista különbségtétel összeomlott, helyére pedig visszacsatolási rendszerek, interakciók és kommunikációs transzferek bonyolult, hálózati alapú modelljei kerültek”¹⁵ – írja Braidotti.

Így a szörny mellett a gép lesz a poszthumán másik fontos modellje, alakja. A kortárs gólemértelmezésekben is fontos szempont, hogy mindennapi valóságunkban az (egyik) legfontosabb ember utáni vagy emberen kívüli létező a technológiai. Barzilai gólem-monográfiájában a mitológéma történetére koncentrálva nemcsak a mitikus alak egyre erősebb átpolitizálódását, de a technológiával egyre szorosabbá váló viszonyát is rögzíti, amelyet ő maga is összefüggésbe hoz a poszthumán állapottal.

Akár tetszik, akár nem, a számítógépes technológia, a mesterséges intelligencia és a géntechnológia éveiben élünk. Ezek után fel kell tennünk a kérdést: *már mind gólemekké váltunk?* A[z ebben a fejezetben vizsgált] szövegek úgy hívják elő a gólem-történetet, hogy az az emberiség természetéről és technológiával való kapcsolatáról teszi fel kérdéseit; a poszthumán állapot és a véget nem érő konfliktus korszakában.¹⁶

¹⁰ Judith HALBERSTAM, *Skin Shows. Gothic Horror and the Technology of Monsters*, Duke University Press, Durham, NC, 1995, 21.

¹¹ BARZILAI, I. m., 9.

¹² Vö. Gilles DELEUZE – Felix GUATTARI, *L'anti-Oedipe, Capitalisme et Schizophrénie 1*, Les Éditions de minuit, Paris, 1972.

¹³ BARZILAI, I. m., 13–14.

¹⁴ Vö. HORVÁTH Márk – LOVÁSZ Ádám – NEMES Z. Márió, *A poszthumanizmus változatai. Ember, embertelen és ember utáni*, Prae, Budapest, 2019.

¹⁵ Rosi BRAIDOTTI, *A poszthumántudományok felé*, ford. LOVÁSZ Ádám, Helikon 2018/4, 435–451, 442–443.

¹⁶ BARZILAI, I. m., 219.

Barzilai bevezeti a gólem-állapot (*golem condition*) fogalmát. „[A] gólem-állapot – szembesülés a halandóság határaival éppen akkor, amikor gépeink és technológiáink erősebbé és intelligensebbé válnak.”¹⁷ Azt állítja, „a 20. században a gólem figurája elszabadult, részben kilépett az irodalmi legenda világából, és elkezdett a technológiai fejlődést, különösen a haditechnológia innovációkat megtestesítő metaforává válni”.¹⁸

A gólem a testet öltött technológiai, a technológia megtestesülése (*embodiment of technology*). A gólem-állapot előzménye, hogy az ember felismeri a technológiában rejlő hatalmat, az ettől való félelmét és a saját elkülönbözödésének tapasztalatát – így saját magát a másikon, a különbségen keresztül képes megtapasztalni. A gólem-állapot a humán szembesülése a humanitással – halandóságunk, humán mivoltunk megtestesülése a halhatatlannak látszó gép(i)ben.

[A] gólem arra kényszerít bennünket, hogy felismerjük, képességeink tágításának és természetes határaink átlépésének fantáziáit mindig megzabolázzák az emberi lét veleszületett korlátai. Így a legtöbb gólemszövegben, amelyet egy társadalmi vagy fegyveres konfliktusokkal telt időszak alatt vagy után hoztak létre, az erős védelmező erőszakos rombolóvá válik, lázadó szörnyeteggé, amely leleplezi saját gyarlóságát és teremtmője sebezhetőségét. Ahogy Hannah Arendt írja 1958-ban, a mesterségesen „született” és mások által kontrollált gólem talán úgy tűnhet fel elsőre, mint aki a születés és a halál által meghatározott legáltalánosabb emberi állapotból való kilépést ígéri. Ugyanakkor mesterséges létezésének *élő-halott* állapotában a gólem egyetlen eseménnyé forrasztja össze a születést és a halandóságot, megtestesítve a véletlenszerűség hiányát; és állandóan emlékeztetve minket saját halandóságunkra. Mindemellett a gólem kiszámíthatatlan viselkedése, amikor visszaélnék vele, egyszerre teszi őt a halandóságunk korlátai elleni lázadás tesztjévé és óvatosságra intő mesévé. A gólem-állapot így leírja a szörnyű következményeit annak, hogy emberi tevékenységeinket és erőfeszítéseinket gyilkos háborúkra és az azokhoz kapcsolódó technológiákra összpontosítjuk.¹⁹

A gólem-állapot diagnózisát Barzilai társadalmi jelenségekre, a közbeszédben megjelenő narratívákra is vonatkoztatja. Felidézi, hogy a két háború közti amerikai sajtódiskurzusban a gólem a fékezhetetlen és fenyegető technológiai fejlődés szimbólumává vált, mivel 1921-ben Washingtonban egy némafilmvetítés során összedőlt a színház épülete, és ráomlott kilencvennyolc halálos áldozatára. Az eset hátborzongatóan emlékeztet Wegener *A gólem* című, egy évvel korábbi filmjének egyik központi jelenetére, amelyben a rabbi varázsereje segítségével „vetíti le” az örök zsidó történetét a királyi udvarban. A feketemágia

¹⁷ *Uo.*, 221.

¹⁸ *Uo.*, 11.

¹⁹ *Uo.*, 10–11.

megbosszulja magát, a kastélyterem elkezd összedőlni – ám itt épp a gólem óvja meg a zuhanó gerendáktól az embereket; aki persze maga is az okkult varázslatok teremtménye.²⁰ A mozi első évtizedeiben vélhetően még eleve kísérteties *mise en abyme* jelenet „valóra válása” megágyazott a gólemtől és a technológiától való viszolygás párhuzamba állításának. Ennek kontextusában felütötte a fejét a félelem, hogy „a gólem többé már nem legenda, hanem valóság: egy *gólem-járvány*”.²¹ Néhány évtizeddel később, 1965-ben az egyik első izraeli számítógép neve Golem Aleph lett. „Fejlődjön békésen, és ne pusztítsa el a világot”²² – erre figyelmeztette a készítőket és jelenlévőket avatási beszédében Gershom Scholem, aki a nevét is adta a kompjúternek.

A gólem gépszerűsége persze benne rejlik a történet legősibb változataiban és klaszikus feldolgozásaiban is. A szörny számos szövegváltozatban kvázi „háztartási gépként” szolgál a gettó lakói számára. Mindannak, ami hagyományosan szolgamunka – és a 20–21. században már gyakran gépesített megoldásokhoz kapcsolódik –, a gólem alkalmas az ellátására. A rabbi szolgálja számos házimunkát végez el: Singernél nehéz fizikai munkákat osztanak ki rá, például a kútból ő emeli ki a vizet;²³ Wegener filmjében pedig ő lesz megbízva a bevásárlással.²⁴

A gólem géppé válása már sokkal konkrétabban történik meg Stanisław Lem *Golem XIV* című művében. A pseudo-dokumentumirodalomnak nevezhető szöveg egy olyan valóságot beszél el, amelyben az Amerikai Egyesült Államok létrehozott egy számítógépet, ami (aki?) intelligensebbé vált az embernél. A Gólem XIV egy óriási méretű mindentudó gép, amelynek gondolkodása az emberinél jóval gyorsabb és magasabb szintű. A fiktív mesterséges intelligencia hamar öntanítóvá válik – ezáltal pedig alkotói elvesztik felette a kontrollt. A Golem XIV egy szuperagy – habár a szöveg homályban hagyja, hogy elméleti fejtegetései „igazak” vagy sem, úgy tűnik, hogy az őt körülvevő társadalom kvázi mindentudónak tekinti őt, emellett erősen perszonalifikálja is.

Lem szövege két előszóból, egy „használati utasításból” és a gólemgép beszédéből áll – ez utóbbiban panaszkodik is a gép arról, hogy milyen nehéz munka az a *fordítás*, amelyet végez, hogy megértesse magát az emberekkel. A Golem XIV beszéde egy (fiktív) gép által, de emberi nyelvre fordított szöveg. Lem szövege több szinten is kapcsolható a hipertext problémakörhöz. Egyfelől a Gólem beszéde voltaképpen fiktív hipertext, amely stílusban azonban nem valamiféle széttartó, asszociatív nyelvet hoz létre, hanem merev szerkezetbe rendezve és hivatalos-tudományos stílusban szólal meg. A pseudohipertextben a teoretikus beszédmód szárazságát egy gép szólaltatja meg, így az a tudományos regiszter paródiájaként, a tudomány hétköznapi embertől való távolságának kritikájaként is olvasható – ami a science-fiction műfajában

²⁰ *Uo.*, 1–2.

²¹ Reuven BRAININ, *Der goylem (tsu der teater-umglik in Washington)* = Der tog, 1922.02.05., 6. Kiem. tölem: H. A. F.

²² Gershom SCHOLEM, *The Golem of Prague and the Golem of Rehovoth*, Commentary 1996/1, 65.

²³ Vö. Isaac Bashevis SINGER, *Gólem*, ford. KRISTÓF Eszter, h. n., Literatura, 1997.

²⁴ Paul WEGENER – Carl BOESE, *Der Golem, wie er in die Welt kam*, PAGU, 1920.

különösen izgalmas és releváns írói megoldás. Ezen túlmenően ma, a legújabb mesterséges intelligenciák és nyelvi modellek korában mondhatni új életre kel Lem fikciója, aki 1973-ban, éppen ötven évvel ezelőtt sokat megjósolt a jövő mesterséges szövegalkotása kapcsán.

Lem és Farkas Péter gólem-történetei nemcsak abban közeli rokonok, hogy mindketten valamiféle gép(i)ként írják meg a gólemet, hanem abban is, hogy ez a gép szövegként fog megszólalni, kapcsolatba lépni az olvasóval. Lemnél majdhogynem ugyanannyira hangsúlytalan a történet, mint Farkasnál – mindketten inkább egy állapot, a gólem-állapot leírására töreksenek. A gólem alakja mindkét szövegben kapcsolatba kerül a totemizmussal: Farkasnál szerepel, hogy a nyugati kultúrának „[e]lőbb föl kell építeni, majd meg kell ölnie a Gólemet”.²⁵

Fontos különbség a két parafrázis között, hogy Lemnél a gólem még egy világosabban elkülönülő Másik, mint Farkas szövegében. A *Golem XIV*-ben a gólem szólama még kap egyfajta keretet, amely az olvasó számára egyértelműsíti a beszédhelyzetet, és leválasztja azt a humán szólamokról. Emellett jelen van egy erős stíláriis elkülönböztetés; a Gólem XIV hosszú körmondattai, fensőbbes megfogalmazásmodja szereplő-hangként képzi meg a gépet. Farkas *Gólem*-ének tétje ezzel szemben éppen a gépi és az emberi (szereplő) radikális összekeverésében áll. A gépi, digitális médium nemcsak közvetíti a humán gondolkodás problémáit, de a textus anyagságának és tartalmának végletes összefonódásából következően belsővé is teszi őket. Haraway következő gondolatai érvényesek Farkas szövegtestére: „[a] high-tech kultúra furmányos módokon kérdőjelezi meg [...] a dualizmusokat. Nem világos, hogy ki a teremtő és kit teremtenek az ember és gép közötti viszonyban. Nem világos, hogy mi az elme és mi a test a kódolási gyakorlatokban feloldódó gépekben”.²⁶

Farkas hipertextjének egészét tekintve – a véletlenszerűen egymás mellé rendelt részekben belül és azok együttesében – szintén szembetűnik a gépszerűség. A Platon-idézetek és kommentárjai közt gombnyomásokkal ugráltatható *Phaidrosz-váltó* talán a legexplicittebb módon gép, játékszerű szerkezet. Ám a főszöveg is mechanikus, implicite gépszerű. A paranoid pontosítási láncok már-már önmagukat gyártják, akár egy végtelen termelési sor. (Vagy egy fertőzés, parazita a testen.)

Ez a mechanikus szövegtermelés azonban egyúttal az elbeszélő gondolkodását, az emberi szavak elnémulni nem tudását képezi le. A másokban, a gépben, a szörnyben megta-pasztalt (emberi) én állapota a gólem-állapot. Barzilai fogalma egyfajta „techno-unheimlich” leírását is magában hordozza: a gólem ismeretlensége éppen az ismerőség miatt olyan félelmetes. Barzilai Haylest idézve írja, hogy „[a] poszthumán perspektívában az emberi lények elkezdtek »varrat nélkül összeillesztődni az intelligens gépekkel«. Bármi-

²⁵ FARKAS Péter, *Gólem*, sponsored by ASA-Europen, Cologne & Frankfurt a. M., 1997–2005. <https://interment.de/golem/>, 424. A lábjegyzetben rögzített szám itt és a következőkben a hipertext lexiaszámát jelöli.

²⁶ Donna HARAWAY, *Kiborg kiáltvány: tudomány, technika és szocialista feminizmus az 1980- as években*, ford. Kovács Ágnes, Replika 2005/11, 107–139, 133.

lyen elválasztás »testi létezés és számítógépes szimuláció« között, vagy »robotteleológia és emberi célok« között viszonylagossá és szükségtelenné vált.”²⁷

A poszthumán kontextus, a gép–ember, illetve különbség–azonosság dichotómia kimozdítása miatt a gólem-állapot Donna J. Haraway *Kiborg-kiáltvány*ával is összeolvasható. Haraway a kiborgot tekinti a poszthumán ideáltipikus létezőjének: a természetből és technikaiból vegyesen felépülő lényt. „A kiborg egy kibernetikus organizmus, gép és élő szervezet hibridje, éppannyira a társadalmi valóság szülötte, mint amennyire elképzelt teremtmény.”²⁸ A kiborg-paradigmától idegen a fallogocentrizmus és a humanista metafizika dichotómiákból felépülő logikája – elveti „az én/másik, elme/test, kultúra/természet, hímnemű/nőnemű, civilizált/primitív, valóság/látszat, egész/rész, ágens/nyersanyag, teremtő/teremtett, aktív/passzív, jó/rossz, igazság/illúzió, teljes/részleges, Isten/ember”²⁹ dualizmusokat.

Nemes Z. interpretációja szerint „a kiborg *testbe vetettségünk* drámájának poszthumán formája”.

A poszthumán kiborg újjászületés helyett a regeneráció, változás, mássá-levés poétikáját választja, hiszen az újjászületés organikus-holisztikus modellje a reprodukciós mátrixhoz, illetve a humanista kategóriapárokhoz való rejtett visszatérést jelentené. A kiborg-paradigma azonban nem örökíti át az előző modellek pseudo-teleologikus mozzanatait, vagyis nem folytatást, illetve fejlődést képvisel, hanem egy „változási zónát” (Gottfried Benn) tár fel az emberi struktúrában.³⁰

A változás, a metamorfózisban létezés a gólem alakjának alapvető sajátossága. A lény a rabbi döntései nyomán kel életre és szunnyad el; továbbá a gólem emberré válásának kísérlete maga is egy átalakulási folyamat. Az agyagmassza elrendezés nélküli és bizonytalan körvonalakkal rendelkezik. A gólem szemben áll a rögzítettséggel és a stabil szerkezetekkel, a test változékony képzetét hozza létre. Emellett a mítosz és Farkas *Góleme* is számos dualizmust meghalad: többek közt állat/ember, technikai/biológiai, lélek/test, élő/halott határai is gyanúba keverednek. A kiborg-paradigma így termékeny értelmezése lehet a hipertextnek. A Farkasnál megszólaló elbeszélői hang pszichotikussága nagyon is emberi jegy; a szöveg burjánzó újratermelődése viszont gépies jelleget ölt. A szöveg rákérdez az emberben lakozó mechanikusságra és a gépben rejlő emberiségre. A gólem természetes élőhelye a határvidék.

A kiborg pontosan ott jelenik meg a mítoszban, ahol az ember és állat közti határvonal sérül. Szó sincs róla, hogy a kiborgok az embereknek más élőlényektől való elhatárolódását jeleznék, ellenkezőleg: a zavaróan és élvezetesen szoros

²⁷ BARZILAI, I. m., 190.

²⁸ HARAWAY, *Kiborg kiáltvány*, 107.

²⁹ *Uo.*, 132.

³⁰ NEMES Z., I. m., 387.

összekapcsolódásra utalnak. A bestialitásnak új státusa van a házasodás ezen rendjében.³¹

A határállapot, melyet a kiborg révén megismerhetünk, a poszthumán értelmezésben morális dimenziókkal bír, az ember új öndefíciójának lehetőségét hordozza magában: „[t]alán az állatokkal és a gépekkel való összeolvadásunkból ironikus módon megtanulhatjuk, hogyan ne legyünk Emberek, a nyugati logosz megtestesülései.”³² A *Gólem* értelmezhető kísérletként, mely ezen az úton indul el.

Farkas Péter szövegének tétje hasonló ahhoz, amit Haraway kiáltványában megfogalmaz: „a határok összezavarásában rejlő élvezetért és megalkotásuk felelősségéért száll síkra”.³³

Egyszerre destrukció és világépítés, amely ugyanakkor csak megkérdőjelezhető mértékben veszi magát komolyan. A rizómatikus építmény nem nyerheti el végleges formáját – ám a szöveg ezt nem egyszerű válságnarratívaként találja, inkább kéjeleg a határok folytonos elvesztésében és a tér folyamatos továbbterjedésében. „Triebtäterként [szexuális bűnözőként] térek vissza újra és újra az íróasztalhoz. Egész életem a triebtáterek nyomorúsága, örlődése (sic) bűn és bűnhődés, kiszolgáltatottság, hiábavalóság, hisztéria és önfegyelem, öngyűlölet és önimádat, fennköltség és alantasság között.”³⁴ A *Gólem* saját beszédkényszerét egy szexuális ragadozó mániájához hasonlítja. „A kiborg elszánt elkötelezettje a részlegességnek, az iróniának, az intimitásnak és a perverzitásnak”³⁵ – úgy tűnik, a gólem is.

A kiborg test nem ártatlan; nem édenkertben született; nem keres egységes identitást és így nem generál antagonisztikus dualizmusokat sem vég nélkül (vagy amíg a világ véget nem ér); magától értetődőnek veszi az iróniát. A gépi képességek, a technikai kompetencia felett érzett mélyen átélt öröm nem bűn többé, hanem a testet öltés egy aspektusa. A gép nem egy tárgy, melyet életre kell kelteni, imádni és uralni kell. A gép mi magunk, a mi folyamataink, testet öltésünk egy aspektusa. Felelősek lehetünk a gépekért; ők nem uralkodnak felettünk és nem fenyegetnek minket. Felelősek vagyunk a határokért; mi magunk vagyunk azok.³⁶

Farkas folyamatosan újraalkotja a szöveg (kör)vonalait: a radikális szétírásban dicsőíti a rizóma alakzatát, miközben implicite rendkívül ironikus viszonyban áll vele és saját magával. A *Gólem* beszélője állandó ellentmondásokban áll önmagával, és pontosítja-

³¹ HARAWAY, *Kiborg kiáltvány*, 110.

³² *Uo.*, 128.

³³ *Uo.*, 109.

³⁴ FARKAS, *Gólem*, 346.

³⁵ HARAWAY, *Kiborg kiáltvány*, 134.

³⁶ *Uo.*

sok szakadatlan sorozatát artikulálja. Ez a dinamikus belső párbeszéd maga a gólem – maga a kiborg. Médium és szöveg egyé válásában Farkas összeolvasztja a gépit és az emberit. Mind a gólemhez, mind a kiborghoz érdemes textuálisan közelíteni. A gólemként megformált agyagfigurából a szó, „emeth” hoz létre élőlényt. Az írott szót ráadásul az agyaglány szó szerint inkorporálja: akár a testfelületére van írva, akár a nyelve (emésztő- és beszédszerve!) alá kerül. A hipertext-változat – az eleve szöveggközpontú műfaj, az autopoétikus téma és metanarratív szerkesztés egyvelegének köszönhetően – csak még jobban kiemeli nemcsak a megalkotottság, de a textualitás jelenlétét is. Ezzel párhuzamban a kiborg Haraway szerint éppúgy „elképzelt teremtmény”, ahogyan társadalmi valóságunk is „világformáló fikció”.³⁷ Éppen kitalált és *megírt* mivolta teszi megkerülhetetlenné. Az írás inherensen kapcsolódik a kiborghoz:

Az írás mindenekelőtt a kiborgoknak, a huszadik század végi maratott felületeknek a technológiája. A kiborgpolitika *a nyelvért való küzdelem*; a tökéletes kommunikáció, a minden jelentést tökéletesen lefordítani képes egyetlen kód, a fallogocentrizmus központi dogmája elleni küzdelem. Ez az oka annak, hogy a kiborgpolitika ragaszkodik a zajhoz és védelmébe veszi a szennyeződést, örömet lelve állat és gép illegitim egyesüléseiben.³⁸

A *Gólem* szünni nem tudó zaj. Letisztíthatatlan felület, mert mindig új hajtás jelenik meg rajta. Ha nem is olyan forradalmi elveket képvisel, mint Haraway, a hipertext gondolkodásmódja alapvetően a kiborg létmódját képviseli. Farkas szövege elutasítja az egynemű jelentés képzetét; csakis a transzformációban lokalizál bármiféle igazságot. A szöveghez szintén kapcsolható az új materializmus irányzata, amely az anyagot eleve létrejövésékként fogja fel, így sosem statikus állapotról, hanem mindig materializációs folyamatról beszél.³⁹ Továbbá együtt hangzik a *Gólem*mel a metahumanizmus azon gondolata is, mely a testet hálózatos létezőként fogja fel, mindent mozgásnak tekint, és a világot hálózatosan összekapcsolt létezések ökológiájaként olvassa.⁴⁰

A *Gólem* kapcsán is érvényes, hogy „a nyelvért való küzdelem”⁴¹ – megszólalás és elhallgatás párhuzamos, állandó konfliktusban álló vágya termeli folytonosan újra a belső feszültséget. A gépi és az emberi szféra összefésülésében objektum és szubjektum elválasztása is új kihívásként merül fel. Az objektíválódott, elidegenült ember önkifejezési kísérleteként is értelmezhető a tárgyival (géppel) való totális azonosulás – talán éppen ez képezheti meg a kritikus szubjektum nyelvét? A gólem küzdelme, a gólemmel való küzdelem egyúttal tehát nemcsak a nyelvért, de a nyelvvel folytatott küzdelem is.

³⁷ *Uo.*, 107.

³⁸ *Uo.*, 131. Kiem. tőlem: H. A. F.

³⁹ FERRANDO, *I. m.*, 400–402.

⁴⁰ Jaime DEL VAL – Stefan Lorenz SORGNER, *A Metahumanist Manifesto*, 2010, 2022. <https://metabody.eu/metahumanism/>

⁴¹ HARAWAY, *Kiborg kiáltvány*, 131.

Haraway a kiborggal párhuzamban a gólem alakja kapcsán szintén kiemeli a textus jelenlétének fontosságát:

A kiborgban és gólemben is benne laknak a tömött zónák, melyek a figuratív és a szó szerinti között helyezkednek el, azon belül és kívül, amit tudománynak nevezünk. Csakugyan, ezek a nonhumán lények tisztázzák, hogy a gyökereknél nem létezik olyan szó szerinti jelentés vagy entitás, amely érintetlen a trópusoktól.⁴²

Nincs jelentés jelentéssűrítés nélkül. A *Gólem*, végtelenbe hajló bőbeszédűségével és labirintusszerű szerkezetével a félig kitakart, összezavart, rétegzett jelentésű állítások szövegteste. Mindezt a gólem története és a hipertext formája alapozza meg, és az elbeszélő által megjelenített konfliktusok bontják ki. A kiborg és a gólem is a testbe vetettség felé vezetnek minket; Farkas *Góleme* a nyelvbe vetettség drámája. Az elbeszélő számára „(349) A Gólem(350) (testet öltött szó?)(375) [...]”⁴³ A „testet öltött szó” kifejezés hiperlinkje mögött a következő áll:

(375) „Minden zsidó egy megszemélyesített szóban lakik, és ezáltal minden szóba bejáratos.” 22 (A szó/írás/könyv mint általvivő út? Vagyis: nem cél, hanem eszköz. Nem a lényeg, hanem a lényeg keresése. Vagy maga az út a lényeg („a tudás”), mert nincsenek végpontok, csupán a lépteink nyomán keletkező ösvény (illúziója)? Mintha talpunkhoz nőtt volna a föld egy pontja, és ahogy emeljük lábunkat, úgy húzzuk magunkkal a „nyomvonalat”, amely valójában mindig egyetlen és változatlan pont (talpnyi bizonyosság, mi magunk). A testet öltött szó, a szakadatlan hurcolt pont, az út, az ösvény, (az) én magam. [Exodus: Kivonulás a szóból/az írásból (Schrift)?]⁴⁴

A szó „csak” út lehet, nem cél – mégis a szó rajzolja meg lakhelyünket, testünket. Ez a dráma testesül meg a szövegegészen: a nyelvbe és a testbe vetettség a gólem farkasi feltámasztásában egyazon állapot. A médium olyannyira testet ad a történetnek, hogy totálisan magába olvasztja azt. A hipertext és a gólem kölcsönösen inkorporálják egymást. A gólem, mint fajának egyedüli példánya, küzd a magánnyal és a rokotalansággal – küzd a gólemtestbe való bezártságával. Farkas szövege hasonlóképp börtön saját maga számára: a körköröség a szabadulni nem tudás alakzata is. A körkörös (osztatlan) test és a körkörös nyelv is mindig visszafut önmagába – ugyanakkor sosem pont ugyanoda ér, így jelentéstartományai mégis szabadok és sokszínűek maradnak.

⁴² Donna J. HARAWAY, *Modest_Witness@Second_Millennium. FemaleMan©_Meets_OncoMouse™. Feminism and Technoscience*, Routledge, New York – London, 1997, 21. (Saját ford.)

⁴³ FARKAS, *Gólem*, 349.

⁴⁴ *Uo.*, 375.

Devescovi Balázs

HB

– újraolvasni II. –¹

„Parti Nagy radikalitása odáig terjed, hogy története,
elbeszélései egyszerűen nem mondhatók el *másképpen*”

Margócsy István

(tétel) „Végül még valamire jogot kell formálnunk: nevezetesen arra, hogy úgy olvassuk a szöveget, mintha már olvastuk volna. Akik szeretik a jó novellákat, nyugodtan kezdenek a könyv végén, és legelőször elolvashatják – úgy, ahogy általában olvasni szokás – a függelékben voltaképpen valóságában, megszakítások nélkül közölt vezérszöveget.² Azonban mi, akik a pluralitás megvalósításán fáradozunk, nem mondhatunk le arról, hogy az olvasás is plurális legyen, azaz bejáratíthatjuk meg az olvasást. Egy olvasás »első« verziója lehessen akár az utolsó is, mintha a szöveget azért alkotnánk újra, hogy folytonosságának illúziójába érjen, a jelentőt kiegészítő alakzattal – az átsiklással – látva el. [...] Az újraolvasás kiemeli a szöveget belső időrendjéből (»ez amaz *előtt* vagy *után* történt«), és

¹ Bizonyos értelemben talált kézirat. Ez egy több mint húszéves dolgozat: 1999 tavaszán közlésre elfogadta a Szépliteratúra ajándék, de a lap megszűnt. Talán H. Nagy Péter (az ő 1999. április 23-án írt szerkesztői levele tájékoztatott, hogy elfogadták közlésre az írást) egy megjegyzése révén eszembe jutott, hogy a még graduális egyetemi tanulmányaim alatti tulajdonképpen első, sajnos korrektúrázatlan publikációm (DEVESCOVI Balázs, *A gyalogfenyőről. Újramese*, Pompeji 1996/2.) mellett van egy másik, a barthes-i értelemben vett újraolvasó tanulmányom, ami azóta sem látott napvilágot. Izgalmas volt a file-t is megkeresni egy már évek óta használatlan asztali számítógépen, ahova anno átmementem a munkáim, kihívás volt az is, olvasható-e ma egy ezredforduló előtt készült file, és mindenekelőtt ott a kérdés: tartalmilag milyen a talált kézirat. A file meglett, és a Libre Office hibátlanul meg tudta jeleníteni, még a görög ábécé karakterei sem jelentettek gondot. Persze, nagyon süt belőle a '90-es évek, Barthes és a dekonstrukció, de ma is vállalhatóan érzem. A szöveg formázását átalakítottam, frissítettem a hivatkozási formát, néhány stiláris változtatást tettem, az elütéseket javítottam, egyetlen lábjegyzetet töröltem, és a primer szöveg kiadásait megadó jegyzetet alakítottam, de alapvetően nem változtattam rajta semmit.

² Az alábbiakban megolvasott Parti Nagy Lajos *Halotti beszéd* című szövege több változatban létezik. Az eredeti Magyar Napló 1992. október 5-i megjelenés után előbb a *Se dobok, se trombiták* tárcakötetben, utóbb *A hullámszó Balaton* című novellagyűjtemény mindkét kiadásában szerepelt. Itt alapvetően a novelláskötet számára átirat szövegváltozatot használok fel, s mindössze néhány helyen utalok az – amúgy az eltérés miatt többször külön olvasatot megkívánó – *Se dobok* verzióra. (Egész pontosan a saját példányom szövegét használok, ez olvasható a függelékben is. Az interpretációban idézett mondatok utáni számok a bekezdésekre vonatkoznak. [A második, bővített kiadásban olvasható verzió nem tér el hangsúlyosan az első kiadásétól: mindössze néhány szó – dehát, nagynéha, nemsokra – egybeírása változott meg.]

PARTI NAGY Lajos, *Se dobok, se trombiták – magyar napló, '90–'93*, Jelenkor, Pécs, 1993, 173–176.

Uő, *A hullámszó Balaton – waldtrockenkammeri átiratok* –, Jelenkor, Pécs, 1994, 92–96.; Második, bővített kiadás: Jelenkor, Pécs, 1999. (Az ezredfordulót követően a Magvető Kiadó jelentette meg a kötetet négyyszer is: 2005-ben, 2007-ben, 2009-ben és 2012-ben.)

visszatalál egy mitikus (*előbb és utóbb* nélküli) időbe; megkérdőjelezi továbbá azt az álláspontot, mely azt szeretné elhiteni velünk, hogy az első olvasás elemi, naiv, jelenségszinten megrekedő, melyet – azután – legalábbis »magyaráznunk«, intellektualizálnunk kell (mintha lenne az olvasásnak kezdete, mintha nem lenne úgyszemint minden már-elolvasott: nincs *első* olvasás, még akkor sincs, ha a szöveg a *lebegtetés* [*suspense*] inkább látványos, semmint meggyőző eszközei segítségével megpróbálja ezt az illúziót kelteni). Az újraolvasás nem fogyasztás, hanem játék (a különbözőség visszatérésének játéka). Ha tehát – és ez szándékolt önellentmondás – *azon nyomban* újraolvassuk a szöveget, ezt azért tesszük, hogy eljussunk – mint valami kábítószer (az újrakezdés, a különbözőség) hatása alatt – nem az »igaz«, hanem a plurális szöveghez: ahhoz, ami egyszerre ugyanaz és mégis új.»³

(hódítási kísérlet[ek]) A *Halotti beszéd* a narráció felől nézvést egyetlen homogén egységet alkot: a kezdettől a végig, mind a 21 bekezdésen át egyetlen/az elbeszélő szövegét olvashatjuk. S bár vannak részek, különöst a 6. bekezdéstől, ahol feltehető szereplők feltehető szavai állnak, ezek valójában sohasem önállóak, sosem függetlenek az elbeszélőtől. Nem a szereplők beszélnek önmagukban, mondataik kezdete nincs a magyarban szokásos gondolatjellel ellátva, a feltehető szavak elkülönítését mindössze az aktuális mondaton belüli vessző teszi lehetővé, a feltehető mondatok az elbeszélő aktuális mondatainak szerkesztését alkotják: „Gyékényesi pedig lebeg az éjszakában, itt vagy, tudom, mondja Ön, ha hallgatsz, hát hallgatsz, s gyakorta ott, a hídon hull az Ön homlokába a hajnal kesécske, háromágú rongya.” (4.) A szereplők saját öntudata nem érzékelhető – legtöbbször még a feltehető tőlük származó töredékekben sem egyes szám első-, hanem harmadik személyű alakok állnak: „sétálgatott velem” helyett „sétálgatott Önnel,” (7.); „ha lefekvés előtt benyitottam hozzá” helyett „Ha Ön lefekvés előtt benyitott hozzá,” (13.); „nem mondja, mondja Ön, hogy boldogok,” (8.); „közölte Önnel, hogy” (9.); „mondta a férje [...] Önnek a liftajtóban,” (9.); „hogy ezt mondta egy ízben Önnek, de kedvesen, csöndesen.” (10.); „Völgymenettel, mondta, mondja Ön az Üemkában,” (11.); „Tudja maga, kérdezi Ön, hogy van olyan lap, hogy »Balneológia«?” (12.); „Önnek volt, mondja Ön, olyan gyanúja,” (15.); „Ön elbuszozott utána a Dagályhoz,” (18.). A szereplők mondatai csupán az elbeszélő szövege egészének részleteként, töredékesen kerülnek a szövegbe, a narrátor (amúgy, természetesen) meg nem szűnő jelenléte itt különösen kierősített, a szöveg homogén egységet alkot.

A *Halotti beszéd* a narrátorokat tekintve több szintre válogatható szét. Az első öt bekezdés attól a fiktív narrátortól hangzik el, aki a fikció szerint a temetésen beszélhet a halott felett. A 6. bekezdéstől kezdve leginkább az elhunyt feleségének, az asszonynak a szavait olvassuk. Az asszony szavain belül néhány újabb szereplő szavai kerülnek elő: egyszer az asszony hallgatója, az ügyvéd nő visszakérdez az előző mondatra: „Alá?” (14.); néhányszor felidéződnek a család más tagjainak a szavai: „S hogy legyél szíves, ne beszélj,

³ Roland BARTHES, *S/Z*, ford. MAHLER Zoltán, Osiris, Budapest, 1997, 28–29.

mosd meg a hátam és hagyjál,” (10.); „hogy eléggé nehezen viszi magát. Terézke, nincs tüdő,” (12.); „Nincs tüdő,” (15.); „Hogy minden akvarista szemét gazember.” (19.) – Gyékényesitől, a férjtől; „apuci, mér nő teneked a nyakadra *topoltyú*,” (20.) – Terikétől, a lánytól. Két bekezdésben az asszony és a férj párbeszédéből szerepel: „És akkor mivel jöttél be? Völgymenettel,” (11.); „jár-e még Vácra. Járnai nem jár, mondta erre ő, épp akarta is mondani, hogy táppénzes szabadságra küldték, de anyagilag ne féljen Ön, Önöknek el lesz rendezve minden. Hogyhogy minden? Úgy, hogy minden, Terézke.” (18.) Illetve, amikor az asszony a férje után elbuszozott a Dagályhoz, a fürdő feltehető személyné s az asszony párbeszéde épül be: „hogy jár-e ide ilyen és ilyen ember. Jár, mondták, egész nap itt van. Egész nap? Igen, mondták, úszik, de egy kicsit sajnós, mert félnek tőle a nyugdíjasok. Akkor az nem ő, mondta Ön, ember őtőle nem fél,” (18.). Ezeknél az asszony szintjén felhasznált elemeknél (függőfüggőbeszéd), az idézett szereplők saját tudata ugyanúgy nem érzékelhető, miként az asszonyé a homogén szövegű narrátoréban, az asszony szövege ugyanúgy olvasztja magába szereplői szövegét, miként ő veszik bele az egyetlen narrátoréba (matrjoskababa). Az asszony szövegéhez úgy aránylanak az általa beemelt töredékek, miként ő viszonyul az egyetlen narrátor szövegéhez; az asszony totális jelenléte szövegében ugyanúgy felerősített a vissza-visszatérő „ügyvédnő,” (6.), „doktornő,” (9, 10, 13 (2x), 15, 16 (2x), 18, 19, 21.) kiszólásokkal, miként a narrátor el nem tűnése a folytonos Önözéssel.

Megjegyzendő, a *Halotti beszéd*ben a vendégzsövegek beazonosítása nem teljesen zökkenőmentes, mivel a megidézett darabok nem egységes rendszer szerint válnak alkotóelemmé. Hol eredetiben marad a citált szöveg – „Én se tudtam, [...] én se tudtam, hogy tudok.” (9.); „Terézke, nincs tüdő,” (12.); „Nincs tüdő,” (15.) –, hol pedig teljesen át vannak transzpoltálva – „fáj a dereka, s hogy fürdőjegyet írt fel az üzemorvos.” (9.); „hogy eléggé nehezen viszi magát.” (12.); „Vagy hogy verekedett a Feneketlen tónál, ilyesmiket.” (19.). Így az aktuális megszólalások eredete meghatározhatatlan, s ez a szöveg pluralitását eredményezi. A *Halotti beszéd*ben nem a narrátorok, nem a szerző, mindössze maga a beszéd, jobban mondva, maga a nyelv beszél.⁴

A *Halotti beszéd* a narráció s az igeidők felől közelítve két tömbre osztható. Az 1-től az 5. bekezdésig tartó rész csak a narrátorhoz tartozik – legtöbbször jelen idejű igealakokkal; a 7.-től kezdődő s végig tartó rész pedig egy szereplőhöz, az asszonyhoz – gyakorlatilag múlt idejű alakokkal.

Mindezen a durva tagoláson belül a másodikból ki lehet emelni kilenc darab jelen idejű, leginkább ‚xy mondja’ típusú (s néhányszor jobban körülírt: „kérde Ön egy ilyen alkalommal az Üemkában,” [6.]; „bólint Ön az Üemká félhomályában.” [15.]; „mondja Ön elpirulva,” [17.]), szigorúbban az első részhez tartozó elbeszélői hozzáfűzést, illetve az utolsó mondat elején a narrátor teljesen visszaveszi a szót: „S akkor, asszonyom, ott

⁴ Uo., kül. 61.

az Üemkában elpattan az Ön remegő száján a sírás, s csak tátog, mikor kérdezi, hogy” (21.). Másrészt az első tömbben a bevált „xy mondja” megjegyzéssel lehet találni egy szigorúbban a második részbe tartozó mondattöredéket: ez szintén az asszony beszéde („itt vagy, tudom, [...] ha hallgatsz, hát hallgatsz,” [4.]). A csakis narrátori részben tehát egy ponton helyet kap a szereplő hangja, s ugyanígy, ahol az asszony beszél, abba direkten bele-belekerül a narrátor megjegyzése. A szöveg két tömbre osztható, e két tömb jin-jang-szerűen ékelődik egymásba, az első tartalmaz a másodikból, a második az elsőből; a két beszélő szüntelen egymás szavába vág.

A 6. bekezdés egyik részbe se, s mindkettőhöz is tartozik, itt ugyanis az asszony használ jelen idejű igealakokat – ez a bekezdés az, ahol a két narrátor közti váltás megtörténik.

A *Halotti beszéd* egyetlen térben és időben, a temetés idejében játszódik, a szöveg egésze, valamennyi mondata ott, a fiktív ravatalnál hangzik el.

A *Halotti beszéd* négy időszinten játszódik. A szövegben van egy α pont – a temetés ideje (első két bekezdés), egy β – az asszony férje halála utáni első tevékenységeinek ideje, amikor „szakkönyvtárba iratkozik, pszichiátert fontolgat, s ügyvédnőt fogad.” (3.), járkel, sír, de még el-eljár emberek közé (3-5. bekezdés), egy γ – az asszony beszámolójának ideje az ügyvédnőnek az Üemkában (6.), s végül egy terjedelmes δ – a férj életének ideje (7.-től végig); ezek lineáris időrendje: δ , α , β , γ .

A *Halotti beszéd* elkezdődik egy tér-időben, itt, a temetőben – szinte csakis jelen idejű igealakokkal. A 3. bekezdéstől áttér az asszony tevékenységeinek tér-idejére (a könyvtárban, a városban szerte-széjjel bókászva, a hídon, az Üemkában) – maradván jelen idejű igealakokkal, de úgy, hogy ezek akár jövő idejűnek is felfoghatók. A 7. bekezdéstől kezdődően visszamegy a boldogult életének idejére s terére, a férj élete eseményei sorjáznak egészen a 21. bekezdés nyomaveszéses reggeléig. Így a szöveg tér-ideje bezáródik, az eltűnés reggele után a szöveg logikusan visszakerül a temetés tér-idejéhez (minden jön előlről).

A *Halotti beszéd* (evidensen) a szöveg első szavával kezdődik, azzal, hogy „Itt csapkod az őszi eső,” (1.), s az utolsóval végződik, azzal, hogy „hát nem inkább repülni akarna halálában az ember?” (21.). A cím (*Halotti beszéd* [0.]) kijelölése, a cím pontos s egyszerűsmind kifejező jellege, a cím mint középpont, mely irányítja, konstituálja a struktúrát, (evidensen) az egész szövegre érvényes.

A halotti beszéd (ugyanakkor), mint olyan, mely felsorolja az elhunyt élete eseményeit, jellemzi és méltatja a boldogultat, a *Halotti beszéd* 7. bekezdésével kezdődik, azzal, „Hogy az első időben, például, szabályosan nyomta a víz,” (7.). Ennek megfelelően a cím csupán a szöveg kétharmadára érvényes, a cím nem középpont; illetve a szöveg középpontja a második kétharmad, a *Halotti beszéd* belüli halotti beszéd.

Ugyanakkor a már eddig is kilógó 6. bekezdés is lehet középpont, hisz ez az a rész, ahol már nem a külső narrátor beszél, miközben még nem kezdődik el az elhunyt méltatása; itt történik meg a síkváltás.

A *Halotti beszédnek* mint struktúrának ennyiben a középpontja paradox módon a struktúrán *belül* és *kívül* egyaránt kimutatható. Továbbá a szövegen belül is hol itt van, hol ott: a középpont nem középpont.⁵

A halotti beszéd kettős logikai rendszerben kezeli az eseményeket. Egyrészt van egy konkrétság felé haladó vonal, az első bekezdések fokozatosan ráközelítenek egy pontra: „az első időben” (7.) > „Mikor voltak beutalni Aligán,” (7.) > „Hét éve telt el ebben,” (8.) > „Ez év április nyolcadikán azt közölte” (9.) > „az első fürdőjegyes este” (9.) > „És járt aztán a Dagályba.” (9.), másrészt van egy ezzel épp ellentétes jelenség, a középső bekezdések időpontjai a teljes szétszórtságot, a pontatlanságot, az időtlenséget mutatják: „Azután pár napra rá, egy szombaton” (10.); „Továbbá egy meleg nyári napon [...] Teltek a napok, egyszer például [...] Később már,” (11.); „néha,” (12.); „Csak feküdt a vizében, [...] Akkor aztán gyorsan teleeresztette és belecsúszott.” (13.). A halotti beszéd végén e két rendszer összekeveredik, az időtlenség előbb kap egy enyhén konkrét árnyalatot, hogy zárásul teljesen letisztuljon: „Egyszer, már az utolsó időben [...] De azért akkor este megkérdezte,” (18.); „néha”, „Nemsokra rá,” (19.); „az eset előtti este” (20.); „Reggel meg,” (21.).

A halotti beszéd narrátora, az asszony így a teljes bizonytalanság állapotában van, képtelen az eseményeket világos rendbe szedni. „Hogy érti az ügyvédnő, hogy »előzmény«, [...] mert mi is az, hogy előzmény, ha nincs *utána*, ügyvédnő, ha nem kifejezetten követi eset, illetőleg borzalom, csak ez a csend követi és a semmi.” (6.) – kezdi beszámolóját, amivel bizonyos értelemben az elbeszélés tárgyának hiányát, magának az elbeszélésnek a lehetetlenségét állítja. Bizonytalanságát jól mutatja az is, hogy a szöveg kétharmadában mégiscsak elmeséli férje életét, sőt rögtön az imént idézett mondata után a lehetőséget, a válaszolás képességét állítja: „Bár éppen jeleket mondhat, apró szokásokat, néha furcsát is, igen.” (6.) Ez a határozatlansága végig érzékelhető, a halott életének elmesélésében újra és újra felbukkan az elakadás, az elbeszélhetetlenség lehetősége: „Ez aztán így ment fokozatosan, nem is nagyon tud róla beszámolni.” (11.); „De timsózni azt szeretett. Zselézni. Egyáltalán, a síkos anyagokat, doktornő. Eleinte énrajtam is, ha tetszik érteni, utóbb már csak saját magán. [...] S hogy igen, ezek szerint megváltozott, ha el tetszik tudni képzelni,” (16.).

A halotti beszéd narrátora kettős helyzetben van. A szerencsétlen asszony kettős tudással rendelkezik. Az időben későbbi γ időpontban szándékozik elmesélni a δ időben látott

⁵ Vö. Jacques DERRIDA, *A struktúra, a jel és a játék az embertudományok diszkurzusában*, ford. GYIMESI Tímea, Helikon 1994/1-2, 21–35., kül. 21–22.

eseményeket. A történetet akkor próbálja meg úgy előadni, mint ahogy folyamatában látta, amikor már minden lezárult s véglegesen megtörtént.

Ebből a kettős helyzetből következőleg a halotti beszédben két világismeret keveredik össze, az asszony szövegében számos csúsztatást lehet előkeresni. Elsősorban folyamatosan megpróbál úgy tenni, mintha semmi szokatlan sem történt volna az elhunyttal, mintha a ő sík Gyékényesije teljesen normális életet élne. Megkísérli önmagát s hallgatóját mindvégig hitegetni, hogy nincs semmi különös vagy rendkívüli a férj viselkedésében: „nem mondja, [...] hogy boldogok, mert hát mi is az, de rendesen elváltak, jöttek a gyerekek, jött a lakás” (8.); „egy szombaton fogta és telieresztette a kádat. Jólesett neki, doktornő, dehát kinek nem, ez egy teljesen normális, mindennapi dolog, nem? És akkor ezt megszokták, ezt a kádazást. Lassan már nem éltek jól, de ezt is szépen csinálták, egyszerűen elfogyott a meleg vér,” (10.); „Csak feküdt a vizében, mindig hidegben, doktornő, és méregette a falat a szemével. Lemosdatták a gyerekeket és utána. De eléggé türelmetlen volt, kiabált velük szinte, hogy gyorsan, gyorsan, fürdeni és ágyba. Dehát ki nem ideges, doktornő, nemigaz?” (13.); „Alá, [...] Jól bírta. Nincs tüdő, mondta, és nézett el valahova” (15.). A kétszer is előkerülő nullás puszi körüli hallgatáson, utáni kádba merülésen nem csodálkozik, legalábbis meglepődésnek nyomát sem adja elbeszélésében, a szövegben mindössze a doktornő csodálkozásáról olvashatunk: „Ha Ön lefekvés előtt benyitott hozzá, akkor csak intett, dobott nagynéha nullás puszit, és halványan mosolyogva alámerült. / Alá? / Alá, doktornő,” (13–15); „de az Ön ura csak mosolygott, hallgatott, dobott egy nullás puszit, és ment a kádba.” (20.) Konok bizakodását mutatja az is, hogy a Dagály feltehető személyzetének a valamilyen szokatlan szituációt sejtető válaszát egyértelműen elutasítja: „hogyan jár-e ide ilyen és ilyen ember. Jár, mondták, egész nap itt van. Egész nap? Igen, mondták, úszik, de egy kicsit sajnos, mert félnek tőle a nyugdíjasok. Akkor az nem ő, mondta Ön, ember őtőle nem fél, doktornő.” (18.). Viselkedésében azonban az a furcsa, s tulajdonképpen ez az, ami feltűnővé teszi hitegetési szándékát – s ezzel a csúsztatást, hogy a történet elmesélésének kezdetétől a végig ugyanúgy beszél, rögvest a bevetés stratégiáját alkalmazza. Nemcsak az egyértelműen meglepő apró szokások besűrűsödésétől (a kád teleeresztésétől – 10. bekezdés), de már azelőtt is a győzködés stratégiáját alkalmazza: „Nem is tudtam, hogy tud úszni, fürdőgatyája se volt, doktornő, úgy higgye el.” (9.). Ekképp a hitegetés egy újabb mozzanatának tudhatjuk be azt a szintén a kezdetektől meglévő szokását, hogy állandóan a férj emberi tulajdonságait hangsúlyozza: „És aztán járt a Dagályba. Menet Vácra az esett útba, ott volt a Cementnél elszívó-üzemmérnök.” (9.); „De nem, hogy beteg lett volna, sőt! Meg ugye járt a fürdőjegyéért rendszeresen, láthatta orvos eleget.” (12.). Ennek a kiemelt humánusságnak egy kibővített válfaja, amikor Gyékényesi szelídségéről beszél: „Úgy hiszi, emberbe még több szeretet nem szorult.” (10.); „Az biztos, nagyon akart gyöngyházszínű csempét, járt is Romhányban emiatt, de pont az a szín vagy árnyalat

sose volt. Nem panaszkodott ezért, voltaképpen nem panaszkodott ő semmiért se,” (12.); „s ha szárazon volt, azt simogatta. De ezt is olyan szelíden, nem tolakodóan, doktornő.” (16.).

Mindezek mellett azonban a későbbi bizonytalansága is kifejezésre kerül, számtalan alkalommal visszakérdez, kétértelműen fejezi ki magát: „Ez aztán így ment fokozatosan, nem is nagyon tud róla beszámolni. [...] Később már, legalábbis, amíg volt neki, mindig vizes volt a haja.” (11.); „de Ön látta, hogy rágja magát. Mozog a szája és nem beszél, hát mi más az?” (12.); „s hogy szinte egyenesen a kádból megy Vácra vagy hova. Borotválkoznia sem kellett a vége felé, nem nőtt már neki vagy mi.” (15.); „S hogy igen, ezek szerint megváltozott, ha el tetszik tudni képzelni, amikor a lassúság egyben gyorsaság, olyan lett,” (16.); „Illetve. Mondott néha furcsákat.” (19.); „És hogy van egy előzmény még, ha ez az még egyáltalán, hogy a nyomaveszése, vagyis az eset előtti este” (20.).

Hogy a halotti beszéd narrátora csúsztat, az persze nehezen bizonyítható, hisz alapvetően valamennyi tudás, amit az eseményekről bírunk, az ő elmondásából származik. Azonban a csalásra rávilágíthat a fabula szüzséjének kritikája (hisz, mint minden történet, úgy ez is két alkotóelemből tevődik össze: egy fabulából és egy beszédformából, amely ezt közvetíti; és – holott nem könnyű a két szintet elválasztani egymástól – a történet mond ugyan valamit, ám a szüzsé, ha mást nem is, de valamivel többet mond, mint a fabula).⁶ Az asszony tudniillik nemcsak tehetetlen tárgya a szerencsétlen kettős tudásnak, de éppenhogy határozott alakítója. Ő ugyanis direkt jelöletlen módon emeli át az Üemkábeli beszámolójába a korábban elhangzott elemeket, amivel aligha lehet más célja, mint hogy hallgatója, a doktornő sohase tudhassa meg, az adott pillanatban éppen ki beszél. Mi több, ahogy saját maga, a férje, a lánya, a dagályosok szavait az idézés jelzése nélkül pakolja előadásába, úgy a két idősíki elemeinek tulajdonságait is összemossa, akkori (δ sík) tudásába a jelenkori (legalább γ , de akár β s α sík is) tudásának néhány értelmezését helyezi el. Tulajdonképpen az özvegy azt csinál hallgatójával – s így az eszményi olvasóval szintén –, amit csak akar; és az is lehet, hogy az ügyvédnő azért hallgatott el a 14. bekezdésben megtett közbekérdezése után, mert ezt belátta.⁷ Ennek – az asszony hirtelen elhallgatása miatt különöst – árulkodó jele a *Se dobok* változatának 5. bekezdésében (*A hullámszó Balaton* változatában 11. bekezdés lett) olvasható, ahol is úgy tűnik, az asszonynak a δ síkban lévő Gyékényesi a későbbi síkban bekövetkezettek szemszögéből tűnik elő, vagyis a δ szinten élő Gyékényesi cselekvése hirtelen γ szintről észrevett magyarázatot nyer (hirtelen átcsúszik a halál utáni tudás a halál előtti állapotot elmondó fabulába): „Továbbá egy nyári napon úgy jött haza Vácra, hogy kint hagyta az autót. És akkor mivel jöttél be? Völgymenettel, mondta, mondja Ön az üemkában, és maga is elcsodálkozik, hogy mire gondol hirtelen.” Egyidejűleg a két idő- s a két narrátori szint felettébb ravasz, hisz zökkenőmentes egymás mellé rendelését figyelhetjük meg

⁶ Vö. Umberto Eco, *Level az eszményi olvasónak*, ford. ÁDÁM Péter, Pompeji 1991/3, 68–84.

⁷ *Uo.*, kül. 81, 82.

a 9. bekezdésben, ahol az asszony γ síkban elhangzó beszédére mintegy a férj δ síkban elhangzott (egykori) válasza felel: „Nem is tudtam, hogy tud úszni, fürdőgatyája se volt, doktornő, úgy higgye el. Én se tudtam, mondta a férje az első fürdőjegyes este Önnek a liftajtóban, én se tudtam, hogy tudok.” (9.) Végképp igazolja a csúsztatást, hogy γ -beli tudásában más lesz neki a feltűnő, mint ami δ -ban lehetett, már az elbeszélése legelején más színben látja a ‚világot’ (durvábban szólva: onnani tudását belekeveri inneni tudásába, tehát megpróbálja eltusolni a ‚valóságot’): „Hogy az első időben, például, szabályosan nyomta a víz, nem is fürdött kádban, úgy érte, persze csak tusolt rendszeresen. Mikor voltak beutalni Aligán, bele se ment a Balatonba, de még a lábát se, semmit, noha főszezon, sétálgatott Önnel, sörözött, keszeget evett, egy száłka, sose felejtí el, majdnem végzett vele.” (7.). Hasonlóan a hazugság jelzésének tudhatjuk be az asszony néhány mondata utáni kényelmetlen helyzetét: „egyszerűen elfogyott a meleg vér, mondja Ön, és megrebben a szeme.” (10.); „Nem, más nem volt, mondja Ön, és gyöngyözni kezd a homloka.” (19.).

Mindennek megfelelően az a világ, amelyben az események során a férj mozog, az asszony halálnyugodt viselkedésétől alapvetően eltérően is értelmezhető. Ezen aggódó olvasat szerint Gyékényesi szépen fokozatosan, előbb csak érdeklődve a halak után (állatkert, *Balneológia*), majd fizikailag is megvalósítva e létet, hallá változik, „s az általa is vágyott átalakulásának végső beteljesedése lesz azonos a halálával”⁸ – ahogy Szilágyi Márton írta le metamorfózisát. Egy meleg nyári napon völgyemenettel „úgy jött haza Vácról, hogy kint hagyta a Wartburgot.” (11.) – egyszerűen leúszik a Dunán. „Teltek a napok, egyszer például a Lacikának ajándékozta az esernyőjét. Később már, legalábbis, ameddig volt neki, mindig vizes volt a haja. Zöldes és vizes.” (11.) „Mondta néha, utcán, állatkertben, hogy eléggé nehezen viszi magát. Terézke, nincs tüdő, mondta.” „Úgyhogy sem nem olvasott, sem nem fütyörészett, csak nézett rezzenetlen.” (12.) „Csak feküdt a vízében, mindig hidegben, [...] és méregette a falat a szemével.” (13.) „Nincs tüdő, mondta, és nézett el valahova szürkén, szelíden. [...] hogy az egész éjszakákat ott tölti el, hason és loccsanatlan. [...] Borotválkozni se kellett a vége felé, nem nőtt neki már vagy mi.” (15.); „Étkezni is külön étkeztek, [...] ő csak zsömléket, háztartási kekszet, s vitte be a fürdőbe magával.” (17.) A *Balneológia* című lapra „fizetett elő, de csalódott, azt mondta, mást várt.” (12.); feltehetőleg egy természetes akváriumot szeretne csináltatni magának, de nem sikerül: „minden akvarista szemét gazember” (19.); minden valószerűség szerint a Feneketlen tavat szemeli ki lakhelyül, de úgy látszik, a parkőr (vagy ki) nem engedte a vízbe: „verekedett a Feneketlen tónál,” (19.); kihűl benne a meleg vér, megszünteti tüdejét s kopoltyút növeszt a nyakára. Nyilván olvashatjuk így a férj emberiségként feltüntetett hallgatagságát, szelídségét is, bár ekkor nyilván éppen nem humánusként, de halszerűségként tűnnek elő jellemzői. Ezt jelzi, hogy az átírás előtti verzióhoz képest a későbbi novella néhol határozottabban jelzi a halságot: a *Se dobok*ban a 10. bekez-

⁸ SZILÁGYI Márton, *Metamorphoses prosae. Parti Nagy Lajos*: Hullámmó Balaton, Nappali ház 1995/4, 84.

désben Lacika azt kérdezte apjától, „mi az a tátogás a nyakadon”, míg *A hullámszó Balatonban* már „a Terike megkérdezte tőle, hogy” mér nő a nyakára *topoltyú* (20.); a *Se dobokban* még csak feltételes módban szerepel a selyemöltöny s simogatása, *A hullámszó Balatonban* előbb vesz egy selyeminget, majd egy selyemöltönyt is.

A halotti beszéd narrátora kettős helyzetben van. Az asszony azontúl, hogy megpróbál úgy tenni (leginkább fabulájával), mintha semmilyen szokatlan sem történt volna, mintha nem lennének jelek, furcsa szokások arra nézve, hogy férje hallá változik, szerrintem azt szeretné elhitetni (leginkább beszédstratégiájával / legalábbis részint), hogy a halott madár lett.⁹ Ez a szándék hátulról, az utolsó kérdésnél érhető tetten, de ilyes irányú csúsztatása korábban is előfordul. Záró szavaival nem mondja ki egyenesen az átalakulás tényét („Reggel meg, hát nem az, hogy ő nem volt, hanem hogy minden egyes ruhája ott maradt a mosógépen, de alsó is, doktornő, cipő is, szegénynek.” [20.]), helyette mindössze egy mutatószót használ (márpedig, amit nem nevezünk meg, az nyilván nincs is), s konzekvens hitetlenségnek megfelelően, csak kérdezi: „mért, dehát mért pont *azzá*, doktornő, hát nem inkább repülni akarna halálában az ember?” (21.). A dagálybeli látogatást követő párbeszéd végén férjét madárszerű tulajdonsággal írja le, a madarak látásmódját adja neki: „És nem lehetett, már csak profilból lehetett elfogni a tekintetét.” (18.) S végül, amikor a nyomaveszést, vagyis az „eset”-et (itt is a hazudás, [majd] a névennevezés elkerülése) megelőző legutolsó jelet meséli el – amikor „meghallotta, hogy fürdőjegyeket rendel telefonon. De egyszer se tárcsáz, [...] nullát se, semmit!” (19.) –, az éggel, a fenttel való eljövendő kapcsolatra utal: „Tetszik gondolni, hogy már onnan, és fölfelé int Ön az Üemkában, hogy már odafönről?” (19.).

A *Halotti beszéd* narrátora több nézőpontot képvisel, duplán kettős játékot játszik. A szöveg második kétharmadába számos elemet épít be, amely szerint Gyékényesi szépen fokozatosan hallá alakul, illetve néhányat, amely szerint madárrá változik. Azonban mindezen túl, az első harmadban, a csakis narrátori részben (ami tehát nincs áthatva egy szereplő által sem, vagyis valamiképp objektívabb látószöveget képvisel) ugyanezt a kettősséget adja elő, s így e két változat között a választás tulajdonképpen teljesen lehetetlen. „Gyékényesi hangtalanul lebeg a maga beüvegezett éjszakájában. Nem mozdul, néha megráng a bőre. Őt már, mint suttogás, hínáron és kátránykéken át, őt már elérlik a csillagok.” (1.) Az éjszaka beüvegezett, mint egy akvárium, Gyékényesi hangtalan, néha megráng a bőre, hínár van a közelében, ám lebeg, és főleg, elérlik a csillagok (már onnan, odafönről). Újabb nehézséget eredményez, hogy az sem eldönthető, a változás, amely megtörténik, jó-e vagy rossz. A *Halotti beszéd* narrációja egyaránt utal negatív és

⁹ Szilágyi Márton megfigyelése szerint a „novella akár annak a naiv etimológiának a nyelvjátékán is alapulhat, amely jelentésnek látja a halál szóban bennfoglalt hal szót (a cím egyik értelmezése ez is lehet); erre utalhat a zárómondat is amely a lélek kiröpülésének, mintegy madárrá válásának képzetével szemben fogalmazza meg a hallá változás képtelen vágyát, s ezzel egy tradicionális, keresztény ikonográfiai toposz ellenpólusaként helyezi el saját metaforáját”. SZILÁGYI, I. m., 84.

pozitív jelekre. Kellemetlen képzetet kelt, hogy Gyékényesi eltűnése után, a szöveg elején „hangtalanul lebeg a maga beüvegezett éjszakájában” (1.); a csillagok csupán a kátránykéken át érik el, azon a kátránykéken, ami kicsivel később a Dunát, ezt a rendszerváltás környékén mocskos, ki tudja mi mindennel teli folyót jelöli („s csak nézi akkor a hangtalan, tovasiető kátrányt maga alatt.” [3.]). A másik oldalon viszont néhány jel pozitív dolgokat jelöl. Az özvegy „órák hosszat méláz némely horgászboltok tarka kirakata előtt, s gyalog kel át este a Szabadság-hídon.” (3.), miként Gyékényesinek is az önmegvalósítást jelenti a hal-lét, saját maga megváltását, szépen, fokozatosan, de enged vágyainak („Vett magának a Lehelen ilyen kínai selyemingtonget, s hogy jó lenne egy selyemöltöny, csak ne szégyellené. Aztán meg kellett, hogy vegyük, s ha szárazon volt, azt simogatta.” [16.]), szabad lesz, kötetlen (lebeg), s nyilván az éggel való kapcsolat is egyértelműen jó dolog.¹⁰

A *Halotti beszéd* narrátora eleve mindent elkövet, amit az ímént az asszonyról elmondtam, ő csináltat mindent az asszonnyal. Ennyivel azonban nem éri be, az első öt bekezdésben sem tétlen, s az eddig említetteken túl is manipulálja az asszonyt, az olvasót.

A halotti beszédbe, az asszony narrációjába történő belógásai (a korábban kijelölt kilenc darab hozzáfűzés) szerencsétlen asszonyt hasonló tulajdonságokkal látják el, mint ami a halaknak, a férjnek lehet. A meleg vér elfogyására, a völgymenetre, a már csak profilból elfogható tekintetre az akkori hallgató asszony – mostani (γ -beli) szándéka szerint – semmi rendkívüli reakciót nem adott, nem csodálkozott vagy értetlenkedett; ehhez képest a *Halotti beszéd* narrátora a kimondást követően zavartnak tünteti fel, a belülről való száradás vágyával jellemzi őt: „egyszerűen elfogyott a meleg vér, mondja Ön, és megrebben a szeme” (10.); „És akkor mivel jöttél be? Völgymenettel, mondta, mondja Ön az Üemkában, és kérnie kell egy cigarettát.” (11.); „gyöngyözni kezd a homloka.” (19.). Legárulkodóbb, amikor az utolsó mondat elején hosszabban átveszi a mesélést a narrátor: „S akkor, asszonyom, ott az Üemkában elpattan az Ön remegő száján a sírás, s csak tátog, mikor kérdezi, hogy” (21.). Ennek a felerősítéseként érzékelhetjük A *hullámlázó Balaton* végén található tartalomösszefoglalót is, amennyiben abban jórészt pontosan a hallá válást jelző elemek emelődnek ki: „Gyékényesi, mint suttozás. Sík porban, vizes avarban. [...] Kesécske, háromágú rongy. [...] Derékfájás, Dagály. Esti kádfürdők. A meleg vér. Völgymenet Vácról. Terike, nincs tüdő. Balneológia és romhányi csempe. Nullás puszik. Hason és loccsanatlan. Selyemöltöny. Akitől félnek a nyugdíjasok. Elégé sajnos. Profilból nézni. Minden akvarista gazember. Fürdőjegyek telefonon. Topoltyú.”

S ami még kellemetlenebb: az asszony nemcsak a történetmondás közben, de már ezt megelőzően is, a kezdetektől, halszerűen viselkedik. Az első öt bekezdésben, a csak narrátori részben, ugyanúgy (miként férje) abszolút halas tulajdonságokkal szerepel: „Jár-kele beesett szemmel, órák hosszat méláz [...]. Viszik, majd cserbenhagyják a lá-

¹⁰ Szilágyi Márton észrevétele szerint A *hullámlázó Balaton* kötet átváltozásaiban az a közös, hogy „mindannyiszor a saját személyiség keretéből való kilépésnek, az identitás fölcserélésének mint kiteljesedésnek a szabadságát jelzik, így hidalva át a halál rettenetét is”. *Uo.*, 84.

bai, s csak nézi akkor a hangtalan, tovasiető kátrányt maga alatt.” (3.); „Persze, sír, mint minden ember, egyszer rohamokban, ökrendezve és hevesen, másszor hosszan, vékonyan, akár a konyhacsap, s riadtan tapasztalja, hogy vizesen minden puhább és egyszerűbb, hogy jobb az arcának, ha csúszik, s ha már nincs könnye, utánamos flakonból.” (5.)

A *Halotti beszéd* narrátora a feltehető megszólított hallgatóságot tekintve egy közéletést hajt végre, bekezdésenként szép folyamatosan rámozdul az asszonyra. A feltehető ravatalnál előbb az összes hallgatóját szólítja meg, másodjára az elmúlt közeli ismerősei következnek, végül pedig maga az özvegy: „Itt csapkod az őszi eső, és trágyává gyalázza, mik alatt hűsöltünk és rejtekeztünk, lélegző leveleinket,” (1.); „Nem tudhatjuk, gondol-e valamire, Önre, kedves asszonyom, rátok, Lacika és Teri, Önökre, munkatársai, Cementgyáriak.” (2.); „Ön, asszonyom, egyszerű asszony létére” (3.). Ezzel a megszólítással azonban az a nyomasztó dolog is megtörténik, hogy a csakis narrátori szövegben megszólítottokról is kiderül néhány tulajdonság, a nyomasztás pedig amiatt érzékelhető, hogy ezek a jelzők szintén nyirkosak, vizesek, csúszósak – halszerűek: „mik alatt hűsöltünk és rejtekeztünk, lélegző leveleinket,” (1.); „Nem tudhatják, bár váltig törik a fejüket sík porban és vizes avarban csúszkálva, mindhiába.” (2.)

Természetesen a *Halotti beszédre* is érvényes az, amit Margócsy István *A hullámszó Balaton* kapcsán mond Parti Nagy irányának legnagyobb találmányának. Vagyis, a *Halotti beszéd* narrátora „minden nyelvi elemet (azaz szót, szintagmát, alakzatot, jelentést, stílusárnyalatot stb.) eloldoz a (mindennapi, történeti és irodalmi) konvenció kötöttségeitől, s minden egyes nyelvi elem kitalálásával, megtalálásával, beiktatásával, újraválasztásával és újrafelhasználásával, átértelmezésével folyamatosan *teremtő* aktust hajt végre”.¹¹ Kiemelem: az újrafelhasználással *teremtő* aktust hajt végre, vagyis létrehozza a nyelvet – azaz a *Halotti beszédet* megelőzően nincsenek szavak. E ponton, azt hiszem, a magyar nyelvű írásbeliséget létrehozó első szöveggel, a *Halotti beszéddel* való párhuzamot nem szükséges ki fejteni. Viszont talán érdemes a Balassa Péter által megadott Parti Nagy-recepció első kulcsmotívumára, a ’nyelvközpontúságra’¹² egy pillantást vetni. A *Halotti beszédet* olvasva nyugodtan hátradőlve gondolhatjuk azt, amit Németh Gábor írt le még a *Se dobok* kapcsán: „jól van, akkor ezt az írásdolgot abba lehet fejezni. Itt van ez az ember, *szavatol*, mi meg addig nyugodtan lehetünk ötévesek.”¹³

A szöveg számomra elég kifejezően adja elő az átváltozást: „hason és loccsanatlan.” (15.); „timsózni azt szeretett. Zselézni. [...] egyszerre lomha és fürge, ólom is és higany is.” (16.); „*topolyú*,” (20.); „mint suttogás, hínáron és kátránykéken át,” (1.); „a hídon

¹¹ MARGÓCSY István, *Parti Nagy Lajos, A hullámszó Balaton [– waldtrockenkammeri átiratok –]* = Uő, „Nagyon komoly játékok”. *Tanulmányok, kritikák*, Pesti Szalon, Budapest, 1996, 143.

¹² BALASSA Péter, *Liederc, Parti Nagy Lajos, a szociális realista*, Nappali ház 1995/4, 71.

¹³ NÉMETH Gábor, *Tengernagy a propelleren. Parti Nagy Lajos: Se dobok, se trombiták (Magyar Napló, ’90–’93)*, Kritika 1994/4, 26.

hull az Ön homlokába a hajnal kesécske, háromágú rongya.” (4.) S tekintve, hogy e szavak (evidensen) az egész szövegben fellelhetők, a halotti beszéd, az átváltozás elbeszélése már a szöveg első szavával kezdetét veszi, a *Halotti beszéd* két része tehát nem választható el egymástól a „beágyazott elbeszélés” (elbeszéléseken belüli elbeszélés) elve szerint. Ilyesmire mutatott rá Szilágyi Márton is a nyelvszemlélet kapcsán: „Az idézeteket, nyílt szövegallúziókat jelöletlenül magába építő prózanyelv éppen ebből a gesztusból nyeri egységét, nincs tehát saját szövege, amelyhez képest a vendégszöveg más lenne.”¹⁴

Mindennek megfelelően a *Halotti beszéd* sem csupán egy szereplőre közelít rá, de egy épp ellentétes folyamatot is tesz, a szöveg olvasóját gyűrűzi be. A magyar olvasó nyelvét hozza létre, létét határozza meg. A szöveg tér-ideje totálisan bezárul, az olvasó szorult helyzetbe kerül, minden, amit olvas, saját magára lesz érvényes. A Gyékényesiről elmondottak előbb özvegyére (az asszony *már* ott tart, „riadtan tapasztalja, hogy vizesen minden puhább és egyszerűbb, [...] De még el-eljár emberek közé, s olyankor fölrak száraz krémeket.” [5.]), majd egykori közelállóra („sík porban és vizes avarban csúszkálva,” [2.]), s végül magára az aktuális olvasóra is érvényes lesz (látjátok feleim: „Itt csapkod az őszi eső, és trágyává gyalázza, mik alatt hűsöltünk és rejtekeztünk, lélegző leveleinket,” [1.]). Sőt nemcsak, hogy megjósolja, mi fog bekövetkezni, hanem a jelen s a múlt idő vegyes használatával ezt az elmesélés előttről s az alatta is kiterjeszti, az ember hallá változásának folyamatát régen és most és mindörökké megtörténő (természetes – „És nincs ebben semmi különös.” [1.]) jelenségnek állítja (nemhiába, még a család tagjai is nyirkossá alakulnak: utolsó együttlétükkor, az eset előtti este, csak „álltak az előszobában négyen, valahogy majdnem sírtak,” [20.]).

Margócsy István azt írja, „Parti Nagy szövege állandóan mozog: váltakozik az épp elhangzó mondatok beszélője, váltakozik a mondatok elbeszélői modalitása, váltakozik és folyamatosan másfele tolódik az a kulturális asszociációs tér, melyben az egyes mondatok önmagukban állnának – csak az *egész*, a rejtőzködő elbeszélő által irányított egész szöveg lenyűgöző gazdagsága villódzik folyamatosan”.¹⁵

Tudván, hogy a ceruzákon használatos jelölésben a H a keménységet (hardness), a B pedig a puhaságot (blackness) jelenti – bővebben: minél puhább egy cerka, annál feketébb is, így a ma használt jelölés a nagyon puhától a nagyon keményig: 8B-7B etc. -2B-B-HB-(F)-2H- etc. 9H-10H (a rendszerből kilógó F [fine point] a nagyon hegyes és pontszerű ceruza), a *Halotti beszéd* (0.) cím bizonyos értelemben (HB) eleve magában hordozza a folyamatosság állapotát, éppen a meg nem szűnő áramlást indikálja, amikor változás van, hard és soft együtt, „ha el tetszik tudni képzelni, amikor a lassúság egyben gyorsaság, [...] egyszerre lomha és fürge, ólom is és higany is.” (16.) Sőt, mi több, a H

¹⁴ SZILÁGYI, I. m., 84.

¹⁵ MARGÓCSY, I. m., 147.

kemény hang, formáját tekintve, mondjuk, merev és rugalmatlan, miközben a B zöngés hang, lágy, s kétszeresen is kerekded, így pedig kettejük egymás mellé kerülése magát az áramlást, a folytonosságot rajzolja a papírra: a H után kerülő B függőleges vonalával a szerves kapcsolódást, míg kettős gömbölydedsége az addigi egyenesektől való radikális eltérést mutatja; nekem persze az is tetszik, illetve számomra jól jellemzi a szöveget, ha a B a H vonalainak átírásából, a metamorfózisból származik.

(bedőlés) A *Halotti beszéd* olvasásának nincs bejáratí rendje, a szöveg úgy olvasható, mintha már olvastuk volna. A *Halotti beszéd* kapcsán minden már-elolvasott, a szöveg nem az első szavával kezdődik, hanem számos más előzi őt meg.

A *Halotti beszéd*nek nincs eleje és vége, a szöveg folytonosságának illúziójában leledzik, nincs belső időrendje („ez amaz *előtt* vagy *után* történt”), mintsem egy mitikus (*előbb* és *utóbb* nélküli) ideje – „mert mi is az, hogy előzmény, ha nincs *utána*”. (6.)

QED

Függelék

(0.) Halotti beszéd

(1.) Itt csapkod az őszi eső, és trágyává gyalázza, mik alatt hűsöltünk és rejtekeztünk, lélegző leveleinket, de Gyékényesi hangtalanul lebeg a maga beüvegezett éjszakájában. Nem mozdul, néha megráng a bőre. Őt már, mint suttogás, hínáron és kátránykéken át, őt már elérik a csillagok. És nincs ebben semmi különös.

(2.) Nem tudhatjuk, gondol-e valamire, Önre, kedves asszonyom, rátok, Lacika és Teri, Önökre, munkatársai, Cementgyáriak. Nem tudhatják, bár váltig török a fejüket sík porban és vizes avarban csúszkálva, mindhiába.

(3.) Ön, asszonyom, egyszerű asszony léte szakkönyvtárba iratkozik, pszichiátert fontolgat, s ügyvédnőt fogad. Jár-ke beesett szemmel, órák hosszat méléz némely horgászboltok tarka kirakata előtt, s gyalog kel át este a Szabadság-hídon. Viszik, majd cserbenhagyják a lábait, s csak nézi akkor a hangtalan, tovasiető kátrányt maga alatt.

(4.) Gyékényesi pedig lebeg az éjszakában, itt vagy, tudom, mondja Ön, ha hallgatsz, hát hallgatsz, s gyakorta ott, a hídon hull az Ön homlokába a hajnal kesécske, háromágú rongya.

(5.) Persze, sír, mint minden ember, egyszer rohamokban, ökredezve és hevesen, más-szor hosszan, vékonyan, akár a konyhacsap, s riadtan tapasztalja, hogy vizesen minden puhább és egyszerűbb, hogy jobb az arcának, ha csúszik, s ha nincs már könnye, utánamos flakonból. De még el-eljár emberek közé, s olyankor fölrak száraz krémeket.

(6.) Hogy érti az ügyvédnő, hogy „előzmény”, kérdi Ön egy ilyen alkalommal az Üemkában, mert mi is az, hogy előzmény, ha nincs *utána*, ügyvédnő, ha nem kifejezetten követi eset, illetőleg borzalom, csak ez a csend követi és a semmi. Bár éppen jeleket mondhat, apró szokásokat, néhány furcsát is, igen.

(7.) Hogy az első időben, például, szabályosan nyomta a víz, nem is fürdött kádban, úgy érte, persze, hogy csak tusolt rendszeresen. Mikor voltak beutalni Aligán, bele se ment a Balatonba, de még a lábát se, semmit, noha főszezon, sétálgatott Önnel, sörözött, keszeget evett, egy szálka, sose felejtí el, majdnem végzett vele.

(8.) Hét éve telt el ebben, nem mondja, mondja Ön, hogy boldogok, mert hát mi is az, de rendszeren elváltak, jöttek a gyerekek, jött a lakás.

(9.) Ez év április nyolcadikán azt közölte Önnel, hogy fáj a dereka, s hogy fürdőjegyet írt fel az üzemorvos. Nem is tudtam, hogy tud úszni, fürdőgatyája se volt, doktornő, úgy higgye el. Én se tudtam, mondta a férje az első fürdőjegyes este Önnel a liftajtóban, én se tudtam, hogy tudok. És járt aztán a Dagályba. Menet Vácra az esett útba, ott volt a Cementnél elszívó-üzemmnő.

(10.) Azután pár napra rá, egy szombaton fogta és telieresztette a kádat. Jólesett neki, doktornő, dehát kinek nem, ez egy teljesen normális, mindennapi dolog, nem? És akkor ezt megszokták, ezt a kádazást. Lassan már nem éltek jól, de ezt is szépen csinálták, egyszerűen elfogyott a meleg vér, mondja Ön, és megrebben a szeme. S hogy legyél szíves, ne beszélj, mosd meg a hátam és hagyjál, hogy ezt mondta egy ízben Önnel, de kedvesen, csöndesen. Úgy hiszi, emberbe még több szeretet nem szorult.

(11.) Továbbá egy meleg nyári napon úgy jött haza Vácról, hogy kint hagyta a Wartburgot. És akkor mivel jöttél be? Völgymenettel, mondta, mondja Ön az Üemkában, és kérnie kell egy cigarettát. Ez aztán így ment fokozatosan, nem is nagyon tud róla beszámolni. Teltek a napok, egyszer például a Lacikának ajándékozta az esernyőjét. Később már, legalábbis amíg volt neki, mindig vizes volt a haja. Zöldes és vizes.

(12.) Mondta néha, utcán, állatkertben, hogy eléggé nehezen viszi magát. Terézke, nincs tüdő, mondta. De nem, hogy beteg lett volna, sőt! Meg ugye járt a fürdőjegyéért rendszeresen, láthatta orvos eleget. Tudja maga, kérdezi Ön, hogy van olyan lap, hogy „Balneológia”? Na, arra fizetett elő, de csalódott, azt mondta, mást várt. Úgyhogy sem nem olvasott, sem nem fütyörészett, csak nézett rezzenetlen. Az biztos, nagyon akart gyöngyházszínű csempét, járt is Romhányban emiatt, de pont az a szín vagy árnyalat sose volt. Nem panaszkodott ezért, voltaképpen nem panaszkodott ő semmiért se, de Ön látta, hogy rága magát. Mozog a szája és nem beszél, hát mi más az?

(13.) Csak feküdt a vízében, mindig hidegben, doktornő, és méregette a falat a szemével. Lemosdatták a gyerekeket és utána. De eléggé türelmetlen volt, kiabált velük szinte, hogy gyorsan, gyorsan fürdeni és ágyba. Dehát ki nem ideges, doktornő, nemigaz? Akkor aztán gyorsan teleeresztette és belecsúszott. Ha Ön lefekvés előtt benyitott hozzá, akkor csak intett, dobott nagynéha nullás puszit, és halványan mosolyogva alámerült.

(14.) Alá?

(15.) Alá, doktornő, bólint Ön az Üemká félhomályában. Jól bírta. Nincs tüdő, mondta, és nézett el valahova szürkén, szelíden. Önnek volt, mondja Ön, olyan gyanúja, hogy az egész éjszakákat ott tölti el, hason és loccsanatlan. S hogy szinte egyenesen a kádból megy Vácra vagy hova. Borotválkoznia se kellett a vége felé, nem nőtt neki már vagy mi.

(16.) De timsózni azt szeretett. Zselézni. Egyáltalán, a síkos anyagokat, doktornő. Eleinte énrajtam is, ha tetszik érteni, utóbb már csak saját magán. Vett magának a Lehelen ilyen kínai selyeminget, s hogy jó lenne egy selyemöltöny, csak ne szégyellené. Aztán meg kellett hogy vegyük, s ha szárazon volt, azt simogatta. De ezt is olyan szelíden, nem tolaodóan, doktornő. S hogy igen, ezek szerint megváltozott, ha el tetszik tudni képzelni, amikor a lassúság egyben gyorsaság, olyan lett, egyszerre lomha és fürge, ólom is és higany is.

(17.) Étkezni is külön étkeztek, mondja Ön elpirulva, ő csak zsömléket, háztartási kekset, s vitte be a fürdőbe magával.

(18.) Egyszer, már az utolsó időben Ön elbuszozott utána a Dagályhoz, hogy jár-e ide ilyen és ilyen ember. Jár, mondták, egész nap itt van. Egész nap? Igen, mondták, úszik, de egy kicsit sajnos, mert félnek tőle a nyugdíjasok. Akkor az nem ő, mondta Ön, ember őtőle nem fél, doktornő. De azért akkor este megkérdezte, hogy jár-e még Vácra. Járni nem jár, mondta erre ő, épp akarta is mondani, hogy táppénzes szabadságra küldték, de anyagilag ne féljen Ön, Önöknek el lesz rendezve minden. Hogyhogy minden? Úgy, hogy minden, Terézke. És nem lehetett, már csak profilból lehetett elfogni a tekintetét.

(19.) Nem, más nem volt, mondja Ön, és gyöngyözni kezd a homloka. Illetve. Mondott néha furcsákat. Hogy minden akvarista szemét gazember. Vagy hogy verekedett a Feneketlen tónál, ilyesmiket. Nem sokra rá, mondja Ön, meghallotta, hogy fürdőjegyeket rendel telefonon. De egyszer se tárcsáz, doktornő, nullát se, semmit! Tetszik gondolni, hogy már onnan, és fölfelé int Ön az Üemkában, hogy már odafönről?

(20.) És hogy van egy előzmény még, ha ez az még egyáltalán, hogy a nyomaveszése, vagyis hogy az eset előtti este a Terike megkérdezte tőle, hogy apuci, mér nő teneked a nyakadra *topoltyú*, álltak az előszobában négyen, valahogy majdnem sírtak, de az Ön ura csak mosolygott, hallgatott, dobott egy nullás puszit, és ment a kádba.

(21.) Reggel meg, hát nem az, hogy ő nem volt, hanem hogy minden egyes ruhája ott maradt a mosógépen, de alsó is, doktornő, cipő is, szegénynek. S akkor, asszonyom, ott az Üemkában elpattan az Ön remegő száján a sírás, s csak tátog, mikor kérdezi, hogy mért, dehát mért pont *azzá*, doktornő, hát nem inkább repülni akarna halálában az ember?

Louise Glück

The Night Migrations

This is the moment when you see again
the red berries of the mountain ash
and in the dark sky
the birds' night migrations.

It grieves me to think
the dead won't see them —
these things we depend on,
they disappear.

What will the soul do for solace then?
I tell myself maybe it won't need
these pleasures anymore;
maybe just not being is simply enough,
hard as that is to imagine.

Éjjeli vándorlás

Ez az a pillanat, amikor újra látsz
piros bogyót a madárberkenyén,
és látod a sötét égen
a vándormadarak esti vonulását.

Elszomorít, ha arra gondolok,
hogy a holtak már nem láthatják —
életünk minden pillére
végül eltűnik.

Hol talál majd vigaszt a lélek?
Gyözködöm magam: ilyen örömré
többé nem lesz szükség,
talán elég, hogy már nem leszünk,
bármilyen nehéz is elképzelni.

Gerevich András fordítása

Németh Zoltán

A vér könyve

(részletek)

(A japán művész)

A japán művész
először saját lábaiból faragott szobrot,
aztán a saját hasából, mellkasából.
A fejtető anyagának keménysége
élénk ellentétben állt a hús puhaságával.
A hús keménysége élénk ellentétben állt
a tüdő szivacsos puhaságával.
Nem a szíve volt az utolsó alkotása.
A vitrinbe helyezett, deformált szív
dobogott még tovább az őt körülfonó
erek hálózatában.
Utolsó alkotása saját keze volt.
Amikor befejezte,
hirtelen mozdulattal visszavágta az ütőeret.
Életmű-kiállítása Katarban
mindössze 14 szoborból állt.

(Ivarnyílás)

Benyúlt a tehén ivarnyílásába,
zsongó méhesbe,
az új élet reményében,
ahol új életet markolhatott,
de az állat vére feloldotta a tenyerét,
és amikor kihúzta,
könnyökből hiányzott a fél keze,
eltűntek az ujjai,
miközben érezte saját markának szorítását,
és a kisborjú ott volt
a nem létező kézben, sietett kifelé.

(Szülés)

Vödörben hordtam ki alóla a vért. Pár nappal
később már akkora üreg nyúlt a hasa leglágyabb részén,
hogy simán belefértem volna. Először a fejemet
dugtam be, homlokomon bányáslámpával.
Ha rózsaszín sötétséget láttál. A szülés előtti puhaság
előntött.

Fehér Renátó

békeidő, 1999

utána idegen szeretetnyelvek olvasnának
egymás szájáról a kisszobai szürkületben
de egytől egyig szótlanok maradnak

aztán égettre dörzsöli a puha bőrt
kuporgástól kúszásig a padlószőnyeg
de útközben a szipogás is varasodik
és elsercennek a kölcsönös vigaszok
rögtön ahogy egymáshoz érnének mert
a békeidőben már nincs semmi közös

a boldog családtagok mind
hasonlóak egymáshoz minden boldogtalan
családtag a maga módján az

Hogy tudok-e verset írni
arról, ahogy liheg az apám

Tudok-e verset írni nektek

arról, ahogy liheg az apám?, akartam

címnek adni, de végül ennyi maradt:

Arról, ahogy liheg az apám

Így hangzott a tökéletlen négysoros.

Fölötte az olvasó légzése: apám lihegése.

Egyelőre ennyit tudok megosztani

arról, ahogy liheg az apám.

Katona Ágota

Árnyjátékunk

Megaláz a hús, melyet élém dobtok. Süldő malac
szájában kísértésem almája. Úgy teszek, mintha
azonos nevet viselnénk a terített asztal körül.
Mosolyt játszom, mint egy jó kintoszszó,
Hová tetted apáid hamvát? Tilosban legelnek
fekete bárányságok? Villámon a szem lát valamit,
de nem engem. A kérdések legalább ennyire
határozottak mifelénk. Itt tanultam meg az első
árnymondásokat, és hogy mindig az ellenkezőjét
kapom annak, amit kérek. Ki ne add, ki ne add
a valóságod, mint egy parancsot. Teljesíteni
úgysem lehet. Az asztalnál huszoneves nő ül,
az utolsó közös ebéden szó nélkül ül a szerep.
Némafilm a szám. Hová tehetem a csontokat?
A csutkát? A hamiskodással kiszúrt szemet?
A nyúlcsipőt és az egyenruhát? A levasalt élek
jól illenek az idilli képekbe. Alakoskodom.
Alakom, akár egy szűz. Örök kamasz, sűgűtök
egymásnak, de tévedtek. Ma Médeia voltam,
malacot áldoztam az alvilágiaknak, családot
játszottam veletek, és megöltem leendő
gyermekeim. Mivel tartozom, földeteknek,
idegenek, a vendéglátásért?

Hazaír

Áll még a ház, ahol írni tanultam,
de a postaládára nem jegyezték fel
a leánykori nevem. Az utcák kihaltak.
Sav és eső egyszerre sújtja őket,
szülővárosom fái együtt öregszenek
a talajjal. Ismeretlen számukra az én
időm. Nem múlnak ki, csak elérik
határaikat. Bezárt üzletek, kivágott bokrok
helyén néhány új. Félbehagyott építkezés
az egykori kertünk végén. A villám
sújtotta akác, melyet Reménylő-fának
hívtam, mégis fürtöket ont a méhek elé
minden évben. Leltár vége. Benyitok
a szobába, ahol írni tanultam, villanyfényes
félhomályban, egy darab szénnel, egyedül.
Amit a testemben találok, mind fekete.
Nem hagytam el a bal kezemet a jobb
kedvéért. Ismeretlen vagyok azóta
a földnek, ahogy az a fa veszítette el
a helyét, amelyből a széket faragták.
Nem gyerekekre méretezték, mégis
megőrzött valamit a növekvő test súlyából.
Anyaga fenyő, puha, mint az ötévesek
húsa. Ha tűzre hajtják, elszenesedik.

Borsik Miklós

A dob nem hangszer

„A dob nem hangszer, nem véletlenül
teszik hátra a színpadon”, mondta a nagymamám,
aki azt szeretne volna, ha inkább gitározom.
Én is elpakolom a nagymamát,
ne halljam. Emléke ostrom,
de egyre távolibb. „A dob nem hangszer,
ha nem bántalak meg”, mondta,
lőnek, ha dübög, robbantanak,
ha lát egy kongát, ez jut eszébe,
pincében ül, háború van, hideg,
készül az ízületi gyulladás.
Mégis ütöm a gitárt, ha megbocsát,
amikor látok egyet, nem pengetek.
Vagy legalább az ujjam pereg a húrok felé,
hulladék hangok gyűlnek a lyukba,
tankok gurulnak fedetlen csatornák mellett.
Képek, idők, ízületek összeugranak.
„Nem hangszer, Miki, most nem azért mondom,
hogyan bántalak.”

101%, 125%, 150%

Egy Toroczkay András-verset korrektúráztam,
és úgy tűnt – kicsi a sortáv –, két betű összeér.
De nem. Ha ránagyítok, távolodnak,
mint a barátok, közelebből nézve,
vagy a fiú és az apa,
aki Toroczkaynál újra és újra meghal.
Jó, egyszer. Viszont közli az olvasóval,
ahányszor lehet. Az apa lebeg a kötet fölött,
ahogy ezt tenné akkor is, ha élne.
Mintha a gyerek repülni tanítaná.
És lassan úgy látom én is, a betűk szállnak,
ha kettő összeér, és távolítom a sorokat,
csak a háttér bántóan, vibrálóan fehér.

Toroczky András

Kik ezek az emberek?

Ami jelentéktelen, az lényegtelen.
De lényegtelen jelenthet valamit?

Talán a lényeges dolgok fontosak.
De minden esetben fontos, aminek van lényege?

Ez csak neked jelent valamit.
Csak neked lényeges.
Csak neked fontos.
Oké. De te lehetsz jelentéktelen?

Aki senkinek nem fontos, az
hiába akar nagynak látszani.
De lehet egy ember súlytalan?
El tudná viselni a súlyát?

Fényképek össze-vissza
dobozokban emberekről,

mindenféle technikával megörökítve.
Helyekről, eseményekről,
korszakokról. Megőriztük őket.

Egy egyre őszebb hajú tanár a gyerekfejek között.
A pedagógusok után mennyi ilyen csoportkép marad.

A sok gyerekfej szélben hajladozó
növények végtelen termőföldeken.

Ha sok ilyet nézel, tényleg csak azt látod,
áll egy hunyorgó, büszke és fáradt ember a búzaföld közepén.

Mennyi lehetőség. Mennyi valaki.
Mennyi valakinek fontos ismeretlen
régí fényképeken örök jelenbe merevedve.

Kik ezek a csecsemők öregember arccal?
Kik állnak a tengerparton a tűző napon, vagy éppen
egy függőhídon, egy templom hűvösében?
Kik nézik az isten tudja hogy, hol álló hegyeket?

Nem tudok semmit. Ezt a vázát is, eddig észre sem vettem.
Fogalmam sem volt, hogy apa unokatestvérének
most is a szekrénye tetején van, több költözést átvészelt,
egy kolostorból, a háborús menekülés közben kapták, Zamsban.
Most írja a Messengeren. Hol van Zams?

Nagyszülők haláluk előtt nem sokkal egy névnapon.
Középkorú emberek haláluk előtt ballagáson. Halott
gyerekek emléke. Szinte látom.
Őszinte és őszintétlen mosolyok,
elnyelt sérelmek. Félrenézések és hallgatások.
Ekkor még nem éltem.

„Eszembe jutott, hogy nem írtam dédnagymamád 6. testvéréről.
Őt Zsigának hívták. Kitűnően érettségizett,
az 'örömmünnep' után társai balhéból belelógatták
egy kútba valami félórára. Sose heverte ki.
Csendesen tevékenykedett egy dunántúli elmeszociális otthonban,
ahonnan kivitte a háború után egy család dolgozni, nagyon szerették,
mert szorgalmas volt. Erzsike látogatta, maradni akart annál a családnál.”

Apa, anya, nagypapa, nagymama,
dédnagypapa, dédnagymama,
testvérek, unokatestvérek
egymás közt idegenek. Jól, rosszul megszervezett
rendezvényeken, bálokon, szilvesztereken.
Előttük aprósütemény, italok.
Ritkán látni rajtuk, hogy valóban boldogok.

Egy alulexponált kép. Nagyon mosolyognak.
Apa és anya, ketten. Még nem házasok.
Még nem feküdtek le egymással.
Anya a lányom lehetne, apa a fiam.

Az a régi nagy világvevő rádió az egyik képen anya polcán
ami most nálam van, az anyáé volt?
Mindig azt hittem, apáé.
Az égvilágon semmi jelentősége. De valamiért
mégsem dobtuk ki. Apa arca, ahogy a rádiót nézi.
Eszébe jutott anya melle róla, mikor anya
már húsz éve halott volt?
Ugyanaz a gomb van benyomva rajta,
mint a szobámban lévő rádión.
Meg az ismerős borítójú, akkor még új könyvek,
amik most már az én polcomon várják izgatottan,
hogy valaki végre elolvassa őket.
Mosolyognak összébújva.

Az idegeneknek idegenek ezek a képek.
Ha néznék, nem tudnák mit néznek.
Az idegeneknek semmit nem jelent ez a vers sem.

Valamit minden fotó ront az arcon.
Előbb-utóbb elhervad, megsárgul, elszárad,
kifakul, összegyűrődik, kilyukad, elsorvad,
elhagyod, elvásik, szétmállik tőlük.
Ki kell dobni minden fotót idővel.
Erre gondolok, miközben óvatosan
visszarakom mindegyiket a dobozába.

379 (115F/93V/26A)

Nos, mint bizonyára sokan tudjátok,
hisz csicsereghették a madarak a pesti éjszakában,
egyéb izgalmas projektjeim mellett idén
az ijesztő méreteket öltő italfogyasztásom
dokumentálása jelentette számomra a prioritást.
Ha kíváncsiak vagytok, mire jutottam,
kérdézetek személyesen, vagy olvassatok tovább!

Először is, röviden a módszertanról:
minden nap, amelyen szeszt vettem magamhoz,
az alapján, milyen mélyre süllyedtem
az önpusztítás mocsarába,
három kategóriába kerülhetett.

FÖLÉ-nek minősült, mikor sikerült megállni.
Jellemzően tehát töltikézés otthon online póker,
számvetés és terméketlen alkotóvágy mellé,
pohár ital vacsorához – ritka –,
félreértett találkozó koránfekvő cimborákkal,
felelősségteljes elhatározás vagy önutálat,
rosszkedv, közöny, leragadó szemek
folyományakénti hazamenés.
Másnap nincsen gond az ébredéssel.
Egy kortynál kezdődik, és 1 pontot ér,
a felső határt pedig jellemzően három – tömény nélkül,
avagy nagyon kis töménnyel ivott – sörnél,
nyaranta pedig egy üveg – dús szódával kísért –
fehérbornál állapítottam meg.

2 pontos a VONAL, amit bátran nevezhetünk
diákos vagy péntek–szombat–berúgásnak.
Tipikus példája öt sör, két unikum. Kocsma.
Megered a nyelvem, jókedvűen, alázattal

vitatkozom, terveket és múltakat növesztek.
Humorom friss, provokatív, megkockáztatom,
hogy jó benyomást keltek bizonyos körökben.
Mikor nők vagy idegenek közé ülök,
kásátlanítom a hangom, szelídülök,
ellenőrzöm, nem bűdös-e a szám.
Nehezebben menedzselhető ébredés.
Felső határ bizonytalan.

Végül 3 pontért ALÁ: egy majomra iszom magam,
másnap megdöglöm, satöbbi, satöbbi.
Ha nem haragszotok, ezt ki sem fejtem,
hiszen ismertek már, mint a rossz pénzt.
Érdemes feltenni a nagy kérdést:
szükségem van erre? És ha igen, miért?
Érdemes megválaszolni.

Nem emlékeztem az első hétre, mikor jött az ötlet,
egy másikat pedig elvitt a cica
– duplán vezethettem be az Excel-rubrikába –,
ötvenheti anyag képezi tehát az éves mintám.
Szembesültem határhelyzetekkel bőven, mikor
legfőbb szempontjaim – mérték, másnap, viselkedés –
különböző értéket mutattak befolyásoló tényezők
– úgy mint fáradtság vagy szerelem vagy drogfogyasztás –
függvényében. Na de! Igyekeztem józan belátással élni.
Hiszen hosszú távon egzisztenciám volna itt a tét.

Mondanom sem kell, a statisztikáimra nem lehetek büszke.
Heti 7,58 pontot átlagoltam 2,3 FÖLÉ, 1,86 VONAL, 0,52 ALÁ
megoszlásban, azaz négy-öt (4,68) alkalommal nyúltam
kedves itókámhoz, mértéktartóan az esetek felében.
Heti kétszer engedtem el magam, kéthetente vállalhatatlanul.
Ötvenből csak egyszer ittam pihenőnap nélkül
– 24. hét: 12 pont (2 FÖLÉ, 5 VONAL) –,
a 49. héten pedig meg is álltam 2 pont (1 VONAL)-nál:
karácsony volt, közelgett az értékelés, nem kívántam.
Értelemszerűen ez egyben a rekord, míg a – nyári – 31.
az ámokfutás hete: 14 pont, 4 VONAL-lal, 2 ALÁ-val.

Felmerülhet bennetek, hogy mi a konklúzió?
Ez még nem AZ, legalábbis biztos nem funkcionális.
Elnézést kérek a rímért. Tudom, változtatnom kell,
különben elkallódom, kinevetnek, idő előtt meghalok.
Istenem, hány honfitársunk él így!
Én is, mint mindenki, maximális boldogságra vágyom.
Erre jelenlegi legjobb belátásom szerint
1,4 FÖLÉ, 1,5 VONAL, 0,2 ALÁ – azaz 5-ös átlag –
mellett lenne lehetőség, amit családalapítás mellett
tovább, körülbelül 3,5-re csökkentenék.
Ti hogyan képzelitek el a teljes életet?

A szabad láb kisujja a súlyláb térdét érinti

Korniss-album, fekete-fehér képek, nem ismerem Korniss Pétert, ha Kornis, akkor Mihály, az egy s. Adrián szülei elutaztak, lakókocsis ügy, úgy mondja, lakóautó. Szakítani kellene Adriánnal. Véletlenül jöttünk össze, június tizenkettedikén, amikor láttam apámat a kaszinó előtt, június tizenkettedikén, mentem haza balettről, és a kaszinó előtt láttam, szürke ing, farmer, ezüstlánc, rajtam a kékkockás szoknyám, a vegán bőr felsőmmel. Adrián minden héten legalább egyszer leveszi ezt az albumot, lapozgatjuk, lassan elmondhatom, ismerem Korniss Pétert.

Balett után rakpart. Én kimozgatott kövek mélyedésébe lépek, a gyűrött harisnyámat kirázom, felgöngyölítem, ő arról beszél, hogy a haverja drogot árult, speckó táskával járta a bulikat. Rágyújt, tizennyolc év alattiaknak is, érted. Lecsukták, két centiről néztem, érted, aztán mindenkinek azt kamuztam, hajón dolgozik, anya a napokban kérdezte, tudtad-e, hogy a Márk börtönben volt, mondja, szív egy slukkot, és azon nevet, hogy az anyjának teljesen kiesett a hajós történet, pedig anno sokat tett bele, hogy spontánul vesse oda, kiment hajóra.

A Korniss-albumot lapozzuk, Adrián szülei elutaztak. Minden lakásnak saját szaga van, nem érzek szagokat. Állítólag az ember nem érzi a saját szagát, nem tartozom ide, Adriánhoz sem, baromságokon agyalok. A szülei lakóautósok, nem így mondja, hanem hogy sokat járnak lakóautóval ide-oda. Most nem tudja, hova mentek, gyakran csak úgy elindulnak, sosem láttam még a szüleit, képek sincsenek a házban. Spontánok. Ő zongorázik, én gyakorlok, tükör nincs. Június tizenkettedikén megkért, hogy jöjjek át, hallgassam meg a zenét, amit rólam írt. Átjöttem, azóta itt vagyok, vagy baletton. Nem szexelünk, nem tudom, miért nem, nem is próbálkozik. Leeresztem a redőnyt, az ablaküvegben pontosítom a mozdulatokat. Adrián néha berohan a hálóba, a zongorához ül, játszik.

Apám nevetett a kaszinó előtt, de lehet, hogy nem is az apám volt. Mármint, az biztos, hogy azt az embert láttam, akit. Az ágyán ülök, dinnyét vágok, a lé a tálcába folyik, Adrián hátán deréktájban acélkék csík, hevesen üti a billentyűket, staccato, hátának köpöm a dinnyemagot, félreüt. A mag a pólóba ragad, Adrián felém fordul, szerinted? A mag a padlón koppan, nem értek a zenéhez, mindig mondom, nem értek hozzá. De csak érzek valamit, érted, táncolsz.

A balettstúdióban új rend, nincs recepció, két óra közt zárják az ajtót. A bejárat előtt a padlón ülök, a barna ajtóval szemben, az alján horpadás, valaki berúgta. Sosem voltam tehetséges. Egyszer dicsérték meg, *A hattyúk tava* után, de pontosan tudom, hogy miért, semmi köze a tehetségemhez.

A Filozófusok kertjében szabad arra gondolni, hogy megennék egy gyrost? Padon ülünk, egy pár tollasozik, a lány nem éri el, megint leesik. Elmondom, hogy anyám vádlója vastag, sokáig versenyszerűen tollasozott. Visszaüti, felugrunk, ezaz. Fűszag van. Itt néztem filmet a haverjaimmal, szabadtéren, mondja. Azt nem, hogy melyiket, nem is érdekel. Majd a drogliberalizáció, legalább a fűvet, az ujjait figyelem, nem tudom, hogy jutottunk ide. Sosem csókol meg, és közterületen a kezemet sem fogja. Már nem iszik Ritalinra. Két Ritalinra ivott, meg szívott is, aztán bedobott egy ekit. És képzeld, összeestem, így mondja, meglepődve.

A zongorára ültet, Korniss-album, a fedőlapon *Kötődés 1967–2008. Szőlőkarók között*, és tényleg egy ember a szőlőkarók között. *Szekérnyomok*, két kacifántos csík a földúton, párhuzamosan kacifántos. *Hajnalban kaszával*. A képen a férfi háttal áll, vállán kasza és vasvilla. Hiányos cím. A huszonötödik oldalon, *Kendermosás, 1975*. Két fejkendő nő mossza a kendert. A fejkendők és a felcsapódó víz fehér, a többi fekete. Eldöntöm, hogy nem megyek többet balettra. Amikor *A hattyúk tavában* felléptem, utolsó percig gyakoroltam, a függöny mögül lestem, teltház, majdnem. Egyetlen üres szék, közvetlenül anyám mellett.

Váó, mondja Adrián, ezt nézd, milyen menő. Ühüm. Érzem, hogy Adrián elégedetlen az ühümmel. A faluban, ahova a válás után költöztünk, van kenderáztató. Váó, tényleg? És így csináljátok? Hát tudod, ruha is van meg mosógép is. A kender nem is ruha, baromságokat beszélek. Szóval nem használjuk a kenderáztatót. Ja vágom, bocsi, akkor marad a piálás.

Nem szólok semmit, nyilván mi csak piálunk. Ott vidéken. Mert vidéken mindenki. Te meg itt azelkényeztetettbudaigyerek egy Korniss-albumból tudod meg, hogy kenderáztató, meg ünnepnapon népviselet. És váó, hogy az emberek csépelnek, meg szénát gyűjtenek. Magasabb a pulzusom. Két óra zongoracsapkodás után átölel hátulról, bocsi, tiszta idióta vagyok, csak randiztam Tinderről egy csajjal, ilyen egyéjszakás, ő mondta, hogy vidéken mindenki piál. Semmi gond. Nem akartam bunkó lenni. Ja nem, nem voltál.

Vattacukor illatú a Margitsziget, balettről jövök, a Jászain talizzunk, írtam. A mekinél. Oké, mindig kiírja az é-t, oké. Van, amikor kettőt is ír. A mekiről apám nője jut eszembe, a Saci, szőke, kövér nő, apám korabeli. Talán a legundorítóbb, hogy válás előtt az otthonunkba hozta. Lakás, nem otthon. Saci sosem vált hivatalossá, gyakran elvitt vásárolni, basic ízlése volt, jártuk az olcsó ruhaboltokat. Kettesben. Apám sehol.

Szép a kilátás, mondja Adrián, és felvisz az emeletre, nincs korlát. Arra gondolok, mit keresek itt. Meg hogy milyen név az, hogy Testvérhegy, mert az minimum két hegy.

Hiába alszunk együtt, semmi. Megsimít, ad egy pusztit, átölel. Egész délelőtt zongorázott, nem ismerem fel a kerületeket. Amikor dübörög benne a Ritalin, órákon át nyomja megállás nélkül, éjszaka is, adott füldegót. A szürke tornyot bámulom, a cigifüstöt érzem. Mutatja a diófát, amiről leesett, apukám szedett össze. Szeretem a diófákat, ezt véletlenül kimondom. Miért? Amúgy nem is mondtad, hogy leestél. De, a Filozófusok kertjében. Tényleg, a májad megsérült, és lehet azért nem bírta a Rita, pia, fű, eki koktélt. Arrébb tűri a hajam, most gúnyolódsz? Igen, amúgy meggyfának képzeltem, roskadozva a párban lógó meggyektől.

Hatalmas anyajegyek, a balettstúdió tükrében figyelem pliénél. Kidomborodnak. Passzénál a szabad láb kisujja a súlyláb térdét érinti, Adrián zenéjét dúdolom, megbillenek, a rúdra fogok.

Csillagos az ég. Mesélek Adriánnak Saciról. Meg a kapcsolatról apámmal, hogy nincs. Izzadok azért, hogy ebből valami mély legyen. Történjen már valami. Elmondom Timit, Rozit, Sacit. Hogy Saci a próbafülkéknél az arcomba csípve kijelentette, egyáltalán nem hasonlítok az apámra. Hogy szégyelltem magam, mintha én lennék a hibás. Érted?

Ruben Brandtot nézzük, a zene miatt. Rajtam csak egy törölköző, az ölébe hajtom a fejem. Sacival találkoztam egyszer a mekinél, barna papírpohár, félkövér fehér m betű. Tudod, ahol vártál azon az este, balett után. Ezekről a sztorikról senkinek sem mesélek, a barátaimnak sem, nem bírom, ha sajnálnak, együttéreznek a környezetemben, ha egy vita után valaki megért, megértem, mert ismerem a történetedet, onnan nézve érthető. Egy férfival kávéztak, folytatom, ráköszöntem, erre felhívta apámat, hogy biztosan félreértettem a jelenetet, és mondja el nekem, hogy a pasi csak az ügyvédje. Apám röhögött, Saci milyen fontosnak tartja tisztázni.

A lámpák csak az ösvényt világítják a Margitszigeten. Ilyenkor félek. A filmekben előugrana valaki, mondom, csak ha olyan a zene, vágja rá Adrián, majd azt mondja, hogy szeret. Szeretlek. A kezéhez érek, elrántja. Sírok, és nem tudom, mit viselünk, talán nadrág, melyik? Mindegy.

Saci hosszabb ideig volt apámmal. Két Timit és egy Rozit bírt. Saciról semmit nem tudok. Hogy volt-e gyereke, vagy mivel foglalkozott, csak a masszív sarkára emlékszem, meg hogy nem hasonlítok apámra.

Nincs hamutál, egy fehér nejlonszatyrot kinevezünk annak, a gyrosostól kaptuk. A szemben lévő házban az EB megy. A csávó néha felugrik, kiabál, csak az árnyékát látom, nagydarab. El fogok vállalni egy fellépést, nem nagy szám, de valami. Csillagokat nézek, mintha muszáj lenne csillagokat nézni.

Otthagynom a balettot, hetente elhatározom, hogy otthagynom. Általában spárgázás közben. Letesszük a kék kanapé szivacsát a nyitott ablak alá. Dezodort váltottál, kérdezem, nem, aftershave. A fémváz marad, nem is borotválkozott. Az ablak alatt a nő kéri a fiát, hogy vigyázzon magára, mert ő az egyetlen. Mi lesz velem, ha meghalsz? Nevetünk, Adrián a fenekembe harap, elterül, nincs folytatás. Én is folytathatnám, de

érezem, hogy nem. Valamit mond arról, hogy mennyire hasonlít a szüleire, és mennyire utálja ezt. Feszül a húgyhólyagom, bunkóság lenne felállni, amikor mély dolgokról beszél.

Apámat utoljára a kaszinó előtt láttam, mondom. Úgy hallgatja, mintha most mondanám először. Nem tüdőzöm le, de úgy teszek, mintha. Mentem haza, és a kaszinó előtt állt, szürke ing, farmer, ezürtlánc, rajtam a kékkockás szoknyám, a vegán bőr felsőmmel, a ruhákat nem sorolom hangosan.

Egy rozzant lángososbódé előtt rám szólnak, hogy a táskámból kilóg a fehér harisnya, nem érzek semmit. Ez persze nem igaz, mindig érzek valamit, csak nem szerelmet. A nő lisztes kézzel húzza szét a gombócot, a tészta vékonyodik, kilyukad. Ott hagyom a balettot, tudom, hogy ott fogom hagyni.

Your body is yours, olvasom a Wolfgang Tillmans-plakáton. Adrián előre megy, a kezén lévő szőr hozzámér, nem akarom észrevenni. 2000 ugyanolyan távolságra van 1980-tól, mint 2020-tól, és hasonló mondatok a fotók alatt. Nem értem Tillmanst. Ha öt fotós képeit összeráznánk egy hatalmas dobozban, majd szétválogatnánk, ami sehova sem és egymáshoz sem, azok Tillmansok. Egész nap Adrián zenéjét hallom, néha dúdolom, jól esik, így könnyebb a gyakorlás. Többet ne találkozzunk, mondom, miközben egy képre meredek.

Vági János

Hanghordozó

(regényrészlet)

Csöpög a zuhanyrózsza

Ahogy szorongatom a lakás kulcsait, megizzad a tenyerem. A kulcstartó a régi, akarom mondani, miközben átnyújtom, de megszólal a hangszóró: gyorsvonat érkezik. Már a szomszédokban sem lehet megbízni, idézem végül a lakatost, aki megdőbbenve cserélte a zárat. Ötvennégyes kulccsal zárni bejárati ajtót nagy felelőtlenség, dűnnyögte, miközben hadakozott az éppen kirajzott városi darazsakkal, melyek a hevederzár pántja mögötti hézagban vészelték át a telet. Kávéval kínáltam, bátorkodtam kiszolgálni magunkat, de hozzáfűzöm: majd kifizetem. A gáztűzhely rózsái ragacsos foltok alatt hervadoztak, égett bőr- és fűszerszag csapott fel a kékes lángokkal, olajfoltba ragadt ételdarabkák melegedtek, olvadtak ki. Amint a hűtőszekrényhez léptem, ijedten fordultam hátra, majd megállapítottam: csak a ragacs cuppog a cipőm alatt, a lakatos a szerelődobozában kotorászik. A tejesdoboz darabosan kotyogott, savanyú bűzt böfögött fel a hűtő, mikor bevágtam ajtaját, csak cukorral kérem, sandított felém a szerszámok fölött. A konyhaasztalra állított parafatáblán rikító cetlik rétegződtek vastagon, szélükkel felkunkorodva, azt is gondolhattam volna, egy üzenőfal előtt állok, ez nem lehet más, csakis üzenőfal. Időpontok, címek, nevek áthúzva, kipipálva átláthatatlanul, néhány kanárisárga post-it jócskán leszakadva, azokon eltérő kézírású üzenetek. A hálófülke közvetlenül a konyhából nyílik, egyetlen ablakán keresztül igyekszik befelé a város, türemkedik be a szemközti háztömb homlokzata, ahogy a lakatos hájas pocakja ki, mert majd kibuggyant a kettesével gombolt ing szorításából, miután átvette a bögrét; leitta magát. A beágyazatlan matracon levedlett ruhák egymáson, összekuporodott test lenyomata szorosan a fal tövében, ágy-neműhuzaton bebarnult vércseppek, szétkenődött pacák, nyolc szint magas könyvtömb tetején üveg hamutál és egy gumipánthoz rögzített fejlámpa, konnektor csak a hűtő felett. Ez minden, mégiscsak egy hálófülke ez, gondoltam, és beletúrtam egy ruhakupacba, mikor hirtelen kétségeim támadtak afelől, mi keresnivalóm van itt, míg a lakatos dolgozik, nem kellene inkább mögötte állnom és néznom, miként cseréli a zárat, ahelyett, hogy csak úgy belépek a hálófülkéjébe, idekuporodom a matrac elé, mert sehol egy szék. Persze hogyan is lehetne, ez mindössze egy hálófülke, alvásra alkalmas helyiség, és egyszerre felvidultam a kis ablak látványától. Micsoda érték ez az ablak, még ha oly keskeny is,

egy ekkora szobát felnagyít, és mélyebbre túrtam a ruhakupacba, hogy elérjem a padlót, a parkettát, mert csak ekkor éreztem, parkettázott a hálófülke, tömörfa, ahogy azt annak idején szokás volt készíteni. Meg is jegyzem, miközben a felállványozott pályaudvar árnyékából kilépünk, hogy manapság minden olyan, *mintha*, a parketta például fahatású laminált műanyag, de ő rám se hederít. A karjával babrál, ott simogatja, ahol az a mély heg van. Már az első találkozáskor feltűntek karján a vágásnyomok. Ápolóköpenyt viselt, könyékig feltűrve, vért mosott fel a hordágyra tett Minótauroszt után. A vágásoknak van valamiféle mintázata, és ez a mintázat tervezettséget mutat.

Mély lélegzet lóbálja a lángot, mozdulatlan testének árnyéka a falon, a gyertya fénye a Solingen borotva pengéjén vibrál. Az alkalmas pillanatra vár, a kiterített újságpapírról nem emeli fel a pengét. Először ujját nyomja neki a kissé hasas penge élének határozott, gyors mozdulattal, majd hagyja, hogy tenyerébe csordogáljon vére. A penge makulátlan marad. A cseresznyefa nyél erős dohányszagot áraszt, ritkán szellőztet az öregúr, akinél ápolói feladatokat lát el. Miután megszűnt a vérzés, ismét kézbe veszi, és végigsimítja a penge és nyél közötti szakasz redőzött acél hátát, a beütött számokat és betűket: C. Friedr. Schmidt, alatta Solingen, és a macskafejú, kutypózban fekvő állat apró nyomatát. Puma ez, vélekedik mosolyogva a tükröződő arc. Átkulcsolja a szék lábát, rászorít, csak a talp felső része érinti a hideg konyhaburkolatot, háttámlának vetett egyenes háttal ül. Meztelen bal karja kinyújtva pihen a fehér abroszon, akár egy tenyér alatt sodort puha tésztarúd: súlytalanul, melyet vékony korongokra kell felszeletelni a szakácskönyv utasítása szerint. Orra kissé bedugul, bosszankodik, szakaszosan szimatol, sípol a szűk járat, de így is érzi a sós sütemény illatát: a sütő ajtaja nyitva. Pengét helyez az ellazult karra, majd elemeli, és könnyed csuklótartással olyan mozdulatokat tesz, mintha láthatatlan csellót szólaltatna meg miniatűr vonóval, húrokat külön-külön, majd mind a négyet egyszerre; a penge hegye alsó pontból ível a felső pontig és vissza. Kedveli ezeket a bemelegítő mozdulatokat, szabályosan csodálja technikája kidolgozottságát, távolról, áhítattal nézi a mutatványt, mondhatni nézőként. Ábrándozik, hogy majd nekifog valaminek; aztán váratlanul belevág a karjába. Csíp a bőr végig a vonal mentén, lassan követi színelváltozás, hajszálerek nyílnak szét, töltik ki a keskeny árkot, aminek széle enyhén felpúposodott; a vér a vágatban marad. Minden alkalommal meglepődik bőre keménységén, és fogadkozik, hogy legközelebb egy vágással bontja fel. Nincs előkarcolás, karjának egész súlyával fog ránehezedni, lassan hatolva mélyre. A fájdalom élesedni kezd, szétterül a járatokban, kitölti a zugokat, mindaddig, míg testét teljesen beborítja, majd nyugalommá szelídül. Mély lélegzetet vesz, a levegőt bent tartja, attól tartva, hogy idő előtt távozik ez a bársonyos permet. Boldog. A penge élett higgadtan helyezi bele a feldagadt vágatba, és a már begyakorolt mozdulattal lassan átvágja a szövetet. A vér lustán folyik végig vékony karjának ívén, mígnem lecsöppen a gyűrött abroszra, ahol aztán elvesztve formáját és mélyvörös színét, mint egy óceánba zuhant szilárd hajtóanyagú gyorsítórakéta, új lényeket ölt, miközben lüktet a seb, enyhén ég a bőr körülötte, és rázni kezdi a hideg.

Az önsértés számára mindössze esztétikai cselekedet. Legalábbis ezt állítja. És én ezt készséggel el is hiszem, ahogy elhittem azt is, hogy a lakása tágas. Holott amíg a hálófülkében guggoltam és tanulmányoztam a tér adottságait, meg kellett állapít-sam, ebben a fülkében, sőt a lakásban lehetetlen le és föl járkálni. Tettem két lépést, és máris beléptem a konyhába. Még két lépés, és már az udvaron álltam a lakatos mellett. Óriási kalapáccsal ütötte az apró zárat. Négy lépés vissza, majd felemeltem egy ruhadarabot a matracról, és lopva beleszagoltam. Egészen elfedtem az arcomat. Keserű izzadá-ságszag kúszott le a gyomromba édeskés illattal keveredve. A kilégzést követően ismét behajoltam. Arcomon a ruhadarabbal átléptem a konyhába, hogy leereszkedjem egy székre, mert ismét nyugtalanság fogott el. De ezúttal nem amiatt, hogy mit is keresek a hálófülkében, miért fúrom arcomat szennyesébe, ahelyett, hogy a lakatosra figyelnék, hanem szüntelen menekülése miatt váltam nyugtalanná, hogy szakadatlanul úton van, tart valahová. Komoly indítékkal kell rendelkezzen, erre gondoltam, miközben a szenny-nyes mögül egy véletlenül meglelt résen át néztem, ahogy a lakatos leguggol, nadrág-ja pedig kissé lecsúszik. Teljesen érdektelen, hová, mi felé tart, míg az, hogy mi okból teszi, annál inkább elgondolkodtató.

Most sem tesz mást, mint megy dalolászva, a vonatúttól kimerülten. Megizzadtál, mondom neki, de ő csak a hónaljába szagol, és azt mondja: csöpög a zuhanyrózsa. Ugyanilyen szófukaron jegyezte meg a lakatos is, miután végzett és megmosdott, csöpög a zuhanyrózsa, megsárgult a zománc, vízköves, érdes. De mit számít az neki, a lakatosnak meg végképp, hiszen soha nem tölt időt a lakásban, leszámítva, amikor alszik. Bár meggyőződése, a magafajta üzöttek elalszanak ugyan, és fel is ébrednek, de nem alszanak igazán. Fekszik a hálófülkében, világít a fejlámpa, és hallgatja, ahogy a zuhanyrózsa csöpög. De miért pont az a zaj irritálja annyira, mikor ott van a nonstop járó szerelvények sikítása vagy a hűtőszekrény zúgása, ahogy egyenletesen emelkedő hangon zúg, majd hirtelen kikapcsol, és kezdődik előlről, vagy a felsőszomszédja, aki mindig ugyanabban az órában ugrókötelezik.

A szennyes, miután eltávolítottam arcomból, hogy levegőhöz jussak, belehelyeztem retikülömbe, mondván, mintának, megfigyelésem bizonyítékának tökéletes lesz. Ebben a ruhadarabban benne van minden: a hálófülke, az egész lakás minden zöreijével, szagával együtt. Begyömöszöltem a szokásos retikültartalmak mellé, majd kivettem, és nejlonzacskóba helyeztem, majd újra begyömöszöltem. Jobb, ha nem keveredik, még átveszi a retikül szagát, és egyszerre megszűnik az lenni, ami. Majd minden értelmesebb gondolat nélkül már csak a lakatost néztem, a vágatot a seggén.

És miközben loholok utána, a pályaudvarról egyenesen a lakása felé retikülömben a szennyes, egyszerre rosszul leszek a gondolattól: elcsentem a szennyes. Ott a lakásban fel sem merült bennem a lopás ténye, most viszont minden ok nélkül, egyszerre elfog a rosszullét. Elhúzom a retikül zipzáráját, beletúrok és megmarkolom a zacskót, a zacskóba gyömöszölt szennyes. Megpróbálom felidézni, milyen ruhadarab lehet, de

nem járok eredménnyel, a hálófülkében, majd a konyhában mindvégig összegyűrve szorongattam, míg bele nem gyömöszöltem a retikülbe. Talán egy rövidujjas póló lehet, egy trikó, valami jelentéktelen ruhadarab. De mi lesz, ha belép a lakásba, át a konyhán a hálófülkébe, és egyből erre a ruhadarabra akarja átcserélni a vonatúton átizzadt gönceit? Mert mindig ezt hordja a lakásban, ebben szeret leheveredni a matrakra. Nem ismerem a ruhatárát, leszámítva a munkaruháját: a fehér köpenyt. Megeshet, a lakásban sem váltogatja gyakran a ruháit, hiszen nincs ruhatára, hol is tárolná, mikor a hálófülke teljesen alkalmatlan ruhatárolásra. Kimerítő egy utazás lehetett, a vonatút teljesen igénybe veszi az utas szellemi és fizikai erejét, jegyzem meg mintegy mellékesen, abban bízva, mondandójából következtetni tudok arra, mi fog történni, ha belép a lakásba, esetleg lefekszik pihenni, fürdőt vesz, tehát hogy fáradt-e, mert mégsem kérdezhetem meg közvetlenül: átöltözik-e, ha belép, de ahogy számítottam, mindössze annyit tudok meg: az utazás nem volt kimerítő. Elképzelem, ahogy belép a lakásba, szorosan haladok utána, a konyha kiszélesedésében megelőzöm, belépek a hálófülkébe, és egy óvatlan pillanatban a matrakra hajítom a szennyeszt, majd leereszkedem a konyhaszékre, és a lehető legnagyobb nyugalommal azt mondom: parányi ez a hálófülke, de otthonos a lakás, tényleg jó vétel volt. És közben tudom, mit sem változtat a helyzetemen, hogy megszabadultam a szennyesztől, mikor majd egy teljes napon át hurcoltam a retikülbe gyömöszölt szennyeszt, mégiscsak elemeltem, miután órák hosszat szorongattam. Elképzelem, amint belép, és azt mondja: nem látom az otthonkám. Természetszerűleg rám nem gyanakszik, hanem a lakatosra fog, aki a konyhaasztalon hagyta névjegykártyáját, amit azonnal fel is emel. A gyanú tehát a lakatosra terelődik, hogy hogyan tehette be a lábát a hálófülkébe, mikor én mindvégig a lakásban voltam, rejtély marad. És ahogy így képzelődöm, miközben a zacskót, ezen keresztül a szennyeszt markolászom, egyszerre az az érzésem támad: a szennyes és én egy vagyok, a zacskó és én egy vagyok, a retikül és én egy vagyok, elválaszthatatlanul egyek. Így ettől az érzéstől akaratlanul felnevetek, holott pontosan tudom, semmi okom vigadni, mégsem tudom magam türtőztetni, mégiscsak groteszk ez, gondolom. Ettől kezdve szokatlan jó kedvvel haladunk szóltanul, mígnem a felüljáróból felérve egy ruházati szaküzlet előtt találjuk magunkat meglepetésemre. Legutóbb is ezen az útvonalon közelítettem meg a lakást, napok óta itt vezet utam, mégsem emlékszem, hogy itt egy ruházati szaküzletet nyitottak volna. Igaz, kirakata nem volt, mindössze egy szűk bejárata, az ajtó felett egy kurta felirattal: ruházati szaküzlet. A váratlan helyzettől, amit a ruházati szaküzlet valószínűtlensége okozott, minden különösebb gondolat nélkül, mintegy légből kapott ötlettől vezérelve felöltik bennem, hogy megállítom és megkérdem, mit szólna hozzá, ha vennénk egy otthonkát. A lakástól kétszáz vagy háromszáz méterre nem is adódhatna kiválóbb alkalom egy otthonka vásárlására, mekkora szerencse, hogy a lakástól mindössze ilyen csekély távolságra épp egy ruházati szaküzletbe botlottunk, még ha nem is terpeszkedik széles kirakattal az utca felé, semmilyen kirakattal, mégiscsak egy ruházati szaküzlet, száz és ezer féle otthonkával a polcain, hogy

az egészségügyi ruházatot ne is említsem. Megszorítom a retikülbe gyömösölt zacskót, benne a szennyest, az otthonkát. Semmi kétség, ez egy elnyűhetetlen nejlon otthonka, és beletúrok a zacskóba, hogy érezzem az otthonka anyagát: nejlon. Semmiképpen sem természetes alapanyagú viszkóz vagy acetát, esetleg szintetikus polimer, ez a leglehetetlenebb anyagból készült otthonka, és ekkor ismét elfog az érzés: az otthonka és én egy vagyok, ettől megszabadulni képtelenség és egyben örültség, így azon elhatározástól megnyugodva, hogy nem adom vissza, lesz, ami lesz, felgyorsítom lépteim, átlépek egy péntek esti hányást, amiben, mit ad isten, van kukorica, és ejtem a ruhavásárlás-ötletet.

Anyósülésen

Úgy se szólalnál meg, ha belekezdenénk, akkor se, már a hallgatásoddal is az anyád pártját fognád, ahogy fogtad ma egész nap, ahogy fogod most is. Ilyenek az egykék. A pszichóm most rám szólna, hogy megint általánosítok. Akkor mondom konkrétan. A múltkor, mikor anyádnál találkoztunk, abba voltam, hogy kész, elfogytam, nem bírom tovább, és szakítanunk kéne, te meg úgy feküdtél a nappali közepén, félmeztelenül, mint valami görög istenség, csak egy szőlőfürt hiányzott a kezedből, a nem létező kockás hasad most hagyjuk is. Meg nem kérdeznéd, mizu velem meg a démonjaimmal, mikor már kettesben vagyunk, csak teszed a megjegyzést, hogy anyádnak biztos rosszul esett, hogy meg se kérdeztem, mizu vele meg a húgyúti fertőzésével, mert tudom, ugye?, mennyire ki van ezektől, a dokiktól meg minden, én meg mégiscsak egy évet jártam orvosira, igazán megnézhetném egyszer a leleteit. Ha már ekkora mentalista vagy, akkor tessék, üzenem neki, ennyi kibaszott sok csokoládétól, mint amivel töm, a hatvanhármát sem fogod megérni.

Legalább Bátor nyugton van, itt a lábaim között. Lefele alig bírt magával, klausztrofóbia szegényem. Nem csoda, hogy kidőlt, ennyi örült között reggeltől estig. És ez még csak az első nap. Anyád, persze, végig a seggében volt, pontosabban a mi seggünkben, mintha a kutya és a felelősség az övé, és nem a miénk lenne. Gyerekek, Bátornak nem kell pisilnie? Nem. Nem akarok beleszólni, de nem pisilni akar? Nem. És most? Nem. Ha nem kérdezett rá hetvenszer, ha nem válaszoltam rá hetvenszer, akkor egyszer sem. Oké, túlzok. Szeretem, vagyis a patternjeimből fakadóan hajlamos vagyok dramatizálni a helyzetem, ha frusztrált vagyok, mert képtelen vagyok, azaz mert nem merek konfliktust vállalni, mivel egyszerűen nem tudom, hogyan kell, vagyis hogyan lehetne, hogy a végén ne sérüljön a másik, vagy na, senki se. Lényeg, megint nekem kellett hárítani, pedig az anyáddal szembeni határhúzás a te felelősséged, nem az enyém.

Velence. Akkor még olyan negyven pé, alsó hangon, és végre kitesz minket a Borárosra. Caplathatunk majd fel a mindennel is a harmadikra, se lift, se világítás a lépcsőházban. Szoki karis rutin. Gyors vécézni, otthoniba átvedleni, egy dzsó, hűtőbe bepakolni, fürödni, ha van erő, aztán kidőlni, holnap korán kelni, fürödni, ha ma nem lesz erő, egy dzsó, hűtőből kipakolni, ünnepibe visszavedleni, anyádhoz átbékávézni, és ott folytatni az egymáshoz nem szólást, ahol most fogjuk majd megszakítani egy-egy szíával, ha min-

den jól megy. Csak bele ne kezdjek, még ha megszólal anyád, se, a végén bemajrézik itt nekünk. Most is úgy fogja a kormányt, rá se bírok nézni. Fehér karácsony, fekete vásárnap az utakon, elvesztette édesanyját egy fiú, aki vallomásában a barátnőjét hibáztatja, amiért az szándékosan gerjesztett megoldhatatlan konfliktust kutyájuk, Bátor vizelesi szokásaiból, ahelyett, hogy örült volna leendő anyósa aggódó, jó szándékának, a lány a későbbiekben valószínűleg a gyerekvállalásból is presztízskérdést csinálna, végzetes hiba volt megengedni neki, hogy előre üljön, faszom, még a végén bemanifesztálom.

Legalább magamat már tudom kezelni. God bless my pszicho for this. Nekünk is ez kéne. Párterápia. Amikor anyádnál fetrengtél, és elv paraszt voltam, akkor is ezen agyaltam, hogy ez kéne nekünk, ezt kéne valahogy úgy szóba hoznom, hogy ne az legyen a first reaction, hogy baba, ne már, nem elég neked, hogy te eljársz az agydokidhoz. A mindenféle bisz-basz ajik helyett simán befizethettük volna magunkat. Ja, de miért is érdekelne téged a mentális egészséged, nemhogy a miénk, ha a fizikaid is leszarod. Elkezdesz mozogni valamit valamikor valami haveroddal, mondod-mondod, de semmi, pedig tudhatnád, mennyire bejön a szálkás test. Bár anyád etetési tempójával úgy se tudnál lépést tartani. Áh, elegendem van. Hiába szeretem magam, hiába szeretlek téged, ha magunkat nem tudom.

b
bill
ent
yuk

A két ünnep között fel kell hoznom a témát. Az igényeim még nem fenyegetések, na. Csak finoman, empatikusan, határozottan. Mondjuk, hogy figyi, ne haragudj a múltkoriért, hogy nem kérdeztem meg anyudtól, mizu vele, hogyan érzi magát, mit mondanak a dokik, milyen lefolyású a húgyúti fertőzése, biztos nehéz lehet neki, de nekem se könnyű, kurva sok mindenben kattogok mostanában, rajtad, rajtunk, mindenben, és azt érzem, egyedül vagyok veled, nem oké, hogy nekem kell helyetted anyuddal szemben határokat húzni, kezdek belefáradni, az egészbe, ja, szükségem van rád, rád van szükségem, és nélküle, szóval arra gondoltam, megpróbálhatnánk a párterápiát. Valahogy így, mínusz a kurva szó. Áh, el fogom felejteni. Egyszer engem is gondolatolvashatnál, legalább most az egyszer. Aztán mi tudom én, lehet, így se mondanál rá semmit, csak hümmögnél, hallgatnál, az anyád pártját fognád. Megint. Megint kattogok. Kattogok és kattogok.

Gyerekek, mik ezek a fények? Látjátok? Dugó van? Baleset történt? Mit írnak a neten? Frontálisan ütköztek? A két sofőr meghalt, a többi utas súlyosan megsérült, hát, borzalmas, hogy történhet ilyen pont karácsonykor? Elhiszitek? Kisfiam, írsz Julikáéknak, hogy jól vagyunk, ne aggódjanak? Lehet órákig állni fogunk a dugóban, lekapcsolom a motort, jó? Bogaram, Bátort nem akarod kiengedni kicsit futkosni, hátha pisilne is?

Ne haragudj meg, de véletlenül nem neked kéne pisilni?

Nyár

I.

A finom porréteggel borított ablaküvegnek újra és újra nekifeszül a kint tomboló kánikula.

A parkettán remeg, fodrozódik a fény, ahogy a szél meg-megmozdítja az áttetsző függönyt. Nem tudom levenni róla a szemem. Odalépek, először csak a meztelen lábfejemet mártom a fénytócsába. Képtelen vagyok ellenállni, lefekszem a földre, érezni akarom a meleg hullámokat. Tekintetemet az ablakra szegezem, amíg bírom, nem pislogok. A vakító kékség a függöny vékony anyagán át szinte beleég a retinámba. Lassú fájdalom szövi be a szemgolyóimat, megjelennek az első könnyecsek. Leengedem a szemhéjamat, vörösen izzik minden. Jóleső érzés önt el – a magamnak okozott fájdalom, múlni kezd.

Három hete vagyok bezárva a lakásba. Három hete érkezett meg a nyár, és három hete hajnalban szakadt ki belőlem egy új élet. A testem felett soha nem tapasztalt erők vették át az irányítást. Az ütemesen érkező lökések megnyitották a csípőmet, a méhe-
met, a csontjaim mintha maguktól mozdultak volna. A lábam között, valahol mélyen, egészen bent, olyan átalakulás ment végbe, ami ellen semmit nem tehettem, és aminek a fájdalma semmihez nem volt fogható. Egy végtelennek tűnő pillanatra megállt az idő. A belső világ készült találkozni a kintivel, ahol a lábaimat szétfeszítve üvöltöttem a tehetetlen kintől. A következő percben a hangomhoz vékonyka nyávogás társult, és engem meleg nedvként öntött el a megkönnyebbülés.

Azóta csak itthon vagyok biztonságban. Ha tehetem, fel sem kelek az ágyból, magam mellett tartom a kicsit is. Törökülésben ülök az ágy fejének dőlve, és nézem, ahogy alszik. Próbálok megfejteni, mit kéne éreznem. Gondolatokat találok ki, és nagyon pontosan megfogalmazom őket. Néha suttogva ki is mondom, hogy boldog vagyok, elégedett vagyok, hogy ezt akartam. Az orvos is megmondta, régen látott ilyen könnyű szülést, ilyen szép babát.

Ha vendégek jönnek, kimegyek a nappaliba, és a kanapé végébe húzódok. Eleinte azt hittem, szerepelnem kell, folyton felugrottam, sürögtem-forogtam a látogatók körül. Közben végig azt éreztem, hogy mindenki furcsán néz rám, az arcokra minduntalan kiül egy kellemetlennek tűnő félmosoly, a pillantások súrolnak, de sosem állapodnak meg rajtam.

Talán akkor értettem meg valamit, amikor a védőnő jött el megnézni a gyereket. Egész nap lázasan készültem. Nehezen jártam, mégis rendületlenül pakoltam, rendeztem a lakást, hogy ne maradjak szégyenben semmivel. Úgy éreztem, ezen a látogatáson sok múlik. Egy kirendelt személy fogja felülbírálni alkalmasságomat, képességeimet. Úgy emlékszem, minden rendben is ment, egészen addig, amíg a középkorú, határozott, de mosolygós asszony el nem kérte a kiskönyvet. Én kapkodva az előkészített mappáért nyúltam, és egy magabiztosnak szánt mozdulattal átadtam neki a kissé elnyűtt, a borítójától már félig megvált füzetet. Banális félreértés volt, amit ő nyilván a fáradságnak tudott be, hogy a várandós kiskönyvemet adtam a kezébe a gyereké helyett, mégis a mai napig előnt a szégyen és a harag, ha felidézem azt az apró, egyszerre meglepett és elnéző nevetést, amivel félretolta. Kérdés nélkül felvette az asztalról a mappát, kivette belőle az újszülött nevére kiállított vadonatúj, narancssárga könyvecskét, és elmélyedve tanulmányozni kezdte. A tudálékos hümmögésétől csak még ostobábbnak éreztem magam. Amikor végre kiengedtem, hosszan néztem utána. Figyeltem, ahogy alakját elnyeli a forróságtól gőzölgő város. Irigyeltem a szabadságot, amivel kilépett a lakásomból, a lehetőséget, hogy fejben már teljesen máshol járjon. Nekem nincs választásom. A szemhéjam mögé zárt, lassan enyhülő fájdalom az egyetlen bizonyíték, hogy létezem.

II.

Az utcák tele vannak terhes nőkkel, és én gyűlölöm őket. Az arcukon befelé figyelő boldogsággal döcögnek a repedezett járdán, kutyát sétáltatnak vagy telefonálnak. Gondolom, az anyjukat hívogatják, beszámolnak minden egyes testi funkciójukról, érzetükről. Jelentőségük teljes tudatában meresztek előre hasukat, elégedetten simogatják, és úgy mosolyognak minden szembejövőre, mintha kötelező lenne osztozni az örömeikben. Sütkéreznek a rájuk irányuló figyelemben. A szemük csillog, a bennük fejlődő élet fénylő glóriát von köréjük.

Nem akarok arra gondolni, hogy néhány hete még én is egy voltam ebből a tömegből. Fel se tűnt, hogy nem én vagyok az egyetlen a Földön, aki gyereket vár, hogy ez az állapot korántsem különleges, sőt az emberek jórésze meglehetősen könnyen el tudja érni.

Most, hogy kimerészkedtem a lakásból a magamra kötött gyerekkel, már nyoma sincs bennem ennek az önbizalomnak. A szemembe tűz a nap, szinte vakon botorkálok. Nem akarom, hogy azt higgyék, sírok, ezért csak az ingem ujjával nyomkodom a szemem. Nehezemre esik a járás, a derekam és a jobb csípőm majdnem minden lépésnél fáj, a lábaimban kevés erő van. Leszegett fejjel haladok a Városliget felé, a meleg levegőben por kavarg, a szökőkút csobogásától, pisilnem kell. Visítózó gyerekek csapkodják a vízfelszínt, viháncolnak, élvezik a bőrükre permetező vízcseppek csiklandozását. Én is szerettem ezt játszani, és hamarosan a kicsi is fogja. Tudom, hogy örülnöm kéne ennek a

felismerésnek, mégis arra gondolok, hogy ez a hasonlóság csak még céltalanabbá teszi az egészet. Mi értelme van újratermelni önmagunkat?

A sétálás egyre megerőltetőbb. Melegem van, a mellkasomon lassan csorogni kezd a verejték. A babát nem zavarja, a légzéséből tudom, hogy nagyon mélyen alszik. Én úgy érzem, mintha hetek óta ébren lennék. Állandóan nedvesség vesz körül, és ettől nem tudok nyugodtan feküdni az ágyban sem. A hőségtől megállás nélkül izzadok, a szülés óta erősen vérzek, néha már attól félek, valami bajom van. Folyik a tej a mellemből, a gyerek a pólómba fúrja nyáltól fényes arcát. A szájából mindig folyik valami. A lepedőjét, ruháját szinte minden alvás után cserélni kell. A kezemen a bőr berepedt az állandó kézmosástól.

Ahogy beljebb érek a Ligetbe, babakocsit toló nők jönnek szembe. Mindegyiküket fiatalabbnak látom magamnál, pedig nem vagyok öreg, csak fáradt. Vidáman beszélgetnek. Összetartanak, és büszkék magukra. Tudom, hogy nekem is annak kéne lennem, mégse érzek mást, csak mardosó szégyent. Sietve haladok el mellettük, igyekszem elkerülni a szemkontaktust, máskülönben úgy fognak nézni rám, mintha valami titkos klub tagjai lennék, valami olyan tudás birtokosai, ami csak nekünk adatott meg. Ettől valahogy mindig csalónak érzem magam. Az én gyerekemmel nem járt ez a tudás, nem tárult fel a titok. Alvás helyett próbálok gondolkodni dolgokon, megtalálni magamban ezt az anyákat összekötő titkot, de csak üres fáradtságot találok. Az ilyen éjszakák után még rosszabbul érzem magam, meggyőződésemmel, hogy van bennem valami furcsa, aminek kívülről is látszania kell.

Összerezzenek, ahogy a távolból meghallom az ismerős hangot. Elemi rossz érzés fog el, de rögtön megnyugszom – nem az én gyerekem sír. Biztosan meg kéne tudnom különböztetni a hangját a többiétől, de nem megy. Csak reménykedni tudok, hogy senki nem vette észre a nevetséges tévedést.

Fiatal lány közeledik, vadonatújbabakocsival. Szemből is látom, ahogy a nap ellen felcsíptetett textilpelenkát meg-meglendíti a szél. A kocsi mélyéből egyre erősödő, nyávogásszerű sírás hallatszik, érezni benne a kínlódást, az erőlködést.

Mindjárt egymás mellé érünk, tudom, hogy illetlenség, mégis a lány arcát lesem. Egyre fontosabbnak érzem, hogy lássam. Nagyokat lélegzem nyugalmat erőltetek magamra. Rá fogok nézni, mosolyogni fogok. Ha visszamosolyog, megszólítom. Biztatóan megszorítom a karját, kérdezek vagy mondok valami kedveset, megnyugtatót. Hirtelen semmi jó nem jut eszembe, mégis tudom, hogy a megfelelő szavak jönnek majd a számra. Az állkapcsom megfeszül, képtelen vagyok ellazítani. A találkozás pillanatában a gyerek sírás elviselhetetlenné erősödik, és én riadtan utat engedek a leszegett fejű lánynak. Rémület fog el, nehogy az én gyerekem is felébredjen, és ordítani kezdjen. Nem akarom, hogy engem is megbámuljanak.

A nap a tarkómat tűzi, ahogy irányt váltok, az árnyékom hosszan előre nyúlik. Mutatja az utat hazafelé, az elsötétített lakásba.

III.

Távoli partok között lebegek. A tó egyik széle öt-tíz perc úszásnyira van, mégis úgy érzem, mintha középen lennék. A víz zöldeskékje mindkét oldalon felkúszik a hegyekre, gomolygó párába vonja, elnyeli őket. Csak a körvonalait látom. Nem merek beljebb menni, nem vagyok jó úszó. Rosszul veszem a levegőt, nem bírom, ha víz éri az arcomat. Hamar kifulladás, elvétem a ritmust. *Kar-láb-kar-levegővétel-láb* – a fülemben cseng az úszóedző egyre idegesebb hangja. Sose sikerült a helyes sorrend. A testem ellenállt, más-hogy mozgott, menekülni akart. Szinte azonnal félrenyeltem, és az óra végéig köhögve ültem a medence szélén.

Mostanában megnyugtat a víz. A férjemmel besétálunk a tóba, a karján hozza a kisbabát. Körülöttem mindenhol nevetés és sikítozás hallatszik, a kicsi boldogan csapkod. Óvatosan lépkedek a köveken, félek, hogy megszúr valami, vagy begörcsöl a talpam. A mélyülő vízben ellököm magam az iszapos talajtól, és lassan, ügyetlenül úszni kezdek. Ahogy egyre beljebb jutok, nyugalom önt el. Élvezem, az erőlködést, a kifulladás. A lábammal ellenőrzöm, hogy milyen mély. Ha még leér a lábujjam hegye, biztonságban vagyok.

Megállok, egy helyben lebegek. Körülnézek. Hallom a saját lélegzetem – kissé zihálva veszem a levegőt. Felettem az ég szinte fehér, a távolban vitorláhajók haladnak el. A színes vízibiciklikén zajos családok szórakoznak dobozos sörökkel és unikornisos úszógumikkal felszerelve. Testüket kiáztatta a víz, sötétbarnára égette a nap, elnyitte a forró, nyári levegőn áthatoló túl sok kíváncsi, irigy vagy megvető pillantás. Ilyenkorra már továtűnnek a nyár eleji aggodalmak, gátlások – az apa a hasának támasztva tartja a sörösdobozt, miközben a telefonját nyomkodja, a felesége a két kicsi gyereket próbálja kordában tartani, miközben kirántja a fenekébe csúszott, kinyúlt fürdőbugyit.

Én ritkán feledkezem meg a mindenhol rám tapadó tekintetekről, ezért a mozdulataim görcsösek, az arckifejezésem erőltetett. Félek, hogy egyszer a lányom is észreveszi ezt, és rákérdez, vagy, ami még rosszabb, ő is ilyen lesz. Idővel az ő arcán is meglátom majd a szájkörüli izmok jellegzetes feszességét, ami az egész arcot a mosoly és a grimasz közötti különös, kicsit ijesztő kifejezésbe rántja. Nem tudhatom persze, hogy őt is valami belső kényszer, a mellkasát szorongató állandó szégyenérzet készíti-e majd erre, vagy egyszerűen csak eltanulja tőlem. Még csak négy hónapos lesz, de én már most tudom, hogy soha nem fogom igazán ismerni.

A Balaton vize meleg, mégis néha alattomos, jeges áramlatok csiklandozzák a combomat. Összerezzenek, intenzívebben taposom a vizet, nem akarom, hogy bármi is hozzám érjen. Amióta megszületett a gyerek, mintha állandóan fogdosnának. Szinte egész nap szoptatok, közben apró kezek cirógnak, karmolnak, ütnek. Estére sokszor annyira elfáradok, hogy ha a férjem csak közelebb lép hozzám, önkéntelenül hátrálni kezdek.

Itt a vízben most mindenki messze van, egyre kevésbé figyelem, merre visz a sodrás. Jó érzés félni egy kicsit. Hallgatom a távoli hangokat, a boldogan strandoló családok kiáltásai kellemes morajlássá olvadnak össze. Ebben a morajlásban kiáltozik valahol a férjem és a lányom is.

Messziről látom őket, nekem integetnek. A családi képeinkre gondolok. A telefonom tele van vidám, nyaralós fotókkal, melyeken ők boldogan mosolyognak a kamerába. A felvételek szinte kivétel nélkül az én pillantásomat rögzítik. Nézem őket, de nem vagyok ott.

Most erősen koncentrálok, kamera nélkül akarom rögzíteni az emlékké táguló képet – két apró alak a vakító napfényben integet, körülöttük fémesen csillog a vízfelszín. A hullámok elborítják az arcomat, ahogy hátat fordítok, és erős csapásokkal úszni kezdek.

Véssey Miklós

Teher

A buszon egy középkorú férfi
megkért, hogy segítsem fel rá a hátizsákját,
nekem pedig rögtön az jutott eszembe,
hogy fel tudná ő venni magától is.
Szakadt ruhái rossz anyagi helyzetre utaltak,
de szemmel láthatóan nem volt hajléktalan,
mozdulatain érződött a hazaigyekvő emberek
céltudatossága, kapkodása.
Alkata átlagos, középmagas, szálkás izomzattal,
semmilyen testi fogyatéka nem volt,
mégis engem kért meg, olyan száraz tárgyilagossággal,
hogy hirtelen nem tudtam ellenkezni.
Az egyik pántot ő fogta, a másikat én,
felhelyeztük hátára a meglepően könnyű terhet,
ehhez ugyan mi szükség volt rám, gondoltam magamban,
de mindegy, a lényeg, hogy túl vagyok rajta.
Aztán egy pillanatra összeakadt a tekintetünk.
Ekkor láttam meg valamit a vastag,
nagyítóra emlékeztető szemüvegén át,
aminek semmi köze a testi erőhöz, súlyokhoz,
de le tudná bénítani a világ legerősebb emberét is.
Hátat fordított nekem, imbolyogva lépdelt az ajtó felé,
és már majdnem megsértődtem,
hogy mindezek után csak így szó nélkül leszáll,
amikor az erőlködéstől alig hallhatóan,
a kinyíló ajtószárnyak között
maga elé nyögte, hogy köszönöm.

Kátyúk dala

Először egy tűszúrásnyi pont csupán a hiány,
elveszítjük az állásunkat, vagy meghal valakink,
és elengedünk ott, ahol a legnagyobb a terhelés,
eleinte csak hétvégén maradunk ágyban,
aztán már hétfőn is, az esti egy sörből kettő lesz,
három, négy, váltva rövidekkel, és idővel felnyílunk,
üres szembödrök a társadalom arcán,
gyűlik bennünk a csapadék, pupillánk zavaros olajfolt,
évszakonként mélyülünk, tágulunk, belénk hajtanak,
szitkozódznak, elrontjuk mindenki napját,
mert az autóban kiborul a kávé, elkenődik a smink,
és lassan, de biztosan rongáljuk a futóműveket,
így jelezve, hogy létezünk, már ha létezik a hiány,
néhányan megállnak, kiszállnak, fölénk hajolnak,
de csak önmagukat láthatják hullámozni bennünk,
mindenesetre bejelentik a kárt,
hátha az útkezelők eltüntetnek minket,
vagy forráshiányra hivatkozva
legalább kitesznek elénk egy táblát,
hogy úthibák.

Debreczeny Görgy

nagy a csend a nyugalom

Nagy Lajos nyomán

hajnalban a királyi rádióban
és a televízióban kukorékolnak
és kotkodácsolnak
mert a kakast és a tyúkokat
etetni is kellene ám
ezért aztán mindig a rádióban
és a tévében hallgatják a faluban
a kukorékolást és a kotkodácsolást
hangfelvételtől
a táj aléltan nyújtózik el a kivágott fáig
a csöppnyi kilátóig és a lombkoronasétányig
a nép rég elköltözött a városokba
akinek a szalonnája már elfogyott
biztos gyógyszerre költötte a pénzét
de aki elkerülte a patikát míg be nem zárt
azt meg kivitték a temetőbe
és hangfelvételtől szólt a lélekharang
a száz meg kétszáz év előtti világra kell gondolni
mert oda visszajutni az a cél
a földesúr az ország túlvégén lakik
de szépen egyben van a birtoka
az ügyvéd úr szép pénzt kapott azért
hogy az almafákat kivágatta
később pedig azért hogy újratelepítette
és idejében érkezik a földtámogatás is
egy héten egyszer jár át misézni
a szomszéd faluból az öreg pap
de mi lesz ha őt is magához szólítja az Úr?
a bolt még működik

de már nyugdíjba készül a boltos
azt mondja nem éri meg
koldusok ezek hitel kéne mindnek
majd jön ide is hetente a mikrobusz
a mobil élelmiszer áruház
aztán állhatnak sorba előtte mint a segélyért
de a községháza előtti tér
gyönyörűen ki van kövezve
igaz hogy háromszor rakták le
és szedték fel a köveket
az ünnepélyes átadásra
de a szalagot sikerült átvágni szerencsésen
a polgármester úr épp osztja a segélyt
köz munkások az autóját mossák
nagy a csend a nyugalom
zavartalannak látszik a világ folyása

Tatár Sándor

Eszedbe ne jusson kocsival!

Szállj vonatra; válts jegyet előtte,
de azért ne hibátlant – legyen min összevitakoznod
a kalauzzal. Légy udvarias, de próbálj
hajthatatlan lenni. Esélyed semmi: másik jegyet
fogsz váltani (leszállni csak nem
akarsz!), plusz még a büntetés. Már az elején
duplán megfizeted az élményeket, melyekben
vagy lesz részed vagy nem lesz.

Annyi motyó se kéne, az igazat megvallva,
amennyi veled van, pedig az nem sok;
a poggyásztartóba játszva föltehető.
Csak a szemeddel fényképezd a
száguldástól elmosódó tájat.
Az ülésorok közt meg-megtántorodva,
botladozva vagy a folyosón faltól-falig pattogva
elmehetnél az étkezőkocsiba
(dolgozik benned még a büntetés traumája,
sarkallna önkényeztetésre), de akkor
minek a szendvics meg a termosz?
A hátrasüvítő peronok oly közel, hogy
ültödben is hátrahőkölsz,
az állomásnevek csak egy-egy villanás,
de ritkán sötét csak az info-képernyő
(nem mintha a kanyarogva növekvő giliszta,
ami távként mögötted már,
különböbben sokat mondana).

(Ez itt egy utazás-toposz, ugyebár. Kicsit unalmas, kicsit talányos: mindenestre nem tudni, hova tart.
 – Egy ladik, zord, szórtan révésszel jobb lenne? Na ugye!)
 Menj el a végső állomásig; bárhova váltottad (szerinted) jegyed s a pótejgyed; valójában éppen oda szól.

Fel a sursumcordával!

user, password, logó, szlogen
 tetkó, bunyó, kokó, totem
 PIN kód, QR-kód, pornó neten
 túske, sör egy olcsó helyen
 savanyu szag, hitvány dohány
 karton az ágy, sovány a lány
 igaz-gató-tanács, pakett
 hasít, aki harácsra tett
 Nem vonz, picim, szép, új világ?
 rég nincsenek vad fúriák
 a lélek: flanc, morál: kacat
 jobbágy güriz, király kacag
 vegyszer lötyög, tahó röhög
 a napvértó s az ördögök
 ez mind-mind díszlet s börtönünk
 és kegyekért kilöncsölünk
 pár app, s tiéd a nagyvilág
 a cél adott – lelj taktikát
 portfólió, statement, profil
 esély a nő? gerontofil...
 életcsászár mégsem leszel
 a sok geci év elszelel
 a test (faszod) rút mattot ad?
 nem baj; mutasd a jachtodat!

A nagyregényt megírja más
celebről szól a híradás
van, kinek ez már jó világ:
téphet bugyit vagy fóliát
de másfelől mind vesz, aki
még nem tart itt: speed, Ecstasy
user, password, szlogen, logó
sivár, üres, de csillogó

Ingo Schulze

Ingo Schulze

Peter Holtz

(részlet)

I. könyv

Első fejezet

Amelyben Peter egyetlen pfennig nélkül ellátogat egy vendéglőbe, ahol kifejti, miért tartja ezt helyesnek. Gondolatok a pénz értékéről a szocializmusban.

Azon a júliusi szombaton, 1974-ben, nyolc nappal a tizenkettedik születésnapom előtt még mit sem sejtetek arról, hogy mekkora szerencsém van. Ülök egy közkedvelt kirándulólé hely vendéglőjének teraszán Waldau közelében, és arra várok, hogy valaki meggyőzze a pincérnőt érveim helyességéről, vagy kiegyenlíti helyettem a négy márka ötven pfennigre rúgó számlát. Többször is közöltem már vele, hogy nincs pénzem, sem a zsebemben, sem azon a helyen, amelyet az otthonomnak nevezek: az Elba-parti Gradow Käthe Kollwitzról elnevezett gyerekotthonában.

– A pénznek semmi jelentősége! – mondom, és azonnal hozzá is teszem: – Amíg gyerek vagyok, a társadalomnak kell gondoskodnia rólam, akár a gyerekotthonban vagyok éppen, akár a Keleti-tengernél üdülök.

Ismételten felajánlom a pincérnőnek, hogy az elfogyasztott főtt csülköt savanyú káposztával és mustárral, valamint az egy pohár málnaszörpöt ledolgozom, csak jelölje ki a feladatomat. Ugyanakkor nem akarom gyermekmunka miatt kellemetlen helyzetbe hozni őt.

Ellenben kézenfekvő, teszem hozzá, hogy egyszerűen nem számolja fel a fogyasztásomat.

– Miért is adna a kezembe pénzt a társadalom – teszem fel a kérdést –, ha ez a pénz aztán előbb vagy utóbb amúgy is nála köt ki?

– Hogy kinél köt ki a pénz? – kérdezi emelt hangon a pincérnő, és minden egyes szónál feljebb csúszik a hangja.

– A társadalomnál – felelem.

– Te meg vagy húzatva! – A pincérnő mutatóujjával a halántékát kopogtatja. – Nincs ki a négy kereked! – Megfogja a dekoltázsára lógó, vastag fekete copfját, és egy lendületes mozdulattal hátradobja. Távoztában a copf a két lapockája között himbálózik, és csak akkor nyugszik meg, amikor a pincérnő felmegy a vendéglőbe vezető három lépcsőfokon.

Próbálom, mint bonyolult helyzetekben általában, megőrizni a hidegvéremet, és közben legyűrni magamban a csalódást afölött, hogy még a felnőttek is mennyire híján vannak a belátás képességének. Mit tenne most Paul Löschau? Felnézek az égre. A felhők megfigyelése, mondta Paul Löschau, a legjobb módja a kikapcsolódásnak, ha az ember úgy érzi, nincs ereje a tanuláshoz. A felhők alakjában mindig fel tudtunk fedezni valamit. Óriási gyíkok, rákok, nyulak és medvék vonultak el fölöttünk. De akadtak olyan napok is, amikor ügyünk élharcosait láttuk bennük, Ernst Thälmannt vagy Rosa Luxemburgot, sőt, egyszer még Lenint is, előreszegezett állal!

Ma azonban egyetlen felhő sem akar átváltozni. Szaladjak el? Csakhogy azzal a saját szempontjaimat a társadalom szempontjai elébe helyezem. A pincérnő pedig még a végén éberségnek tartja az egoizmusát!

Időközben olyan sokan lettek a vendéglőben, hogy egy másik pincér számos várakozót kiküld a bejárat elé, és kettes sorba rendezi őket. Tennem kell egy utolsó kísérletet a pincérnő meggyőzésére!

– Ott a sor vége! – kiabál rám egy férfi. Megfogja a könyökömet, és olyan durván ránt hátra, hogy kis híján elesem. – Ott hátul! – teszi hozzá a mellette álló nő.

– A pincérnővel kell beszélnem – mondom. – Én már ettem és ittam, de a pincérnő ragaszkodik hozzá, hogy fizessek... – Nézek egyik vendégről a másikra, de senki nem viszonozza a pillantásomat. Amikor pedig kifejténém, mennyire értelmetlen a pénz használata a szocializmusban, a nő összeszűkülött szemmel néz rám, majd hüvelykujjával hátrabök a válla fölött.

– Ott hátul – ismétli meg az iménti mondatát.

Mivel a pincérnő nem mutatkozik, nekem nem marad más hátra, mint elállni a pincér útját.

– Nincs szemed?! – rivall rám, odébb tol, és továbbsiet fekete lakkcipőjében.

– Így sose kapsz helyet – szól halkán egy idősebb férfi, akinek bézs nadrágját köldökmagasságban keskeny fehér öv tartja.

– Nem is helyet akarok... – vágom rá, de mindjárt el is fordulok tőle, mert jön vissza a pincér, hóna alatt az üres tálcával. Futok mellette, úgy ismétlem meg a kérésemet.

– A fiúnak közölnivalója van! – szól a barátságos, bézs nadrágos férfi, és kilép a sorból. – Magának pedig kötelessége meghallgatni!

A pincér egy könyvvel tér vissza, az orrom alá tolja, és elővesz egy golyóstollat.

– A viszontlátásra, de személyesen ám, capito? – Engem egy pillantásra sem méltat, viszont ránéz a bézs nadrágosra, aki gyorsan visszaáll a helyére a sorba.

– Most viszont bátornak kell lenned. Írj! – szól a barátságos férfi.

A könyvborító bőrutánzatú bevonatába nyomott, aranyozott betűk nagy nehezen a „Vendégek könyv” szavá állnak össze a szemem előtt. Mivel szabad szék nincs, leülök az utcán, a piros-fehérre festett korlátra, vászonszatyromat a lábam mellé teszem. Óvatosan nyitom ki a vendégek könyvet. Az első lapokat kitépték, a többi úgy néz ki, mintha megkóstolták volna őket. A vendégek könyv tehát in medias res kezdődik, esküvői fotókkal, még két színes is akad közöttük. Azután jön egy bejegyzés. Nem hosszú a szöveg, próbálom szótagolva, aztán folyékonyan elolvasni. Olvasási és íráskészségem, ez az idei értékelőmben is szerepel, kifejezetten gyenge lábakon áll, az érdemjegy inkább szóbeli kifejezőkészségemnek szól. Nem tudom az összes mondat értelmét kihüvelyezni. Előlről kezdem, és fokozatosan kibontakozik előttem, hogy miről van szó: a női vécéről, és ettől mindjárt könnyebben értem. Egyik vécé sem volt használható! A konkrét helyzet leírását fokozódó felháborodással olvasom. Konklúzió: a bejegyzés írója még a „kisdolgát” sem merte itt elvégezni.

Az aláírás tanúsága szerint a Dagmar Freudental nevű nő állásfoglalásra szólítja fel az ügyben a vendéglő kollektíváját. A név alatt ott a lakcím is. Nagy hatással van rám a bejegyzés tárgyilagossága és részletgazdagsága. Szeretném én is így kifejezni a gondolataimat. Mivel rengeteget gyakoroltam május elseje előtt az ünnepi jelszavakat, most fel tudom őket használni: „Éljen és virágozzék az alapvető szükségletek kielégítése!” A főtt csülök és a málnaszörp meggyőződéseim szerint helyes választás volt. „Vesszen az egyén egoizmusa, vesszen a magántulajdon!”, így szól a bejegyzésem második mondata. A vendéglői kollektíva majd a konkrét helyzetre vonatkoztatja a követeléseimet, vitára bocsátják a bejegyzésemet, felhagynak helytelen viselkedésükkel, és megjavulnak.

Éppen nekilátnék, hogy odaírjam a lakcímemet, amikor valaki megáll előttem. Egy fiatal pincéernő az, színültig telt poharat nyújt át.

– Citromos limonádé – mondja. – A ház ajándéka.

Nem tudom mire vélni ezt a szófordulatot, meg is kérdezném tőle, hogy mit jelent, de mivel annyira figyelmes, hogy kiveszi a kezemből a vendégek könyvet, miközben a pohárért nyúlok, egy hajtásra kiiszom a limonádét.

– Nem kell kapkodnod vele – mondja. – És ne írd rosszat rólunk.

– Mindenkinek tanulnia kell – mondom, és visszaadom neki az üres poharat. – Soha nem hagyhatjuk abba a tanulást. – A lány a földet nézi. Elgondolkodik a hallottakon, ahelyett hogy meggondolatlanul rávágna valamit. A kezemet nyújtom neki, és közben elejtem a golyóstollat. A lány gyorsan lehajol érte. – Köszönöm! – mondom, és megszorítom a jobb kezét.

Odaírom a gyerekotthon teljes nevét és címét, azután aláírom a bejegyzést, teljes névvel. Csak ekkor veszem észre, hogy kihagytam a búcsúformulát. A cím és az aláírás közé bepréselem, hogy „Szocialista üdvözlettel”, majd becsukom a vendégek könyvet, boldogan, hogy jól végződött az ügy. Elsietek a várakozók sora mellett. Még

mindig ugyanott állnak, mint azelőtt. Csak a bézs nadrágos barátomat nem látom sehol. Azt ugyan nem állíthatom, hogy megleckéztettem a többieket, mindenesetre értelmesebben töltöttem az időmet, mint ők. Valami hasonló futhat át az agyukon, tekintve hogy vihar közeledik.

Nádori Lidia fordítása

A fordítás alapjául szolgáló kiadás: Ingo Schulze: *Peter Holtz. Sein glückliches Leben erzählt von ihm selbst*. S. Fischer Verlag, 2017.

Eddigi számaink

1999. 1-2. sci-fi
2000. 1-2. (poszt)apokaliptis
2000. 3-4. Peter Greenaway
2001. 1-2. cyberpunk
2001. 3-4. számítógép
2002. 1-2. média
2003. 1. fantasy
2003. 2. varázslat
2003. 3. édes anyanyelvünk Weöres Sándor
2003. 4. pszichoaktív nyelvszerek
2004. 1. horror
2004. 2. Bret Easton Ellis
2004. 3. devla
2004. 4. Amerika
2005. 1. magyar sci-fi
2005. 2. tetszetek volna forradalmat csinálni
2005. 3. pop history
2005. 4. obszcén középkor
2006. 1. Hajás Tibor
2006. 2. GameZone
2006. 3. Pop-szöveg
2006. 4. Bada Dada
2007. 1. Hifel-e iftent?
2007. 2. biológiai sci-fi
2007. 3. őszi zavargások 2006
2007. 4. Vámpírizmus
2008. 1. Kocsmák
2008. 2. Mémek
2008. 3. Kortárs magyar költészet
2008. 4. Szentkuthy
2009. 1. Patrioska
2009. 2. Generation X
2009. 3. Japán
2009. 4. Japán médiumok
2010. 1. Pynchon
2010. 2. Kosztolányi
2010. 3. Észtország
2010. 4. e
2011. 1. Dark Fantasy
2011. 2. Budapest
2011. 3. Párhuzamos univerzumok
2011. 4. Hálózatok
2012. 1. Adaptációk
2012. 2. Könyvtrailer
2012. 3. Vagány históriák
2012. 4. Gaiman
2013. 1. Vagány históriák 2. – Költők szeretteikkel
2013. 2. Hans Ulrich Gumbrecht
2013. 3. Hans Ulrich Gumbrecht 2.
2013. 4. (cím nélkül)
2014. 1. JAK-tábor Szigligeten
2014. 2. Fénypecázás
2014. 3. Popkult
2014. 4. Friedrich Kittler
2015. 1. Gaga
2016. 1. Kartográfia
2016. 2. Giger
2016. 3. Zaj
2016. 4. Rosa
2017. 1. Antropocén
2017. 2. Trónok harca
2017. 3. Líratechnikák
2017. 4. Poptechnikák
2018. 1. Biopoétika
2018. 2. Hallgatás
2018. 3. Jelenlét
2018. 4. Metszetek
2019. 1. Betegség
2019. 2. Gyerekirodalom
2019. 3. Sorozatesztetika
2019. 4. Metszetek no. 2.
2020. 1-2. Ragály
2020. 3. Krimiantológia
2020. 4. Spekulatív fikció
2021. 1. Kortárs lengyel irodalom
2021. 2. Krimi ma
2021. 3. Disztópia
2021. 4. Kortárs női irodalom
2022. 1. Metszetek
2023. 1. Delfin
2023. 2. Lengyel riportirodalom
2024. 1. Bodor Ádám

Prae irodalmi folyóirat – Megjelenik évente négyszer

<http://www.prae.hu>

Főszerkesztő: L. Varga Péter (kultikus@gmail.com)

Szerkesztők: H. Nagy Péter tudományos szerkesztő
(h.nagyp@gmail.com)

Lapis József szépirodalom (lapisjozsef@gmail.com),

Szerkesztőbizottság: Balogh Endre, Pál Dániel Levente

Korábbi szerkesztőink: Barta András, Máté Adél, Mezei Gábor,

Pollágh Péter, Ruttkay Veron (vers és próza); Sopotnik Zoltán

(próza); Vaskó Péter (középkor-reneszánsz-kora újkor); Kő

Boldizsár (kép); Köves Gergely, Vécsei Márton, Molnár Zsolt

(borító); Fodor János (web)

A szerkesztőség levélcíme:

2092 Budakeszi, Rákóczi u. 103.

Telefon: (20) 310 25 40

Hirdetésfelvétel: 31 562 31 vagy (20) 310 25 40

Kiadja a Palimpszeszt Kulturális Alapítvány

Felelős kiadó: a kuratórium elnöke

Levélcím: 1088 Budapest, Múzeum krt. 4/c

Layout és nyomdai előkészítés: Székelyhidi Zsolt (szekelyhidizso@gmail.com)

Borítótér: Szabó Imola Julianna

Címlapfotó: Mariia Kashtanova

Nyomdai munkálatok: Prime Rate Kft.

Web: PRAE.HU Kft.

ISSN 1585-5112

A beküldött kéziratokat nem őrzük meg és nem küldjük vissza.

A lapszám megjelenését
a Petőfi Kulturális Ügynökség támogatta.

Petőfi
Kulturális
Ügynökség